

REGIONALNA
ANALIZA
GONGA I
NEZAVISNOG
DRUŠTVA
NOVINARA
VOJVODINE

ENERGETSKI
SEKTOR U
HRVATSKOJI I
SRBIJI UHVACEN
U INTERESNIM
MREŽAMA

IMPRESSUM

AUTORI

Oriana Ivković Novokmet, Miloš Katić,
Darko Šper, Veljko Milić, Dinko Gruhonjić

ANALITIČAR

Mario Gatar

DIZAJN

Sven Sorić

ISBN 978-953-7960-28-5

Zagreb, veljača 2022.

NAKLADNIK

Gong

IZVRŠNA DIREKTORICA

Oriana Ivković Novokmet

Ulica Valentina Vodnika 4

10 000 Zagreb

e-mail: gong@gong.hr

web: www.gong.hr

REGIONALNA
ANALIZA
GONGA I
NEZAVISNOG
DRUŠTVA
NOVINARA
VOJVODINE

ENERGETSKI
SEKTOR U
HRVATSKOJ I
SRBIJI UHVAĆEN
U INTERESNIM
MREŽAMA

06 UVOD

12 HRVATSKA: OD ZAROBLJAVANJA PLINOM DO ZAROBLJAVANJA KAPITALOM

19 Petrokemija

29 INA

41 JANAF

51 Prvo plinarsko društvo (PPD)

65 SRBIJA: RUSKA ENERGETSKA OMČA I POLITIČKI KRIMINAL I KORUPCIJA

65 Naftna industrija Srbije — NIS

69 Srbijagas i Lukoil

73 Transportgas i Distribucijagas

74 Energetska zajednica i plinski sektor

79 Slučaj Dušana Bajatovića

80 Gasovod mimo EU pravila

82 Novi interkonektor

85 Jugorogas

87	Podzemno skladište gasa Banatski Dvor
88	Trgovina gasom na veliko i malo
91	Gasna jednačina
93	Nalazi državne revizije
95	Pančevačka Azotara
100	ZAKLJUČAK
102	PREPORUKE
102	Javne politike i odlučivanje
103	Političke institucije
104	Mediji i civilno društvo
104	Strateške kompanije
105	Energetski sektor

UVOD

Praćenje traga novca efikasan je način da se bolje rasvijetle neki ključni procesi i odluke u društvu, a nerijetko detektiraju i skrivene interesne mreže, tlo na kojem uspijeva korupcija. U dvodijelnoj analizi Gongga i Nezavisnog društva novinara Vojvodine (NDNV) istraživački su novinari — prateći upravo financijske tokove, politički izložene osobe, važne odluke i ugovore vezane za poslovanje kompanija u sektoru plina i nafte ključnih za funkcioniranje gospodarstva Hrvatske i Srbije – mapirali mreže interesa/moći kao i vanjske utjecaje koji kompromitiraju formalne procese odlučivanja, odnosno na neki način „zarobljavaju” istaknute pojedince i institucije kako bi djelovali u njihovom, partikularnom interesu te time ujedno potkapaju krhke demokracije i nanose štetu javnom interesu. Pritom su modusi funkcioniranja tih mreža u svakoj od država različiti, a na to utječe niz faktora, od razvijenosti demokratskih institucija i vladavine prava do odnosa s međunarodnom zajednicom te položaja koji u njoj zauzimaju.

Hrvatska je od 2013. godine članica Europske unije, prošla je kroz test pristupnih pregovora i formalno se etablirala kao konsolidirana demokracija, ali svjedoci smo impresivnog niza korupcijskih afera koje su se zaredale u različitim sektorima (pa i vezanima uz korištenje europskih strukturnih i investicijskih fondova) i svjedoče o paralelnim, suprotnim trendovima koji vladaju ispod lakirane demokratske površine. Kao ilustracija, o tome govori i slučaj naftne kompanije Ina, gdje je nakon iznimno dugog procesa donijeta pravomoćna presuda bivšem premijeru Ivi Sanaderu zbog korupcije, a mađarski suvlasnik Mol je i dalje u nadmoćnom položaju koji je u Ini stekao preko ugovora sklopljenog zahvaljujući korupciji. Također, istraživanje¹ koje je Gong objavio 2019. godine pokazalo je da postoje elementi „zarobljavanja politike” u energetske sektoru u Hrvatskoj, i to unatoč provedenoj liberalizaciji tržišta plina.

Kad se pak govori o Srbiji, ona je tranzicijska zemlja i odavno formalni kandidat za članstvo u Europskoj uniji, ali pristupni pregovori zbog brojnih unutrašnjih, političkih i ekonomskih razloga te slabih demokratskih institucija iznimno sporo napreduju (kandidat za članstvo u EU je postala 2012. godine). Ona teško ili nikako ne ispunjava uvjete za otvaranje i zatvaranje poglavlja vezane za europske standarde i mjerila, pogotovo za vladavinu prava. U prosincu 2021. godine je nakon dvije godine zastoja u pregovorima s EU otvorila tzv. klaster četiri u kojem je i poglavlje energetike, ali taj je sektor u Srbiji još daleko od liberalizacije i pod očitom dominacijom

1 Zarobljavanje plinom: Istraživački izvještaj studija kvalitete javnog upravljanja i stanja zarobljenosti u energetske sektoru <https://faktograf.hr/site/wp-content/uploads/2019/03/zarobljavanje-plinom-final.pdf>

ruske državne kompanije Gazprom. Upitno je stoga kako će pregovori na predovati, ali vlada je na formalnoj razini donijela plan koji bi trebalo voditi u smjeru reorganizacije Javnog poduzeća Srbijagas (razdvajanja djelatnosti transporta i distribucije plina), te također gradnje novog interkonektora te mogućeg otvaranja srpskog tržišta plina za konkurenciju.

Ova dvodijelna regionalna analiza opisuje i, služeći se metodama podatkovnog novinarstva gdje je to bilo moguće, ukazuje na postojeće ne-transparentne obrasce javnog i korporativnog upravljanja u energetskom sektoru Hrvatske i Srbije te oko njih ispletenih mreža utjecaja.

Prvi dio se odnosi na Hrvatsku te pod naslovom „Od zarobljavanja plinom do zarobljavanja kapitalom“ iznosi i analizira dostupne podatke o poslovanju te političko-poslovnim odlukama glavnih aktera koje godinama određuju sudbine četiri velike domaće kompanije, a u konačnici i šire uvjete u kojima se razvija hrvatska ekonomija kroz mandate nekoliko vlada. Analiza slučaja Petrokemije, kutinskog proizvođača umjetnih gnojiva koji je dugo bio smatran strateškom kompanijom od posebnog državnog interesa, pokazuje kako je javna politika bila instrumentalizirana za privatne interese. Vlada se nemarno ponijela prema državnoj imovini, a novi većinski vlasnici, koji su ujedno njeni dobavljači plini (Terra mineralna gnojiva, kompanija koju su zajednički osnovali Ina i Prvo plinarsko društvo) par godina nakon tako orkestriranog preuzimanja Petrokemije najavljuju da traže ulagača, tj. strateškog partnera. Potom se analiza bavi Inom, naftnom kompanijom u mađarsko-hrvatskom vlasništvu, te ukazuje da je kompanija oslabljena kao i da MOL tu nije nikakav strateški partner već predator koji je doslovce korumpirao izvršnu vlast, a problematična praksa još traje, što se dokazuje primjerima. Posebno se pritom analiza bavi sudbinama dviju rafinerija te efektima u tišini potpisanog Memoranduma o razumijevanju iz 2018. godine koji je na kraju procurio u medije, a zapečatio je sudbinu rafinerije u Sisku te omogućio, uz „blagoslov“ nadležnog ministra, investiciju nakon koje se domaća sirova nafte izvozi u Mađarsku na preradu, umjesto u Rijeku. Investiciju je izvela kompanija u državnom vlasništvu Janaf (Jadranski naftovod, inače također suvlasnik Petrokemije), a ona je i sljedeći slučaj kojim se analiza bavi, posebno klijentelističkom mrežom usidrenom oko nje. Kad je čelnik Janafa 2020. godine prvi put uhićen zbog niza sumnji u pogodovanja i primanje mita, a potom i smijenjen, slučaj je praktički potvrdio teze o zastrašujućem kolopletu privatnih interesa kojima su zahvaćene tvrtke u državnom vlasništvu u Hrvatskoj dok se njihovi šefovi biraju po političkom ključu. U fokusu je, na kraju, modus operandi sve moćnije kompanije u hrvatskom gospodarstvu: privatne kompanije Prvo plinarsko društvo (odnosno sustav unutar kojeg posluje, Energia Naturalis). U početku se bavila

samo trgovinom i opskrbom plinom, a nakon što ju je Gazprom 2017. godine izabrao za lokalnog partnera i sklopio s njom 10-godišnji ugovor, stasala je u plinskog gospodara zemlje i dramatično skočila na ljestvici najvećih kompanija u zemlji. Njen je vlasnik u međuvremenu, oslanjajući se na golemi kapital koji se počeo slijevati od plinskog biznisa, te uz kadrove koji su pomno birani, s čvrstim vezama u politici (pri čemu i sam ima važna poznanstva u političkom miljeu), krenuo osvajati udjele u novim segmentima gospodarstva, od luka preko željezničkog transporta pa sve do turizma i trgovačko-prehrambenog diva Fortenova u kojem značajne udjele drže dvije ruske banke.

Uočava se stoga kako je PPD inicirao svoju kompleksnu tranziciju u kojoj bi se mogli tražiti i elementi napredne verzije Kremaljskog priručnika², te bi se moglo govoriti o novoj fazi pod nazivom „zarobljavanje kapitalom”. Pojam „zarobljavanja” je detaljno opisan u Kremaljskom priručniku (proširena je ranija definicija koju je razvio američki ekonomist Joel Hellman analizirajući tranzicijske zemlje u Europi), a govori o kreiranju interesnih mreža putem kojih se utječe na političke odluke te dobro osmišljenoj penetraciji u ključne ekonomske sektore.

U drugom dijelu ove regionalne analize, pod naslovom "Ruska energetska omča i politički kriminal i korupcija: Ide gas!", istraživački se novinari bave s nekoliko povezanih energetskih kompanija u Srbiji te potezima politički izloženih osoba koji su i te kompanije i državu doveli do ovisnosti o Rusiji, odnosno do stanja „zarobljene države”. O tome rječito govore i dosad neuspjeli pokušaji organiziranja energetskog sektora u skladu s europskom regulativom iako je Srbija jedna od članica Energetske zajednice, međunarodne organizacije koja okuplja EU i susjedne zemlje kako bi se stvorilo paneuropsko energetske tržište. Istraživanje je usmjereno na državnog gubitaka, kompaniju za transport, distribuciju, skladištenje i trgovanje plinom JP Srbijagas čiji je dugogodišnji i, čini se, nesmjerni direktor ujedno i zamjenik predsjednika proruske stranke SPS (Socijalistička partija Srbije), pri čemu državne institucije imaju velikih poteškoća oko utvrđivanja stvarnog stanja u toj kompaniji i njenog poslovanja. Državna revizorska institucija je u kontroli javnih nabava i naplate potraživanja u izvještaju za 2019. i 2020. godinu napokon barem djelomično u tome uspjela te utvrdila velike i brojne nepravilnosti, ali pitanje je hoće li to imati posljedice po upravu i sustav unutar kojeg posluje Srbijagas. Sugovornik u istraživanju otvoreno kaže kako mu

2 Istraživanje CSIS-a (Center for Strategic & International Studies) 2016. godine, o načinima širenja ruskog utjecaja u središnjoj i istočnoj Europi, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/1601017_Conley_KremlinPlaybook_Web.pdf

se „čini da odluku o tome tko će rukovoditi Srbijagasom ne donosi zvanični Beograd, nego zvanična Moskva“. NIS (Naftna industrija Srbije) je pak od 2009. godine u većinskom vlasništvu ruske državne kompanije Gazprom, koja praktično, kroz izgrađenu plinsku infrastrukturu i utjecaj, drži i monopol na transport plina kroz Srbiju.

Za nužnu reformu plinskog sektora u Srbiji, odnosno njegovu diverzifikaciju i otvaranje puta konkurenciji ruskom plinu, aktualna ministrica energetike, koju se doživljava kao prozapadnu, zapravo nema političku podršku predsjednika države, tvrde sugovornici koji godinama prate taj sektor i političku scenu. Što se tiče poglavlja o energetici u pregovorima s EU, ocjenjuju da to nije tek ekonomsko nego i pitanje geopolitike te sigurnosti, u čemu tek slijedi neizvjestan rasplet. Podsjećaju i da se predsjednik Srbije u sporazumu koji je potpisao u Washingtonu 2020. godine (o normalizaciji ekonomskih donosa s Kosovom), obvezao i na energetske diverzifikacije te mogućnost pribavljanja energenata na raznim tržištima. Ilustrativno je da je nakon toga i novu dionicu plinovoda kroz Srbiju, kojim se ona početkom 2021. godine povezala na Turski tok, gradilo mješovito rusko-srpsko poduzeće Gastrans u kojem većinski udjel drži Gazprom, čime se opet išlo kontra europskom modelu i donijetim smjernicama.

Hoće li Srbija nastaviti u dosad viđenom stilu ili će plinski sektor ipak doživjeti restrukturiranje, a samim time doći i do transparentnijeg upravljanja te, očekivano, boljih uvjeta za potrošače i gospodarstvo u cjelini, još nije jasno, a jasno je da su glavni potezi na terenu politike i onih koji utječu na njeno formiranje. Teško se pak tu ne prisjetiti da Kremaljski priručnik, koji se prije nekoliko godina pozabavio i Srbijom, konstatira kako Rusija na razne načine čini Zapad i EU neatraktivnim alternativama te nastoji erodirati vjerodostojnost njihovih institucija i normi.

HRVATSKA – OD ZAROBLJAVANJA PLINOM DO ZAROBLJAVANJA KAPITALOM

Publikacija pod nazivom „Zarobljavanje plinom“³, koju je Gong objavio u ožujku 2019. godine, dokumentirajući vanjske utjecaje na hrvatsku energetsku politiku, analizirala je procese promjena vlasničke strukture i doka-pitalizacije Petrokemije, kronološki navodeći razvoj događaja koji su tome prethodili. U publikaciji su detektirane javne politike koje su najčešće pod-ložne „zarobljavanju“, kao i metode, te funkcije „zarobljavanja“, a istraživanje se pritom poziva i na „Kremaljski priručnik“⁴, ključnu studiju koja razotkriva metode djelovanja ruskog utjecaja na europske zemlje, „kreiranjem inte-resnih mreža putem kojih Rusija utječe na političke odluke, a sve s ciljem zarobljavanja države“. Jedan krak tog djelovanja odvija se „penetracijom u ključne ekonomske sektore poput energetike, poljoprivrede i financija, a Rusija preko svojih poduzetničkih posrednika može utjecati na demokrat-ski izabranu vlast“. Činjenica da dobar dio Europe u značajnoj mjeri ovisi o ruskom plinu učinila je Gazprom „najmoćnijim oružjem u Putinovu arsenalu“, a ključnim modelom djelovanja „potkopava se tržišna pozicija nacionalnih energetske tvrtki, dok se istodobno povećava tržišna dominacija odabra-nog Gazpromova posrednika u trgovini plinom“, što onda posredno omo-gućava Gazpromu (i Putinu!) da diktira uvjete na tržištu.

Sukladno tim kriterijima, nakon privatizacije Petrokemije teško se oseti konstataciji kako je pokušaj zarobljavanja plinom u određenoj mjeri doista i — uspio. Srž problema, naravno, ne leži u samoj dokapitalizaciji, već u načinu na koji je provedena i još više u razvoju događaja koji je tome prethodio. Petrokemija je klasičan primjer tog *čeličnog stiska* koji je na kraju iznjedrio vrlo konkretan plijen. Gotovo preko noći, nakon što je ovisnost o prirodnom plinu iz uvoza pretočena u vrlo konkretne vlasničke udjele (lo-kalnog Gazpromovog partnera), kompanija bilježi drastično niže troškove i ostvaruje dobit iz poslovanja. I tu, po svemu sudeći, nipošto nije kraj priče. Osobito kada se uzme u obzir činjenica da Petrokemija, prema navodima Uprave, kontrolira između 70% i 80% udjela na domaćem tržištu mineralnih gnojiva⁵, a to je, unatoč eliminaciji s Vladina popisa strateških kompanija (bivši ministar Goran Marić je obećao sindikatima da će ispraviti taj *propust*⁶, no to nije učinio), u kontekstu domaće poljoprivredne proizvodnje čini

3 „Zarobljavanje plinom“; <https://faktograf.hr/site/wp-content/uploads/2019/03/zarobljavanje-plinom-final.pdf>

4 The Kremlin Playbook: Understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe“; <https://www.csis.org/analysis/kremlin-playbook>

5 Petrokemija d.d., Nefinancijsko izvješće za 2019. godinu; https://petrokemija.hr/Portals/0/Dokumenti_Kompanija/Financije/Nefinancijskolzvjescje2019.pdf?ver=2020-06-30-142625-920

6 Kemijska odbojka; <https://www.portalnovosti.com/kemijska-odbojka>

iznimno bitnom karikom. Ta činjenica vjerojatno nije promakla igračima koji su priču izrežirali, od početka do kraja.

Po sličnom se receptu odvijalo preuzimanje tvrtke Aluminij Mostar, iznjedrivši još jednu epsku priču o sprezi⁷ politike, krupnog kapitala i — ruskog utjecaja⁸. Iznimno kompleksna priča iz Mostara nije bitna samo zbog činjenice da se odvija u bliskom susjedstvu i uvelike nalikuje obrascu koji je doveo do privatizacije Petrokemije (nanovo otkrivajući nemoć impotentnih državnih institucija pred inicijativom dobro umreženih protivnika), već i zbog ključnih protagonista.⁹ Njihova kombinatorika ne poznaje nikakvih skrupula¹⁰, aktivno koristi lokalne političke patrone¹¹ i ne poznaje nacionalne granice¹²; zbog njihovih ogromnih apetita¹³ debliji kraj u pravilu izvlače radnici¹⁴ i lokalna zajednica. Ili još šire od toga¹⁵ — svi građani.

Za to vrijeme, operacija zarobljavanja plinom se nastavlja, a potencijalni plijen je puno veći. Predsjednik Srbije Aleksandar Vučić je na

- 7 Nova firma već registrovana: Čovićeve ljudi u pozadini Abraham Grupe, kupca Aluminija; <https://zurnal.info/novost/22819/covicevi-ljudi-u-pozadini-abraham-grupe-kupca-aluminija>
- 8 Glencore je samo paravan: Rusi preko PPD-a i zvanično žele preuzeti Aluminij; <https://zurnal.info/novost/22236/rusi-preko-ppd-a-i-zvanicno-zele-preuzeti-aluminij>
- 9 Nove činjenice o privatizaciji Aluminija: Biznismen Zoran Gobac je posrednik između ruskih investitora i Dragana Čovića; <https://zurnal.info/novost/20687/biznismen-zoran-gobac-je-posrednik-izmedu-ruskih-investitora-i-dragana-covica>
- 10 Marko Laco: Kriv sam samo što mi se punac preziva Čović; <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/marko-laco-kriv-sam-samo-sto-mi-se-punac-preziva-covic/182832/>
- 11 Nemaš struju, imaš ruski plin: Kriza u Aluminiju dio je planske pripreme za uvođenje novog vlasnika; <https://zurnal.info/novost/21554/kriza-u-aluminiju-dio-je-planske-pripreme-za-uvodenje-novog-vlasnika->
- 12 Kako će Luka Ploče preživjeti krah mostarskog Aluminija: 'Radimo novi plan'; <https://novac.jutarnji.hr/novac/makro-mikro/kako-ce-luka-ploce-prezivjeti-krah-mostarskog-aluminija-radimo-novi-plan-9111848>
- 13 Ruski oligarsi u BiH: Preuzimanje energetskog sektora i uništavanje Aluminija; <https://zurnal.info/novost/23249/preuzimanje-energetskog-sektora-i-unistavanje-aluminija>
- 14 Prva državna tvrtka koja dijeli otkaze: HŽ Cargo zatvara radnu jedinicu zbog ogromnih gubitaka; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/prva-drzavna-tvrtka-koja-dijeli-otkaze-hz-cargo-zatvara-radnu-jedinicu-zbog-ogromnih-gubitaka-15012481>
- 15 Rusi zaprijetili našim susjedima, Gazprom nakratko smanjio isporuku plina za 50 posto; <https://www.poslovnih.hr/regija/rusi-zaprijetili-bosni-i-hercegovini-gazprom-nakratko-smanjio-isporku-plina-za-50-posto-4264157>

početku 2021. godine otvorio srpski krak plinovoda Turski tok¹⁶. Riječ je o Gazpromovom projektu kojim plin putuje iz Rusije preko Turske, Bugarske i Srbije do Mađarske i Slovačke. Istodobno, kompletiran je veći dio projekta Sjeverni tok¹⁷, čime bi Rusija potpuno zaobišla Ukrajinu i stegla omču oko Europe.

Bez Jadransko-jonskog plinovoda (IAP), koji bi se mogao dostaviti plin s Kaspijskog jezera, mimo ruske kontrole, LNG terminal je u Hrvatskoj jedina (kakva-takva) protuteža ruskoj plinskoj poluzi, u izostanku strateškog zaokreta prema obnovljivim izvorima energije. Toga je Europska unija itekako svjesna, što potvrđuje i odluka o dodjeli 102 milijuna eura bespovratnih sredstava¹⁸, a interes jasno pokazuju sjeverni susjedi. Ministar vanjskih poslova i trgovine Peter Szijjártó navodi kako je LNG terminal „ključan korak prema sigurnosti opskrbe plinom u Mađarskoj“¹⁹, objašnjavajući time značajan udio mađarskih kompanija u zakupljenim kapacitetima terminala. Imajući u vidu ovisnost o ruskom plinu iz uvoza, vijest kako su kapaciteti u potpunosti popunjeni u iduće tri godine zvuči ohrabrujuće²⁰, no tek treba vidjeti koliko će hrvatske tvrtke i građani uistinu imati koristi od toga. Lako je moguće da će LNG terminal poslužiti tek Mađarskoj kao poluga u pregovorima s Gazpromom.

A onda opet, LNG terminal je, nakon svih zavrzlama, otezanja i brojnih prepreka, napokon u funkciji, dok je odnos s MOL-om daleko od funkcionalnog. Ili se država, suprotno uobičajenoj retorici, naprosto prilagodila željama i vizijama MOL-a²¹, najvećeg pojedinačnog dioničara Ine i ključnog aktera u procesu protiv bivšeg premijera Ive Sanadera, koji je u međuvremenu, u listopadu 2021. godine, pravomoćno osuđen zbog primanja mita upravo od MOL-a.

16 Velika politička pobjeda Moskve: u Srbiji otvorena glavna poluga ruskog utjecaja u regiji; <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/regija/velika-politicka-pobjeda-moskve-u-srbiji-otvorena-glavna-poluga-ruskog-utjecaja-u-regiji-1068192>

17 Sjeverni tok 2 trebao bi biti završen do kraja kolovoza; <https://hr.n1info.com/svijet/sjeverni-tok-2-trebao-bi-bit-završen-do-kraja-kolovoza/>

18 Hrvatskoj odobreno 102 milijuna eura za LNG terminal; <https://www.poslovnih.hr/hrvatska/hrvatskoj-odobreno-102-milijuna-eura-za-lng-terminal-324385>

19 FM Szijjártó: Croatia LNG Terminal Launch Key Step Forward in Hungary Gas Supply; <https://hungarytoday.hu/croatia-hungary-energy-lng-szijarto-krk/>

20 Zakupljen sav kapacitet krčkog LNG terminala za iduće tri godine; <https://www.vecernji.hr/vijesti/zakupljen-sav-kapacitet-krckog-lng-terminala-za-iduće-tri-godine-1410239>

21 Zašto bi MOL uopće prodavao INA-u?!; <http://www.energetika-net.com/u-fokusu/komentar-kratki-spoj/zasto-bi-mol-uopce-prodavao-ina-u-30841>

Kao i do sada, Vlada strpljivo tolerira poslovne poteze MOL-a; iako je premijer Plenković obećao zaokret i odmak od dosadašnje prakse, ama baš ništa ne ukazuje na to. Ali puno toga ukazuje na politiku kontinuiteta²², dok Vlada istodobno posve neshvatljivo tolerira diplomatske eskapade sa sjevera, trivijalizirajući nacionalističke ispade svojih mađarskih kolega kao da je riječ o uobičajenoj pojavi kojoj ne treba pridavati nikakvu pažnju²³.

Za to vrijeme je aktualni predsjednik Uprave Ine Sandor Fasimon zračio optimizmom²⁴, no optimizam se, barem kada je Ina u pitanju, pretvorio u višegodišnju farsu. Rafinerija Sisak je nepovratno zatvorena, a ona u Rijeci sve se manje koristi (dok njenu ulogu preuzimaju ostale rafinerije iz sustava MOL-a) i njen opstanak bi također lako mogao doći u pitanje. Unatoč svemu, Fasimon uporno ponavlja mantru o „vertikalno integriranoj kompaniji“, koja, eto, nije u stanju niti pravilno popuniti natječajnu dokumentaciju za koncesiju na pomorskom dobru²⁵. Neovisni analitičari ne vjeruju da je riječ o slučajnosti, a jednako misle i o činjenici da je prerada u riječkoj rafineriji bila obustavljena na čak četiri (umjesto uobičajena dva) mjeseca. Takav zastoj teško se može opravdati uobičajenim remontom. Za to je vrijeme Vlada navodno radila na otkupu Ine, ali ni početkom 2022., dakle pet godina od najave tog plana, nema nikakvih pomaka. Štoviše, država opet kreće u postupak revizije pred švicarskim Saveznim vrhovnim sudom protiv izgubljene arbitraže protiv MOL-a u Ženevi, što je pak izlika da se ne bavi otkupom dionica koje MOL drži u Ini „dok se ne razriješi ova nova pravna okolnost“. Rokovi se pomiču²⁶, a javnost je potpuno isključena iz cijele priče i već godinama tapka u mraku, bogatija tek za spoznaju kako MOL zapravo uopće ne namjerava prodati

22 MEMORANDUM OTKRIVA: Plenkovića, Sanadera i Karamarka veže ista mađarska agenda u Ini; <https://www.nacional.hr/memorandum-otkriva-plenkovica-sanadera-i-karamarka-veze-ista-madaronska-agenda-u-ini/>

23 Orbanomanija: U Mađarskoj se u posljednja dva mjeseca događaju nevjerojatne stvari, Bruxelles bijesni, a Zagreb, Ljubljana i Beograd su — očarani; <https://www.jutarnji.hr/magazini/orbanomanija-u-madarskoj-se-u-posljednja-dva-mjeseca-dogadaju-nevjerojatne-stvari-bruxelles-bijesni-a-zagreb-ljubljana-i-beograd-su-ocarani-10313365>

24 RAZGOVOR Sandor Fasimon: U riječku rafineriju uložili smo 1,3 milijardi, tu ćemo koncentrirati proizvodnju; https://www.novolist.hr/novosti/gospodarstvo/razgovor-sandor-fasimon-ina-rafinerija-rijeka/?meta_refresh=true

25 Kako se Ini dogodio početnički propust; <https://vijesti.hrt.hr/gospodarstvo/kako-se-ini-dogodio-pocetnicki-propust-589685?wsource=twi>

26 Ministar Čorić: Za dva tjedna imat ćemo procjenu vrijednosti Ine; <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/ministar-coric-za-dva-tjedna-imat-emo-procenu-vrijednosti-ine-131626>

svoj udio²⁷. Pregovore s hrvatske strane vodi ministar gospodarstva Tomislav Čorić, koji se u međuvremenu zapleo i u aferu s čistom energijom²⁸, onom iz vjetroelektrana²⁹ koja postaje po njega sve ozbiljnija.

Zajedno sa svojim prethodnicima, Čorić je uspio ostvariti gotovo nemoguće, zatvarajući mučno poglavlje u kojem je nekoć jedna od plinski najsamodostatnijih zemalja Europe dovedena na rub potpune energetske ovisnosti³⁰. I dok aktualni ministar gospodarstva zapanjujućom brzinom privlači afere uz svoje ime, *zlatni standard* nedvojbeno je postavila Martina Dalić, iza koje se povlače repovi mnogobrojnih afera. Česta gošća Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa³¹, Martina Dalić godinama je aktivno krojila nacionalnu ekonomsku politiku, a zajedno sa suprugom Nikom Dalićem, kojemu je premijer Andrej Plenković dao zeleno svjetlo za još jedan mandat u Upravi Ine³², čini nevjerojatno utjecajan i moćan hrvatski *power couple* koji je administraciju ispunio „zadahom teške korupcije, klijentelizma i sukoba interesa“³³. Činjenica da suprug ministricе i potpredsjednice Vlade obnaša tako osjetljivu funkciju (i ne snosi nikakvu odgovornost) dok Vlada navodno kuje planove otkupa, a Ina svedjedno tone sve dublje, Martinu Dalić nije lišila pozicije u Vladi³⁴. Dogodilo se to tek na-

27 Molnar: Stajališta hrvatske vlade i MOL-a o cijeni udjela u Ini "prilično udaljena"; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/molnar-stajalista-hrvatske-vlade-i-mol-a-o-cijeni-udjela-u-ini-prilicno-udaljena-foto-20210219>

28 Čorića pitali zašto je potpisao odluku o vjetroelektranama, pogledajte odgovor; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/oric-rekao-zasto-je-potpisao-odluku-o-vjetroelektranama-zbog-kojih-je-pala-rimac/2187475.aspx>

29 Je li Plenković odobrio Čoriću da vjetroelektranama omogući pljačku proračuna?; <https://www.nacional.hr/je-li-plenkovic-odobrio-oricu-da-vjetroelektranama-omoguci-pljacku-proracuna/>

30 Šah mat za hrvatsku energetiku: kupujemo drugi najskuplji plin u EU; <https://euractiv.jutarnji.hr/euractiv/energija-i-gospodarstvo/sah-mat-za-hrvatsku-energetiku-kupujemo-drugi-najskuplji-plin-u-eu-7936978>

31 Martina Dalić; <https://www.sukobinteresa.hr/hr/crm-core/contact/1237>

32 U Upravi Ine ostaje Niko Dalić, a novi članovi Barbara Dorić i Darko Markotić; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/u-upravi-ine-ostaje-niko-dalic-a-novi-clanovi-barbara-doric-i-darko-markotic-20200330>

33 EKSKLUZIVNO: Kako je Plenković Martinu i Niku Dalića promovirao u najmoćniji bračni par u Hrvatskoj čije plaće dosežu 200 tisuća kuna mjesečno; <https://www.nacional.hr/ekskluzivno-kako-je-plenkovic-martinu-i-niku-dalica-promovirao-u-najmocniji-bracni-par-u-hrvatskoj-cije-place-dosezu-200-tisuca-kuna-mjesecn/>

34 Već je jako tabloidno; bivši šef Hanfe uzvraća Dalić i piše kako ga je pritiskala zbog muža, izuvala štikle i bijesno skakala; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/vec-je-jako-tabloidno-bivsi-sef-hanfe-uzvraca-dalic-i-pise-kako-ga-je-pritiskala-zbog-muza-izovala-stikle-i-bijesno-skakala/>

kon eskalacije afere Borg³⁵, u koju je upetljan cijeli niz javnosti manje ili više poznatih imena (uključujući i guvernera Hrvatske narodne banke Borisa Vujčića³⁶), navodno ujedinjenih protiv ruskih banaka, a sve za vlastite i interese privatnih ulagača³⁷. Međutim, Martina Dalić ne samo da nije nestala iz javnog života, već je s *blagoslovom* premijera upriličila spektakularan povratak na scenu, zasjevši na čelnu poziciju Podravke, koja već odavna nosi hipoteku za *zakulisnih igara*, u kojima je MOL (opet!) odigrao jednu od ključnih rola³⁸.

Unatoč, ili možda zahvaljujući naporima Martine Dalić, ruske su banke u konačnici uspjele *zarobiti* nekadašnji Agrokor, a imperij Pavla Vujnovca kojeg pogoni ruski plin, dokazano oružje širenja ruskog utjecaja, sve više buja. I pritom ne diskriminira previše. Povećanje vlasničkog udjela u Fortenovi zaobilaznim putem relativno je lako objasniti³⁹, ali sve ostalo, od otkupa duga Dalekovoda⁴⁰, preko pozicije ključnog dioničara u Petrokemiji ili Luci Ploče, do ulaganja u nekretnine i turizam, djeluje tek kao realizacija oportunističke strategije diversifikacije kojim se raspoloživi kapital (a njega ne manjka, ponajprije zahvaljujući dominantnoj poziciji na tržištu plina) koristi kao poluga za širenje utjecaja. Nakon zarobljavanja plinom, u igri je nova faza djelovanja, koja se očito svodi na zarobljavanje — kapitalom.

U nastavku su analize četiri velike kompanije, četiri svojevrsne studije slučaja koje govore o netransparentnom korporativnom upravljanju, posljedicama donijetih poslovnih odluka kao i mrežama utjecaja koje povezuju politiku i energetske biznis. To su Petrokemija, Ina, Janaf i PPD.

35 Objavljujemo nove mailove — Grupa Borg napravila je izdajnički zakon na štetu svih nas, Plenković je sve znao <https://www.index.hr/vijesti/clanak/objavljujemo-nove-mailove-grupa-borg-napravila-je-izdajnicki-zakon-na-stetu-svih-nas-plenkovic-je-sve-znao/1044645.aspx>

36 NI ima nove mailove Knightheada i Vujčića: "Učinimo našu ponudu atraktivnijom"; <https://hr.n1info.com/vijesti/n1-ima-nove-mailove-knightheada-i-vujcica-ucinimo-nasu-ponudu-atraktivnijom/>

37 Plenkovićeva Vlada "lex Agrokorum" protiv ruskih banaka; <https://faktograf.hr/2017/03/28/plenkoviceva-vlada-lex-agrokorum-rusija/>

38 Šef razvoja MOL-a: Preko Podravke smo htjeli do dionica INA-e; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/ekskluzivno-sef-razvoja-mol-a-preko-podravke-smo-htjeli-do-dionica-ina-e-1817445>

39 PPD povećao udio u Fortenova grupi — kupili su vrijednosnice propale Glumina banke; <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/ppd-povecao-udio-u-fortenova-grupi-kupili-su-vrijednosnice-propale-glumina-banke-135936>

40 Prvo plinarsko društvo (PPD) otkupljuje dug Dalekovoda; <https://lider.media/poslovna-scena/kompanije/prvo-plinarsko-drustvo-ppd-otkupljuje-dug-dalekovoda-129401>

Kutinska tvrtka je uistinu dobar primjer implementacije javne politike za privatne i strane interese — Petrokemija je najprije “zarobljena”, a u konačnici i osvojena. Visoki troškovi sirovina godinama su zadavali glavobolje Petrokemiji. Ili je barem takav dojam ostavljala komunikacija članova Uprave, a sve u pokušavanju da opravdaju loše (negativne) poslovne rezultate i oslikaju vlastitu nemoć (i/ili nesposobnost). Primjerice, prva rečenica u godišnjem izvješću za 2017. godinu glasi: „...Poslovno okruženje Petrokemije d.d. karakteriziraju dvije ključne pojave — pad prodajnih cijena mineralnih gnojiva uz istovremeni rast nabavne cijene prirodnog plina kao glavne sirovine.“⁴¹ Zapravo, priča o visokim troškovima (nabave) sirovina ponavljala se iz godine u godinu, redovito iskačući kao jedna od ključnih determinanti poslovanja. Na istom tragu je i ocjena cjenovnog rizika u izvješću za 2015. godinu, u kojoj se navodi kako je „...najznačajniji tržišni rizik društva vezan uz rizik promjene cijena sirovina za proizvodnju (prvenstveno plina)...“⁴² Crtica iz izvješća za 2016. godinu kaže pak: „Izuzetno visoko financijsko opterećenje u poslovanju Petrokemije d.d. čini ekstremno visoka cijena transporta prirodnog plina, koja je i do tri puta veća u odnosu na ostale zemlje EU.“⁴³

Doduše, nekadašnji predsjednik Uprave Đuro Popijač svojedobno je izjavio kako je cijena transporta plina „osam puta veća nego u Austriji“⁴⁴, slikovito potvrđujući problem (ne)transparentnosti poslovanja javnog sektora. Dva, tri, ili osam puta, kao da je bitno. A to je tek vrh ledene sante nejasnoća i kontroverzi: isti taj Đuro Popijač koji je, po svemu sudeći na sugestiju tadašnje ministricе gospodarstva Martine Dalić, izabran za predsjednika Uprave Petrokemije uoči dokapitalizacije, davne se 2012. godine gorljivo protivio prodaji Petrokemije „zainteresiranim ruskim investitorima“ za koju je navijao tadašnji ministar gospodarstva Radimir Čačić. Cijelo to vrijeme

41 Petrokemija d.d., Godišnje izvješće za 2017. godinu; https://petrokemija.hr/Portals/0/Dokumenti_Kompanija/Financije/IzvjescjePetrokemija2017gRev.pdf?ver=2018-04-30-123120-853

42 Petrokemija d.d., Godišnje izvješće za 2015. godinu; https://petrokemija.hr/Portals/0/Dokumenti_Kompanija/Financije/IzvjescjePetrokemija2015gRev.pdf?ver=2017-10-17-144936-000

43 Petrokemija d.d., Godišnje izvješće za 2016. godinu; https://petrokemija.hr/Portals/0/Dokumenti_Kompanija/Financije/IzvjescjePetrokemija2016gRev.pdf?ver=2017-10-17-142934-000

44 Đuro Popijač: Gašenje Petrokemije državu bi stajalo više od četiri milijarde kuna; <https://novac.jutarnji.hr/novac/makro-mikro/duro-popijac-gasenje-petrokemije-drzavu-bi-stajalo-vise-od-cetiri-milijarde-kuna-7493220>

Petrokemija je, barem nominalno, figurirala kao strateška kompanija u državnom portfelju (formalno, Petrokemija od svibnja 2016. godine za Vladu više nije imala strateški značaj⁴⁵); posredstvom Centra za restrukturiranje i prodaju (CERP), bila je u većinskom vlasništvu Republike Hrvatske, a tvrtkom je kadrovirala Vlada. Popijač se na čelnoj poziciji zadržao do listopada 2018. godine, taman toliko da dovrši privatizaciju kojoj se svojedobno žestoko protivio i kojom se Petrokemija, igrom slučaja, (posredno) opet približila ruskim investitorima. Kutinska je tvrtka tako još jednom poslužila kao primjer lakoće kojom državna administracija mijenja stavove preko noći i po potrebi ukida status "strateške imovine", koji (barem teoretski!) implicira zaštitu nacionalnih interesa.

Mediji navode kako je privatizacija provedena po modelu koji je osmislila Martina Dalić⁴⁶, *alfa i omega* gospodarske politike HDZ-a, koja se kao jedna od glavnih protagonistica pojavljuje u još nekoliko zapaženih epizoda privatizacije i prodaje strateških kompanija. Ostaje nepobitna činjenica kako je trošak sirovina Petrokemiji godinama bio uteg oko vrata. Uostalom, Petrokemija je dijelila sudbinu države koja se, u kontekstu europskog tržišta plina, pretvorila u svojevrsno *sljepo crijevo* kontinenta, plitko i siromašno tržište koje opskrbljivače i ne zanima previše. Doduše, još 2011. godine, zahvaljujući interkonekciji s Mađarskom, Hrvatska je dobila alternativni pravac za dobavu plina iz inozemstva⁴⁷. Kao posljednjih godina LNG terminal, taj je spoj svojedobno zvučao vrlo obećavajuće, nudeći alternativu (podkapacitiranom) ulazu na hrvatsko-slovenskoj granici. Uz postojeći UMS Rogatec, nova ulazna mjerna stanica UMS Dravaszerdahely trebala je omogućiti sigurniju opskrbu prirodnim plinom nakon neugodnih posljedica velike (plinske) krize 2009. godine (kao posljedica sukoba Rusije i Ukrajine). O tome svjedoči i memorandum iz ministarstva gospodarstva koji je krajem 2010. potpisao tada ministar Popijač, savjetujući Upravu Petrokemije da prihvati tek kratkoročne ugovore o nabavci plina, u očekivanju povećanja transportnih kapaciteta i dolaska novih dobavljača⁴⁸ (umjesto toga, Uprava je potpisivala dvogodišnje ugovore o opskrbi plinom). Pa ipak, transportirane

45 Orešković: Petrokemija je strateška tvrtka; <https://faktograf.hr/2016/08/24/oreskovio-petrokemija-strateska-tvrtka/>

46 Borealis ispao, INA i PPD zajedno u Petrokemiju; <https://www.poslovni.hr/hrvatska/borealis-ispao-ina-i-ppd-zajedno-u-petrokemiju-340974>

47 Počeo uvoz plina kroz interkonekciju Hrvatska-Mađarska; <https://www.plinacro.hr/default.aspx?id=349>

48 Odluka nadzornog odbora Petrokemije o NE DAVANJU prethodne suglasnosti Upravi Petrokemije za potpis ugovora o isporuci plina; <https://trzistakapitala.files.wordpress.com/2015/03/najkraci-moguci-rok-2.jpg>

količine prirodnog plina u idućih nekoliko godina kontinuirano su se smanjivale⁴⁹, a Hrvatska je i dalje nabavljala plin po prilično visokim cijenama. Pod “Hrvatska” se, naravno, misli na domaće kompanije koje uvoze prirodni plin iz inozemstva za domaće tržište (koristeći pritom plinovode i ostalu stratešku infrastrukturu u nadležnosti Vlade i državnih tvrtki). Kretanje uvoznih cijena plina ovisi o gomili faktora, poput odnosa ponude i potražnje (na globalnoj i lokalnoj razini), popunjenosti skladišta, vremenskim (ne)prilikama i, naravno, politici dobavljača.

Prema procjenama europske Agencije za suradnju energetskih regulatora (Agency for the Cooperation of Energy Regulators) sa sjedištem u Ljubljani⁵⁰, prosječna uvozna cijena prirodnog plina koji je priteciao u Hrvatsku tijekom 2012. godine iznosila je nešto manje od 44 eura za megavatsat. Usporedbe radi, najjeftiniji plin iz uvoza tada je dobavljala Irska (23,2 EUR/MWh), ali što je još važnije, i europski je prosjek (obuhvaća 23 zemlje) za plin iz uvoza bio znatno niži (31,7 eura) od cijene za Hrvatsku. Unatoč činjenici da je slovensko tržište još manje od hrvatskoga, čak je i Slovenija godinama uvozila jeftiniji prirodni plin.

Premija (razlika između cijene koju je plaća Hrvatska i prosjeka za EU) u odnosu na europski prosjek s vremenom se postupno smanjivala, dosegnuvši rekordno niskih 0,5% tijekom 2015. godine kada je, slučajno ili ne, Vlada Zorana Milanovića predvođena ministrom gospodarstva Ivanom Vrdoljakom, intenzivno pregovarala o ulasku strateških partnera u Petrokemiju⁵¹. Pokušaj privatizacije naprasno je prekinut (uvelike, čini se, zahvaljujući ministru Vrdoljaku, koji je već tada gajio simpatije prema Rusima, dogovorivši posjet prvog čovjeka Gazproma Alekseja Millera⁵²), nakon čega se jaz cijena (po kojima Hrvatska uvozi plin u odnosu na europski prosjek) ponovo — produbio. Iduće tri godine visokim uvoznim cijenama Hrvatska je ponovo zasjela na sam vrh kontinentalne ljestvice, što je kulminiralo 2018. godine, rekordnom premijom (višom cijenom) od čak 18% (u odnosu na europski prosjek). Unatoč novoj interkonekciji prema Mađarskoj, i unatoč najavama nove alternative u obliku LNG terminala u Omišlju. Za to vrijeme, Petrokemija je kontinuirano gomilala gubitke, a 2018. godine, u velikoj mjeri

49 Plinacro, Transportirane količine (2002.-2019.); <https://www.plinacro.hr/default.aspx?id=47>

50 ACER-CEER Market Monitoring Report; <https://acer.europa.eu/en/Electricity/Market%20monitoring/Pages/Current-Edition.aspx>

51 Ina vreba Petrokemiju; <https://www.portalnovosti.com/ina-vreba-petrokemiju>

52 Ministar uhvaćen u mreži samopromocije; <https://www.vecernji.hr/vijesti/ministar-uhvacen-u-mrezi-samopromocije-952481>

upravo zahvaljujući najskupljem plinu u Europi, gubitak na godišnjoj razini dosegao je rekordnih 471 milijun kuna, dok se kumulativni gubitak (u razdoblju od sedam godina) popeo iznad 1,8 milijardi kuna.

Stvari se, međutim, drastično mijenjaju krajem 2018. godine. Ministrica gospodarstva i potpredsjednica Plenkovićeve Vlade Martina Dalić u svibnju je otišla iz Vlade zbog vodeće role u stvaranju kontroverznog Lexa Agrokora⁵³ (makar ona to tumači isključivo kao problem percepcije javnosti⁵⁴), a njeno mjesto je preuzeo Darko Horvat, i uz blagoslov premijera Plenkovića dovršio pregovore sa strateškim partnerima. Provedenom dokapitalizacijom većinski vlasnik Petrokemije (sa 54,5% vlasničkog udjela) postaje tvrtka Terra mineralna gnojiva d.o.o. čiji su vlasnici upravo najvažniji opskrbljivači plinom, Ina d.d. i Prvo plinarsko društvo d.o.o. (PPD) Pavla Vujnovca, lokalni partner ruskog Gazproma. I najednom, nakon što je Petrokemiju preuzeo PPD, koji je u Hrvatskoj ključan partner Gazproma, najvećeg europskog opskrbljivača plinom, plin iz inozemstva — drastično pojeftinjuje. Nakon 18% (u odnosu na europski prosjek) iz 2018. godine, premija se tijekom 2019. godine smanjuje na mizernih 2,4%, dok se premija u odnosu na cijene u Sloveniji najednom pretvara u diskont od 1% (po prvi puta od 2012. godine). Na ljestvici zemalja s najskupljim plinom, Hrvatska se (s prvog) spušta na deveto mjesto, odmah iznad Italije, koja je neusporedivo veće tržište s puno više dobavnih pravaca i neusporedivo većom domaćom kompanijom za istraživanje nafte i plina (ENI).

O preokretu možda najbolje svjedoči usporedba promjene cijena na godišnjoj razini: europski prosjek uvoznih cijena prirodnog plina u 2018. godini je porastao za 17,6%, a cijene u Hrvatskoj za čak 25%; godinu dana kasnije, nakon dokapitalizacije, prosječne cijene uvoznog plina u Europi padaju za 11%, dok se u Hrvatskoj smanjuju za čak — 23%. Pitanje tržišne logike po kojoj je Hrvatska plaćala (pre)skupi plin prije ove privatizacije bilo je upitno i onda, a pogotovo nakon ovakvog naglog pada.

Nakon dugo vremena, Petrokemija je u 2019. godini zabilježila dobit (140 milijuna kuna). Poslovni prihodi rastu sa 1,8 na 2,1 milijardu kuna, ali se zato drastično smanjuju — rashodi. Pritom je utjecaj cijene plina najlakše pratiti putem omjera poslovnih prihoda i evidentiranog troška sirovina

53 Ključne kontroverze vezane za Lex Agrokora su jednokratno zaobilaženje redovitih zakonskih procedura u slučaju stečaja i to da je Zakon pisala tajna skupina konzultanata koji su sami nakon primjene zakona obavljali unosne konzultantske poslove u procesu državnog restrukturiranja Agrokora definirane tim istim zakonom.

54 Ministrica Dalić dala ostavku zbog 'percepcije'; <https://www.slobodnaeuropa.org/a/ostavka-dalic-agrokora/29226214.html>

i materijala (koji se u najvećoj mjeri odnose na prirodni plin). U razdoblju od 2012. do (kraja) 2018. godine, udio troškova sirovina u ostvarenim prihodima varirao je između 82% i 98% (najgora brojka zabilježena je upravo 2018. godine), da bi u 2019. godini čudesno pao na svega 63%, a tijekom 2020. godine se dodatno smanjio, na nevjerovatnih 57%. Već 2020. godine, u jeku pandemije koronavirusa koja je pridonijela padu prihoda od prodaje (-15%), godišnja dobit Petrokemije raste na 265 milijuna kuna, iz čega proizlazi da su Ina i PPD u svega dvije godine zaradili više od dvije trećine uloženog kapitala (300 milijuna kuna) kojim su formalizirali krucijalnu rolu u Petrokemiji, prometnuvši se u najveće dioničare.

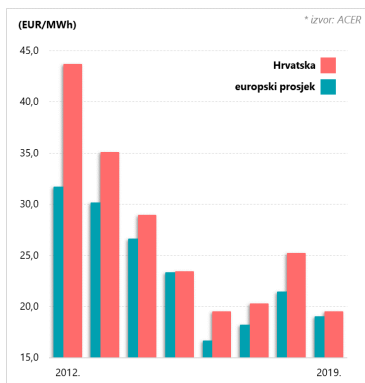
Još jedan podatak budi sumnju da se cijenom ključne sirovine upravljalo kako bi se pripremao teren za preuzimanje. Prema podacima koje nudi ACER, prosječna uvozna cijena prirodnog plina za Hrvatsku tijekom 2019. godine gotovo je identična onoj iz 2016. godine, no poslovni rezultati iz te dvije godine bitno su različiti (kao i vlasnička struktural). Očito je Petrokemija 2019. godine plaćala neku drugu, još jeftiniju (i povlaštenu u odnosu na nacionalni prosjek) cijenu prirodnog plina. Iako su tijekom četiri godine (od 2013. do 2016. godine) cijene u prosjeku padale za 18% godišnje, najviše što je tadašnja Uprava uspjela jest smanjiti godišnji gubitak na 87 milijuna kuna (2016. godine). Bolje od toga, eto, nije išlo. Dok nisu stigli novi vlasnici, koji su i prije i sada određivali cijenu prirodnog plina, jedne od najvažnijih sirovina za proizvodnju mineralnih gnojiva.

U usporedbi s tim minusima, dobit u protekle dvije godine doista je impresivna, a cijena prirodnog plina više ne zauzima zapaženo mjesto u kategorizaciji rizika u poslovanju. Štoviše, u godišnjem izvješću za 2020. godinu objašnjavaju se dobri poslovni rezultati „...zahvaljujući stabilnoj proizvodnji i prodaji te niskoj cijeni prirodnog plina.“⁵⁵ (Nakon eskalacije tenzija Rusije i Ukrajine krajem 2021. cijene plina su značajno rasle na europskim burzama, no u trenutku zaključivanja teksta nemamo podatak o prosječnoj cijeni prirodnog plina iz uvoza za 2021. godinu.)

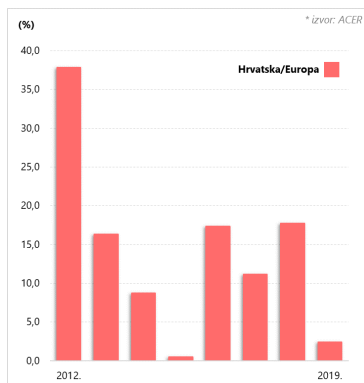
Katalizator pozitivnih promjena očito je bila dokapitalizacija. I dok su Ina i PPD uknjižili impresivne stope povrata na uloženi kapital, Hrvatska o takvim rezultatima može samo sanjati. I to ne samo zbog gomile proračunskih sredstava utrošenih prijašnjih godina na kojekakva jamstva, kredite i injekcije svježeg kapitala koje su prethodile promjeni vlasničke strukture iz 2018. godine.

55

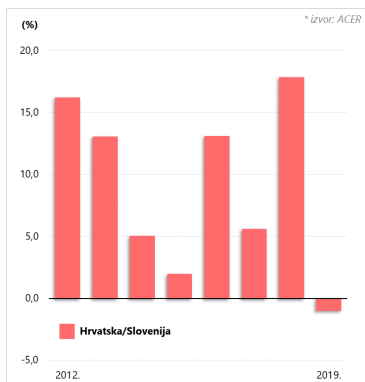
Petrokemija, Godišnje izvješće za 2020. godinu; https://petrokemija.hr/Portals/0/Dokumenti_Kompanija/Financije/IzvjescjePetrokemija2020G.pdf?ver=2021-02-24-111702-577

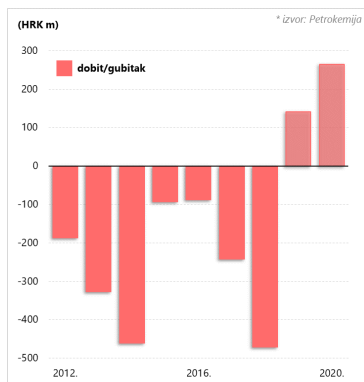
Prosječne uvozne cijene prirodnog plina: Hrvatska & europski prosjek

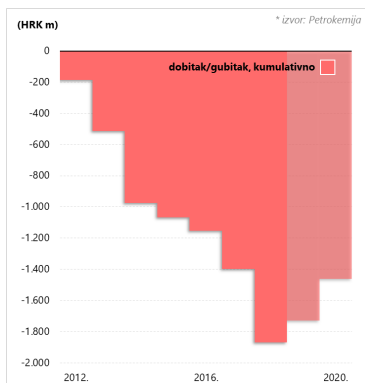
Prosječne uvozne cijene plina: Hrvatska vs europski prosjek, premija/diskont

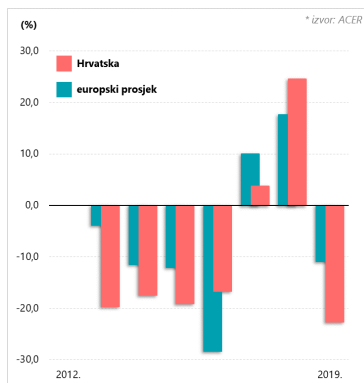
Prosječne uvozne cijene prirodnog plina: Hrvatska vs Slovenija, premija/diskont

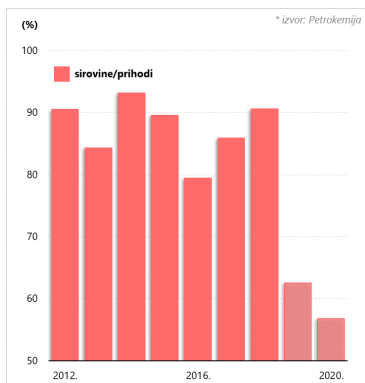
Poslovni rezultati Petrokemije d.d., dobit/gubitak

Poslovni rezultati Petrokemija d.d., kumulativna dobit/gubitak

Godišnja promjena prosječnih uvoznih cijena prirodnog plina, Hrvatska & europski prosjek

Udio troška sirovina u ukupnim poslovnim prihodima Petrokemije d.d.

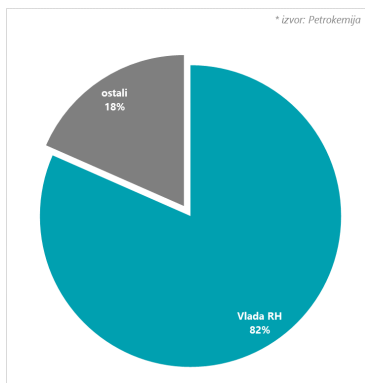
Naime, Vlada je nove većinske vlasnike *darovala* i nizom *zanimljivih* odluka⁵⁶ (koje su išle na ruku novim vlasnicima), obvezavši se utrošiti ogromna sredstva i u potpunosti preuzeti na svoja (naša) pleća rizik eventualnih prigovora od strane Europske unije. Konkretnije, Vlada je jamstvo za dug Petrokemije od 450 milijuna kuna pretvorila u vlasnički udio koji je potom, odlukom o smanjenju temeljnog kapitala, radikalno *devalviran* (kako bi kapital privatnih investitora vrijedio više), da bi potom sudjelovala u povećanju temeljnog kapitala u iznosu od 150 milijuna kuna (putem tvrtki i fondova pod državnom kontrolom). Unatoč tih 600 milijuna kuna, državni udio u vlasničkoj strukturi Petrokemije praktički je prepolovljen (na 40%), dok Ina i PPD, s upola manjom injekcijom svježeg kapitala, nakon dokapitalizacije kontroliraju 54,5% vlasničkog udjela⁵⁷.

Usto, Vlada je postala vlasnik tvrtke Petrokemija Agro Trade d.o.o. i time zapravo preuzela obvezu sanacije odlagališta fosfogipsa na rubu parka Lonjsko polje. Sanacija potencijalne ekološke bombe mogla bi koštati i do 100 milijuna eura, tvrdi bivši ministar gospodarstva Tomislav Panenić⁵⁸, a sve što je dosad napravljeno (u više od dvije godine!) je za-

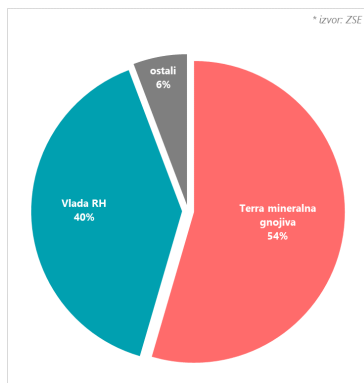
56 Detalji privatizacije Petrokemije: HEP je odgodio naplatu duga, Ina i PPD dobili garancije; <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/detalji-privatizacije-petrokemije-hep-je-odgodio-naplatu-duga-ina-i-ppd-dobili-garancije-8025269>

57 Država poklonila firmu od dvije milijarde kuna onima koji su se financijski uništili; <https://faktograf.hr/2018/11/03/petrokemija-privatizacija-ina-ppd/>

58 Vlada zatajila: Za Petrokemiju ćemo platiti 750 milijuna kuna; <https://express.24sata.hr/ekonomix/vlada-zatajila-za-petrokemiju-emo-platiti-750-milijuna-18569>

vlasnička struktura Petrokemije d.d. na kraju 2017. godine

vlasnička struktura Petrokemije d.d. početkom 2021. godine

ključenje neuspješnog natječaja za privatizaciju tvrtke⁵⁹ (naziv tvrtke je u međuvremenu promijenjen u De-Fos d.o.o.).

Iako je ministar Darko Horvat prethodno najavljivao znatno manji udio države u novoj Petrokemiji, računajući na participaciju obveznih mirovinskih fondova, to se na kraju ipak nije dogodilo. No bez obzira na takav epilog, odnosno visokih 40% državnog udjela u novoj vlasničkoj strukturi, od ukupno sedam članova Nadzornog odbora, Vlada je odabrala tek — dvojicu. Jedan od njih nekadašnji je član Upravnog vijeća Javne ustanove Park prirode Lonjsko polje (istog onog kojem prijeti odlagalište fosfogipsa, sada u potpunom državnom vlasništvu) Mijo Šepak, nekadašnji županijski vijećnik HDZ-a i bivši direktor kutinske komunalne tvrtke Moslavina d.o.o. koji se svojedobno *proslavio*⁶⁰ ugovorom o vrlo izdašnoj otpremnini u slučaju otkaza. Teško se oteti dojmu kako prepuštanje upravljačkih prava novopečenim dioničarima donekle podsjeća na scenarij u kojem je MOL, i prije no što je postao najveći dioničar, praktički stekao kontrolu nad kompanijom, uz svesrdnu pomoć tadašnjeg premijera Ive Sanadera.

I na kraju, ali nipošto manje bitno, Vlada je novim većinskim vlasnicima obećala izaći ususret smanjenjem cijene transporta prirodnog plina, premda cijene transporta određuje Hrvatska energetska regulatorna

59 Propala prva privatizacija u 2021. Za De-Fos jedna ponuda, ali nevaljana; <https://www.poslovni.hr/hrvatska/propala-prva-privatizacija-u-2021-za-de-fos-jedna-ponuda-ali-nevaljana-4270382>

60 Ugovor iz snova: U slučaju otkaza 75% place do mirovine; <https://www.vecernji.hr/vijesti/ugovor-iz-snova-u-slucaju-otkaza-75-place-do-mirovine-923178>

agencija (HERA), osnovana 2004. godine Zakonom o regulaciji energetskih djelatnosti, kojim se propisuje da je „HERA samostalna, neovisna pravna osoba s javnim ovlastima za regulaciju energetskih djelatnosti“⁶¹.

Obećanje o smanjenju cijene transporta plina, naravno, predstavlja grubo zadiranje u samostalnost i neovisnost agencije, ali je u praksi doista i provedeno, odlukom objavljenom u prosincu 2018. godine, kojom su cijene transportu prirodnog plina za 2019. godinu (u usporedbi s prethodnom godinom) u prosjeku smanjene za 23%⁶². I bez te stavke trošak privatizacije Petrokemije (za državni proračun) popeo se daleko iznad milijardu kuna (zahvaljujući ranije pobrojanim stavkama), a tome onda treba pridodati i milijune koje je izgubio Plinacro, monopolist u državnom vlasništvu zadužen za upravljanje plinovodima na teritoriju Hrvatske (i nekoć jedna od bitnih stavki u strukturi rashoda Petrokemije).

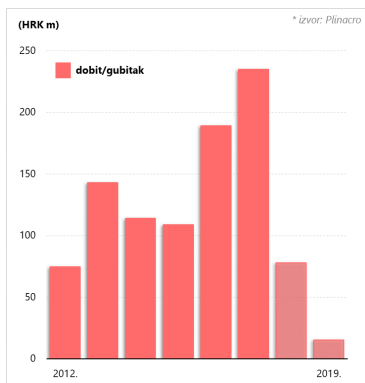
Ostaje činjenica da Vlada Andreja Plenkovića, i sve one Vlade prije nje, nisu ranije provele u djelo ideju o smanjenju cijene transporta plina, dok je Petrokemija bila čvrsto u državnom vlasništvu. Jer svih tih godina Plinacro je, dobrim dijelom upravo preko leđa Petrokemije (visokim cijena transporta plina), bilježio kontinuirani rast dobiti, što je kulminiralo upravo 2018. godine, tijekom koje je ostvarena dobit od 235 milijuna kuna (što predstavlja više od 40% ostvarenih poslovnih prihoda). Umjesto toga, premijer Plenković i ministar energetike Tomislav Čorić odlučili su zakinati Plinacro (a time posredno i državni proračun) za poveći dio kolača tek nakon što su kontrolu nad Petrokemijom preuzeli Ina i PPD. Da stvar bude još bolja, HERA je tu zamisao provela u djelo u završnoj fazi realizacije projekta kojim je budući LNG terminal trebalo spojiti na postojeću mrežu plinovoda, dakle u jeku investicijskog ciklusa (i neuobičajeno visokih troškova) za Plinacro. Kako stoji u godišnjem izvješću za 2019. godinu koje je objavio Plinacro, ta je odluka „utjecala na značajno smanjenje prihoda od transporta plina te posljedično i na rezultate poslovanja...“⁶³.

Posljedica te odluke evidentno se odrazila na poslovne rezultate — Plinacro je u 2019. godini uknjižio 78 milijuna kuna dobiti, a godinu dana kasnije tek mizernih 15 milijuna kuna. Još od 2008. godine (od kada su dostupna godišnja izvješća tvrtke) Plinacro nije zabilježio tako loš rezultat,

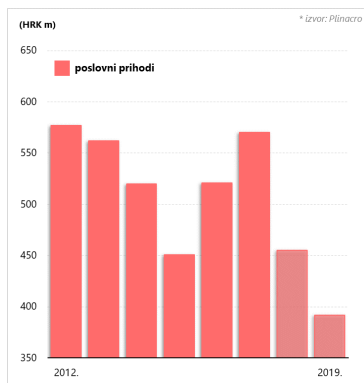
61 Hrvatska energetska regulatorna agencija; <https://www.hera.hr/hr/html/agencija.html>

62 Obavijest korisnicima plinskog transportnog sustava; https://www.hera.hr/hr/docs/2018/Priopcenje_2018-12-17_02.pdf

63 Plinacro d.o.o., Godišnje izvješće za s019. godinu; <https://www.plinacro.hr/UserDocsImages/dokumenti/Godi%C5%A1nja%20izvje%C5%A1%C4%87a/PLINACRO%20GI%202019.pdf>

Evidencija poslovnih prihoda na godišnjoj razini, Plinacro d.o.o.

Ostvarena dobit na godišnjoj razini, Plinacro d.o.o.

koji je u značajnoj mjeri rezultat *pretakanja* kapitala u smjeru Petrokemije. Barem toliko se može razaznati iz javno dostupnih godišnjih izvješća — sve ostalo je uglavnom predmet poslovne tajne, uključujući i odluke Glavne skupštine (o raspodjeli dobiti) Plinacro u kojoj Vladu zastupa resorni ministar. Mada je Plinacro javna tvrtka zapisnici sa skupštine su tajni — na Gongov ZPPI zahtjev odgovorili su da je riječ o poslovnoj tajni, i tek nakon podnijete žalbe Povjereniku za informiranje, dobili smo tražene zapisnike⁶⁴, što dovoljno govori kako se upravlja pod velom tajne.

Unatoč gorkom dojmu o nemarnom odnosu Vlade prema državnoj imovini, nekadašnja potpredsjednica Vlade Martina Dalić je svejedno zaključila kako je „Petrokemija sjajan primjer koji pokazuje da je strah od privatizacije — neutemeljen“⁶⁵.

Godinu dana nakon provedene dokapitalizacije zaokret u poslovanju Petrokemije bio je sasvim evidentan: devetomjesečno financijsko izvješće ukazivalo je na dobit od 124 milijuna kuna, što je bilo neusporedivo bolje od 249 milijuna kuna gubitka u istom razdoblju 2018. godine. No sada većinski vlasnički udio, usprkos nizu skupih intervencija, ne kontrolira Vlada, već privatni dioničari. No ni tu nije kraj — nova odiseja već je na vidiku. Europski ekološki standardi sada traže nova investiranja u ovaj rudnik novca, pa su se prigodno odmah pojavile vijesti o potrazi za strateškim partnerom,

64 Zapisnici skupštine društva Plinacro; https://imamopravoznati.org/request/zapisnici_skupstine_drustva_plin

65 Gažić: 'Kod nas postoji otpor privatizaciji'; Dalić: 'Petrokemija je sjajan primjer da je taj strah neutemeljen'; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/gazic-kod-nas-postoji-otpor-privatizaciji-dalic-petrokemija-je-sjajan-primjer-da-je-taj-strah-neutemeljen-15037190>

pri čemu se još jednom zazivala aktivna uloga Vlade (i poreznih obveznika!)⁶⁶, te je k tome najavljeno delistiranje Petrokemije sa Zagrebačke burze.

INA

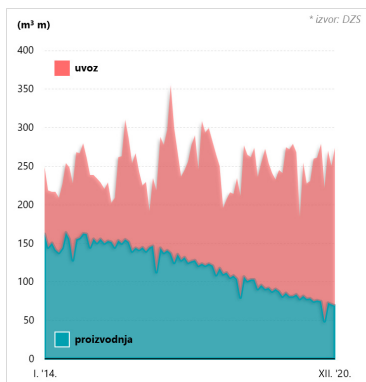
Nekoć najveća hrvatska kompanija od strateškog značaja prešla je u pretežito vlasništvo mađarskog MOL-a nizom manevara pod pokroviteljstvom tadašnjeg premijera Sanadera, koji je zajedno s šefom MOL-a Zsoltom Hernadijem pravomoćno osuđen za korupciju. Najbitnija promjena ipak se nije dogodila u vlasničkoj strukturi Ine, već u sferi upravljanja: prema presudi, Ivo Sanader je u zamjenu za mito mađarske kompanije izmijenio ugovor o upravljačkim pravima, na štetu državnih interesa, što je imalo dalekosežne posljedice za poslovanje Ine. U novim okolnostima, Ina je čak u slučaju Petrokemije pronašla zajednički interes s PPD-om, najvećim konkurentom na tržištu plina.

Nakon preuzimanja Petrokemije, Sándor Fasimon, predsjednik Uprave Ine i novi predsjednik Nadzornog odbora Petrokemije nije skrivao optimizam, podsjećajući na širi kontekst, ulogu najveće domaće naftne kompanije i sinergijske učinke dokapitalizacije. „Kao jedini proizvođač prirodnog plina u Hrvatskoj, vidimo mogućnosti sinergije unutar našeg vrijednosnog lanca s Petrokemijom, koja je najveći konzument prirodnog plina“⁶⁷, izjavio je Fasimon, koji se valjda u godinu i pol dana koliko je bio na čelu Ine, nije stigao upoznati s ključnim činjenicama. Jer optimizam, kada je Ina u pitanju, iz hrvatske perspektive nema ama baš nikakvog temelja: Ina zapravo sve više uvozi, a sve manje proizvodi.

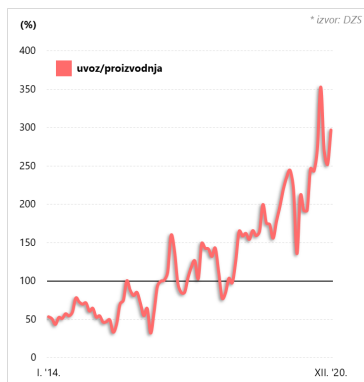
Nekoć davno Petrokemija je bila u sastavu Ine, i to ponajprije zbog domaće proizvodnje plina. No ta je stavka u bilanci Ine već godinama sve tanja, a domaće se potrebe sve više zadovoljavaju uvozom. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS), u Hrvatskoj je 2014. godine proizvedeno (izvađeno) 1,8 milijardi kubnih metara plina, dok je uvezeno nešto više od milijardu. Drugim riječima, već tada je trećinu svojih potreba Hrvatska zadovoljavala uvozom. Proizvodnja je na mjesečnoj bazi bila ravnomjerno raspoređena, dok se uvoz smanjivao u ljetnim, i povećavao u zimskim mjesecima, u skladu sa sezonskim oscilacijama u potrošnji.

66 Figurativna loptica odluke o budućnosti kutinskog diva opet se vratila na dio igrališta koji pripada Vladi; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/figurativna-loptica-odluke-o-buducnosti-kutinskog-diva-opet-se-vratila-na-dio-igralista-koji-pripada-vladi-15084825>

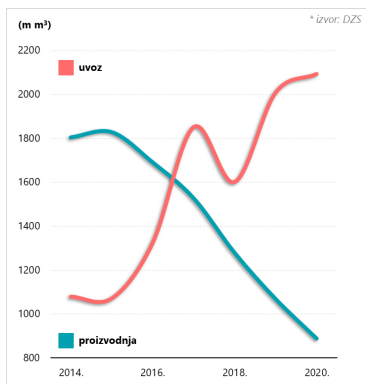
67 Nakon dugog niza godina na koljenima industrijski div iz Kutine se uspravlja; <https://novac.jutarnji.hr/novac/makro-mikro/nakon-dugog-niza-godina-na-koljenima-industrijski-div-iz-kutine-se-uspravlja-9592921>

Ukupna količina proizvedenog i uvezenog prirodnog plina u Hrvatskoj, na mjesečnoj razini

Ostvarena dobit na godišnjoj razini, Plinacro d.o.o.

*Ukupna količina proizvedenog i uvezenog prirodnog plina u Hrvatskoj, na mjesečnoj razini

Ako je suditi na temelju zbroja tih dviju kategorija (svih ovih godina, količine prirodnog plina otpremljene u izvoz doista su zanemarive), od početka 2014. do kraja 2020. godine potrošnja je u Hrvatskoj bila prilično stabilna i kretala se oko tri milijarde m³ na godinu. Međutim, omjer iz 2014. godine sustavno se pogoršavao: proizvodnja je padala, a uvoz je rastao. Već 2017. godine ukupan je uvoz nadmašio domaću proizvodnju, a 2019. odnos snaga postao je dijametralno suprotan onome iz 2014. godine: domaća je proizvodnja namirila trećinu potreba, dok je ostatak utrošenog plina stigao iz uvoza. Posljednji dostupni podaci, oni za 2020. godinu, pokazuju kako je udio domaće proizvodnje pao ispod 30%, pa stoga nije jasno o kakvim to sinergijskim učincima Fasimon govori. Sigurno ne o domaćoj proizvodnji

prirodnog plina za potrebe Petrokemije, jer ovim tempom, proizvodnje uskoro više neće ni biti.

Doduše, Ina je 2018. godine preuzela ENI Croatia, tvrtku-kóer talijanskog partnera s kojim je eksploatirala nalazišta plina u sjevernom Jadranu, najavljujući povećanje dnevne proizvodnje plina. Trijumfalno etiketirajući transakciju kao veliki uspjeh kojim se cjelokupna proizvodnja na *offshore* platformama zadržava u Hrvatskoj, predstavnici kompanije su na sva zvona govorili o razvojnoj orijentaciji kompanije. Tadašnji predsjednik Uprave Zoltan Aldott govorio je o jasnoj strategiji koja se temelji na „obnovi rezervi te porastu proizvodnje ugljikovodika“⁶⁸, a optimistično intoniranoj PR ofenzivi koju je spremno prenijela većina domaćih medija priključio se i ministar zaštite okoliša i energetike Tomislav Čorić, istaknuvši kako se „ovom akvizicijom domaće rezerve ugljikovodika povećavaju za oko 800 milijuna kubnih metara, što definitivno znači pozitivan iskorak za domaći energetski sektor“.

No pozitivan dojam bitno kvari — kontekst. Naime, tih (dodatnih) 800 milijuna kubnih metara prirodnog plina, koliko god naizgled zvučalo puno, hrvatski potrošači u prosjeku progutaju u samo tri zimska mjeseca. Uostalom, učinak navedene transakcije u domaćoj statistici doista je teško uočiti. Štoviše, posljednji je puta (prema podacima DZS-a) jednoznaменkasti pad domaće proizvodnje prirodnog plina na godišnjoj razini zabilježen još 2017. godine (-9,6%), nakon čega je iduće tri godine proizvodnja bilježila vrlo monotone stope pada, između 16% i 17%. Cijena akvizicije je, naravno, poslovna tajna, ali zasad nitko iz kompanije nije objasnio zbog čega se Ina odlučila na preuzimanje starih iscrpljenih polja koja će usto po završetku eksploatacije iziskivati i ogromne troškove konzervacije nalazišta? Hoće li u tome Ina sama sudjelovati, nakon što je otkupila udio talijanskih partnera?

Mađarski MOL je već svima dobro poznat faktor u hrvatskoj politici i gospodarstvu. Ovo potonje je sasvim razumljivo, jer je Ina, barem za hrvatske uvjete, velika kompanija, koja iz godine u godinu drži čelnu poziciju na ljestvici najvećih domaćih kompanija prema kriteriju ostvarenih prihoda. No MOL je istodobno i vrlo bitan faktor na domaćoj političkoj sceni, jer već godinama provodi poslovnu politiku koju niti uz najbolju volju nije moguće utrpiti u kontekst hrvatskih interesa. U publikaciji „Zarobljavanje plinom“ detaljno je opisan razvoj odnosa s mađarskim partnerima kroz povijest; odnos je evidentno zahvatio sve pore društva i ostavio dubok trag na domaćoj političkoj sceni, a Hrvatska se zaplela u mrežu stranih interesa iz koje

68

Sav plin ostaje u Hrvatskoj: Ina u potpunosti preuzima posao eksploatacije plina u sjevernom Jadranu; <https://www.glasistre.hr/pula/ina-preuzima-posao-eksploatacije-plina-u-sjevernom-jadranu-564949>

se gotovo nemoguće iskobeljati. Uostalom, ti interesi su lišili slobode čak i nekadašnjeg premijera Ivu Sanadera, a u cijelu priču se upleo Ustavni sud koji je, pod izlikom kršenja prava optuženika, poništio prvu presudu za mito, i na taj način neizravno pridonio negativnom ishodu ženevske arbitraže između Hrvatske i MOL-a⁶⁹. Tri godine kasnije, Zlata Đurđević, predstojnica Katedre za kazneno procesno pravo i predsjednica Udruženja za kaznene znanosti i praksu, u svojoj je analizi progovorila o „uznemirujućim propustima Ustavnog suda“⁷⁰, što nikako nije zanemariv detalj, jer se upravo ona u ožujku 2021. godine našla u središtu sukoba između HDZ-ove parlamentarne većine s jedne, te predsjednika Zorana Milanovića s druge strane⁷¹. Na kraju te pravosudne sage Vrhovni je sud u listopadu 2021. godine potvrdio osuđujuću presudu donijetu u ponovljenom postupku na Županijskom sudu u Zagrebu 2019. godine, a koja je time postala i pravomoćna. Njome se proglašava krivima Ivu Sanadera zbog kaznenog djela primanja mita te Zsolta Hernádiya zbog kaznenog djela davanja mita.

A puno prije pravomoćne presude Sanaderu, zbog MOL-a je odstupio i predsjednik HDZ-a Tomislav Karamarko, nakon što su mediji objavili detalje ugovora između njegove supruge Ane Šarić Karamarko i Josipa Petrovića, lobista MOL-a⁷². Karamarku se tada stavljala na teret i činjenica da je njegova tvrtka Soboli radila za Inu dok je u njejoj vlasničkoj strukturi već bio MOL, a u njejoj upravi bio isti taj konzultant Josip Petrović⁷³. Sve to dovoljno govori o (blago rečeno) problematičnoj ulozi mađarskih partnera.

Međutim, odlaskom Sanadera i procesuiranjem problematičnih odluka o prepuštanju upravljačkih prava, problemi nisu nestali. Štoviše, cijeli niz odluka Uprave Ine zorno potvrđuje tezu kako MOL zapravo nije nikakav

69 ANALIZA OBJAVLJENE PRESUDE ARBITRAŽNOG SUDA U SLUČAJU INA — MOL Pet razloga zašto je MOL pobijedio; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/analiza-objavljene-presude-arbitraznog-suda-u-slucaju-ina-mol-pet-razloga-zasto-je-mol-pobijedio-6738210>

70 Cijenjena profesorica pronašla je uznemirujuće propuste u odluci Ustavnog suda o Sanaderovom slučaju; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/cijenjena-profesorica-pronasla-je-uznemirujuce-propuste-u-odluci-kojom-je-ustavni-sud-srusio-sanaderovu-presudu/>

71 Kako su se u priču oko Vrhovnog suda ušuljali batleri i dječica koja trebaju odrasti; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/kako-su-se-u-pricu-oko-vrhovnog-suda-usuljali-batleri-i-djecica-koja- trebaju-odrasti/>

72 Ekskluzivni dokumenti: Lobist Mola Ani Karamarko platio 60 tisuća eura; <https://www.nacional.hr/ekskluzivni-dokumenti-lobist-mola-ani-karamarko-platio-60-tisuca-eura/>

73 Ekskluzivni dokumenti: Petrović iz Ine plaćao Karamarkov Soboli; <https://www.nacional.hr/ekskluzivni-dokumenti-petrovic-iz-ine-placao-karamarkov-soboli/>

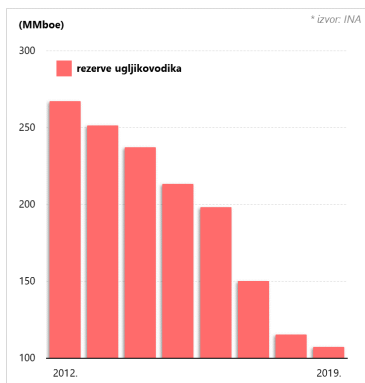
strateški partner, već *predator* koji je, na tragu Kremaljskog priručnika⁷⁴, korumpirao izvršnu vlast. I što je još važnije, takva praksa još uvijek traje.

Prošlo je više od pet godina otkako je premijer Andrej Plenković u dramatičnom obraćanju građanima na Badnjak 2016. najavio kako će Vlada od MOL-a otkupiti Inu; stvar se u međuvremenu nije pomakla s mrtve točke, a kako vrijeme odmiče, cijela priča sve više poprima razmjere groteske. Govore o tome i najnovije najave Vlade da će u Švicarskoj pokrenuti postupak revizije izgubljene arbitraže s MOL-om 2016. godine oko upravljačkih prava i plinskog biznisa. Posve je neizvjesno može li taj pravni manevar uspjeti, ali dok se ne razriješi, Vlada je najavila da „zastaje” s procesom otkupa dionica od MOL-a. Kako je svojedobno tumačio premijer, „strateška politička odluka o otkupu dionica Ine od MOL-a donesena je radi energetske sigurnosti Hrvatske, jačanja Ine kao strateškog nacionalnog društva te njezina razvoja kao vertikalno integrirane naftne kompanije”⁷⁵. Nažalost, ništa od toga nije imalo smisla ni onda, a danas još manje, te je sasvim u suprotnosti sa bilo kakvom suvislom interpretacijom strateških dokumenata Europske unije koji u prvi plan guraju tranziciju s fosilnih goriva na obnovljive izvore energije. K tome, već odavno je Ina kompanija koja MOL ponajprije zanima u ulozi dominantnog igrača u segmentu maloprodaje, i strategija razvoja je u potpunosti tome podređena. Potonju je tezu relativno lako potkrijepiti konkretnim brojkama, iz kojih jasno proizlazi kako je Ina kompanija bez perspektive i bez budućnosti.

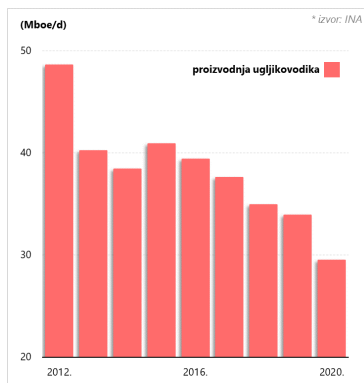
Za početak, njene rezerve kontinuirano padaju: u razdoblju od 2012. do (kraja) 2019. godine, ukupne rezerve ugljikovodika smanjene su za gotovo dvije trećine. Integrirana kompanija poput Ine nipošto si ne može dozvoliti tako frapantan pad dokazanih rezervi, unatoč *zelenim inicijativama* Europske unije. Paralelno s padom rezervi smanjivala se i proizvodnja: od 2012. do 2020. godine, ukupna proizvodnja ugljikovodika pala je za gotovo 40%, a nakon značajnijeg rasta, posljednjih godina opada i proizvodnja rafinerija. Zapravo jedne, jer ona druga, u Sisku, nepovratno je zatvorena. Navedene brojke najbolje svjedoče o pomanjkanju dugoročne orijentacije i demantiraju *mantru* koju uporno serviraju mađarski predstavnici kompanije, čak i nakon katastrofalnih poslovnih rezultata iz 2020. godine. Posljedica je to dramatičnog pada proizvodnje u 2020. godini, pri čemu je objava poslovnih rezultata razotkrila i pravu sliku stanja u sjevernom Jadranu, gdje je

74 <https://faktograf.hr/2019/04/03/hrvatski-energetski-sektor-je-opljackan-i-zarobljen/>

75 Ovo je prilika koja se pruža jednom u životu: Andrej Plenković za Jutarnji objasnio kako ćemo i kada kupiti Inu; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ovo-je-prilika-koja-se-pruza-jednom-u-zivotu-andrej-plenkovic-za-jutarnji-objasnio-kako-emo-i-kada-kupiti-inu-5452471>

?

?

proizvodnja plina, suprotno optimističnim najavama i obećanjima, u samo godinu dana smanjena za čak 23%⁷⁶.

Inače, plin je već godinama predmet prijepora, a mađarska strana ga redovito koristi kao argument u raspravi, tvrdeći kako se Vlada nije držala dogovora, odbijajući provesti u djelo famozni ugovor o preuzimanju trgovine plinom putem tvrtke Prirodni plin, koja je trebala biti izdvojena iz Ine. Dogovor o preuzimanju, ili formalno „Glavni ugovor o plinskom poslovanju“, zaključen 30. siječnja 2009. godine („Prvi dodatak glavnom ugovoru o plinskom poslovanju“ potpisan je 16. prosinca 2009. godine) zapravo je *kukavičje jaje* premijera Sanadera (osuđenog u ovom slučaju za primanje mita od MOL-a, odnosno njegovog čelnika Zsolta Hernadija), kojim se država od Ine trebala obvezati na otkup dijela ili cjelokupne domaće proizvodnje prirodnog plina do 2024. godine.

S jedne strane, razumljivo je kako MOL nije imao namjeru postati instrument socijalne politike Vlade RH: hrvatski su građani u određenoj mjeri bili pošteđeni negativnih učinaka liberalizacije tržišta, te nisu plaćali punu tržišnu cijenu plina (zbog čega je Prirodni plin knjižio slabije prihode). A onda opet, troškovi proizvodnje plina koji je Ina crpila bili su znatno ispod tržišne cijene uvoznog plina; istraživanje je financirano još u doba socijalizma i društvenog vlasništva (i plod je državnih investicija, odnosno sredstava poreznih obveznika), a Ina je k tome plaćala simbolične koncesijske naknade, neusporedivo niže no što je to uobičajeno.

76

Teška godina za Inu, zabilježili najveći gubitak u novijoj povijesti kompanije; <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/teska-godina-za-inu-zabilježili-najveci-gubitak-u-novijoj-povijesti-kompanije-15051860>

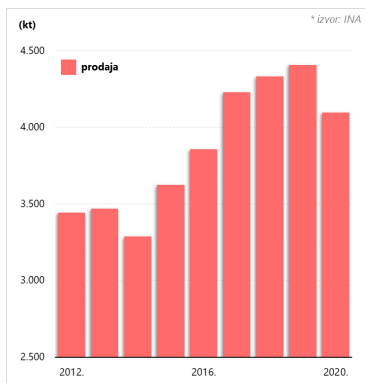
Otuda i pokušaj MOL-a (preko tadašnjeg premijera) da stvari okrene u svoju korist: prema ugovoru, koncesijske naknade za proizvodnju plina povećale bi se sa 5% na 10%, što je još uvijek daleko ispod uvriježene prakse zemalja u susjedstvu (ilustracije radi, koncesijska je naknada u Mađarskoj iznosila 60%), ali bi prodajne količine jednostrano određivala Ina, a cijena plina koji bi kupovala dotad izdvojena tvrtka Prirodni plin formirala bi se na temelju „Gazprom export“ formule (uvoznih, znatno viših cijena prirodnog plina). Nakon naprasnog odlaska premijera Sanadera, Jadranka Kosor je odbila potpisati sporni ugovor, temeljeći svoju odluku na procjeni kako bi njegova provedba rezultirala gubicima koji se mjere u milijardama kuna. Analizom iz 2015. godine zaključeno je kako bi u slučaju realizacije do 2023. godine ugovor mogao iznjedriti preko 20 milijardi kuna gubitaka za Prirodni plin (dakle, proračun).

Pa ipak, okriviti isključivo korumpiranog premijera za ovakav razvoj događaja bilo bi posve pogrešno; nekoliko ključnih poslovnih odluka doneseno je upravo uz blagoslov aktualnog premijera Plenkovića i njegovih ministara. Svakako jedna od najvažnijih je ona vezana uz rafinerije u Sisku i Rijeci, koje su dogovorom na relaciji Vlada — MOL trebala biti modernizirane⁷⁷. Vlada s vremena na vrijeme javno ističe tu činjenicu, p(r)ozivajući i podsjećajući kako se MOL obvezao na modernizaciju obaju rafinerija, a onda s druge strane — ministar energetike Tomislav Čorić jedan je od potpisnika famoznog Memoranduma o razumijevanju kojeg domaća javnost nije bila ni svjesna sve dok njegov sadržaj nije procurio u medije. Memorandum je potpisan još u kolovozu 2018. godine, a Ina ga interpretira kao neobvezujući dokument „s ciljem stvaranja pretpostavki za donošenje poslovnih odluka koje osiguravaju veću profitabilnost i održivost rafinerijskog poslovanja Ine, a time i cijele kompanije“⁷⁸. U stvarnosti, Memorandum je najprije zapečatio sudbinu rafinerije u Sisku, ali i do kraja srušio konstrukciju u kojoj MOL figurira kao strateški partner spreman na ulaganja u dugoročni razvoj Ine.

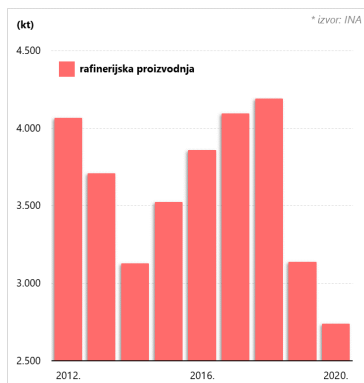
Opet, stvar je najlakše potkrijepiti konkretnim brojkama, a kao prikladan uvod mogu poslužiti podaci o prodaji naftnih derivata koja već godinama kontinuirano raste. Otuda i konstatacija kako je maloprodaja jedini segment domaće naftne kompanije koji doista zanima mađarske partnere — sve ostale kategorije poslovanja su u manjoj ili većoj mjeri zane-marene, no maloprodajna mreža Ine kontinuirano se poboljšava i širi. Rast životnog standarda hrvatskih građana, te sve veći broj posjeta inozemnih

77 Prije zatvaranja Rafinerije Sisak...; <https://www.bilten.org/?p=25104>

78 Obavijest za medije; <https://www.ina.hr/announcement/obavijest-za-medije-2/>

Ukupna prodaja rafinerijskih proizvoda na godišnjoj razini

Ukupna rafinerijska proizvodnja na godišnjoj razini

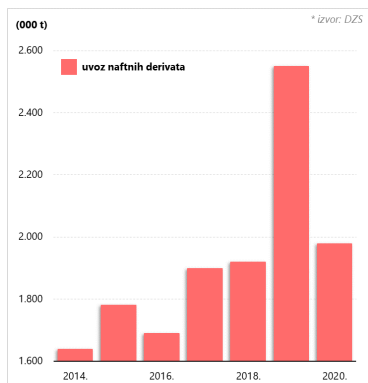
turista ključ su rasta, a pad iz 2020. godine⁷⁹ treba gledati isključivo kao eksterni šok, kroz prizmu pandemije koronavirusa, koju je obilježila smanjena mobilnost i bitno lošija turistička sezona. Međutim, opisani rast prodaje ne prati rast proizvodnje naftnih derivata: nakon što su tijekom 2017. i 2018. godine premašeni rezultati iz 2012. godine⁸⁰, u posljednje dvije godine ukupna proizvodnja rafinerija smanjena je za čak — trećinu⁸¹.

Razloge pada u prvom redu treba tražiti u učincima potpisanog Memoranduma, na temelju kojeg je izgrađen dvosmjerni tok između Janafovog terminala Sisak i Rafinerije nafte Sisak. Prije toga, sirova je nafta putem Jadranskog naftovoda u Mađarsku mogla stići samo iz uvoza, preko Omišlja, gdje se dopremala pomorskim putem. Međutim, *investicija s predumišljajem* koju je realizirao Janaf, uz poticaj MOL-a i *blagoslov* nadležnog ministra, omogućila je da se dio sirove nafte, koja se u Sisku prikupljala s domaćih naftnih polja, vrlo jednostavno otprema u Mađarsku. Ina (MOL) tvrdi kako se sirova nafta prodaje po tržišnim cijenama, što je nemoguće potvrditi ili demantirati bez konkretnih dokumenata, ali u konačnici zapravo i nije toliko bitno. Bitnije su dalekosežnije posljedice takve prakse, jer prebacivanjem dijela prerade u Mađarsku MOL ubire veće marže za preradu (ili u prijevodu, uzima dio dobiti dioničarima Ine, među kojima su Vlada i obvezni

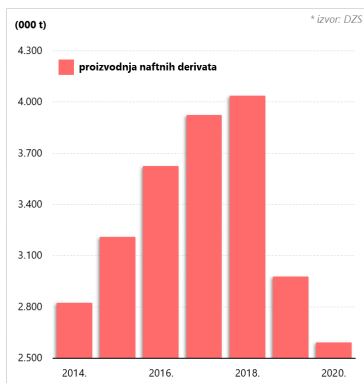
79 Ina Group Q4 Financial Report; https://www.ina.hr/wp-content/uploads/2020/12/FR_Grupa_Q4_2020_ENG-FINAL.pdf

80 Ina, Godišnje izvješće za 2018. godinu; https://www.ina.hr/wp-content/uploads/2020/01/AR_2018_CRO_17_4_finn_compressed-4.pdf

81 Ina, Godišnje izvješće za 2019. godinu; https://www.ina.hr/wp-content/uploads/2020/05/AR_2019_CRO_30.4.pdf

Uvoz naftnih derivata u Hrvatskoj na godišnjoj razini

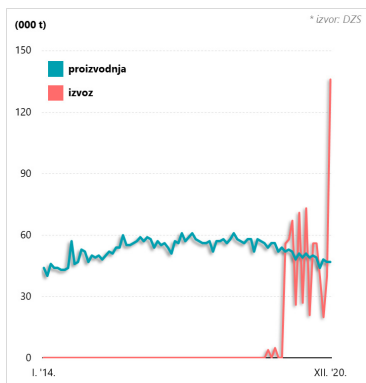

Proizvodnja naftnih derivata na godišnjoj razini

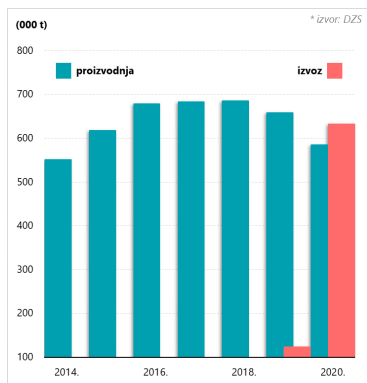
mirovinski fondovi, s vlasničkim udjelima od 44,8%, odnosno 4,2%), mijenjajući istodobno sliku kompanije u kojoj i riječka rafinerija, čija je budućnost dosad bila neupitna, najednom može postati — višak.

Podaci Državnog zavoda za statistiku daju naslutiti upravo taj scenarij. Naime, uvoz naftnih derivata u Hrvatskoj je tijekom 2019. godine uvećan za čak trećinu (u odnosu na prethodnu godinu), što ukazuje na neki novi trend (pad u 2020. godini opet valja gledati isključivo u kontekstu drastičnog pada potrošnje uvjetovanog pandemijom koronavirusa). Obzirom da u Hrvatskoj preradu sirove nafte obavlja samo Ina, uvoz bi naprosto mogao biti posljedica većeg obujma trgovine nekog od konkurenata, ali — nije. Jer segment proizvodnje naftnih derivata otkriva snažan pad upravo u 2019. godini, što može značiti samo dvije stvari: ili je Ina ubilježila drastično slabiju prodaju koju su nadoknadili konkurenti, ugrabivši veći tržišni udio povećanjem uvoza naftnih derivata iz inozemstva, ili je Ina svjesno smanjila iskorištenost rafinerijskih kapaciteta, a taj manjak nadoknadila uvozom naftnih derivata od ostalih sastavnica MOL Grupe (vjerojatno iz rafinerije u Mađarskoj, u koju je išla na preradu sirova nafta iz Siska).

Ne, nisu konkurenti zaslužni za drastično veći uvoz naftnih derivata, a za potvrdu opet mogu poslužiti podaci DZS-a, ovoga puta u segmentu sirove nafte: za pretpostaviti je da ostale kompanije na tržištu funkcioniraju kao posrednici koji naftne derivate nabavljene iz uvoza (ili možda izravno od Ine) plasiraju u maloprodaju. No Ina ima vlastitu proizvodnju sirove nafte, te je relativno lako izolirati bilo kakve anomalije i odmake od prošlih godina. Osobito kada je riječ o izvozu. A do 2019. godine izvoz je bio — nula. To, naravno, znači da je sva izvađena nafta iz domaćih bušotina odlazila na preradu u domaće rafinerije, no trend se stubokom promijenio

Proizvodnja i izvoz sirove nafte u Hrvatskoj na mjesečnoj razini

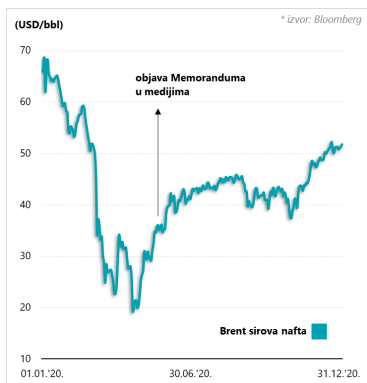
Proizvodnja i izvoz sirove nafte u Hrvatskoj na godišnjoj razini

tijekom 2019. godine. Nakon minornih količina sirove nafte koje su izvezena u lipnju i kolovozu (čini se da je tada bila riječ o svojevrsnoj *probnoj vožnji*⁸²), izvoz je krajem godine doslovno eksplodirao, a taj je trend nastavljen sve do prosinca 2020. godine (posljednji dostupni podaci), kada je izvezeno čak 136 tisuća tona sirove nafte. Usporedbe radi, ukupna proizvodnja sirove nafte (od 2014. godine naovamo) kretala se između 550 i 685 tisuća tona (godišnje), dok je u 2020. godine ukupan izvoz dosegao nevjerojatnih 632 tisuće tona, što je otprilike ekvivalent cjelokupne godišnje proizvodnje!

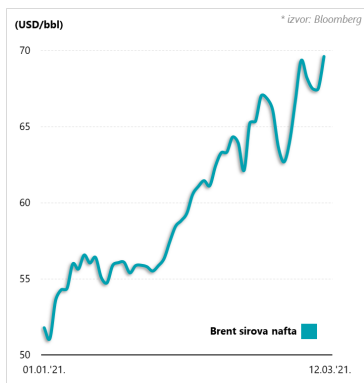
Objašnjenje dramatične promjene trenda ponudila je sama Ina, pokušavajući pojasniti značaj Memoranduma nakon što je njegov sadržaj procurio u medije. „Izgradnja dvosmjernog toka između Janaf-ovog Terminala Sisak i Rafinerije nafte Sisak realizirana je u posljednjem kvartalu 2019. godine“, navodi se u priopćenju kompanije⁸³, što se savršeno poklapa s podacima DZS-a o spektakularnom rastu izvoza krajem 2019. i tijekom 2020. godine. Nastavak tog priopćenja tragikomičan je udarac zdravoj logici, jer plasira tezu prema kojoj je time „Ini omogućena prodaja nafte po tržišnoj cijene i ostvarivanje veće ekonomske vrijednosti“, uz konstataciju kako „riječka rafinerija prerađuje na učinkovitiji način 20% veće količine nafte u odnosu na ranije i one su dovoljne za pokrivanje potreba hrvatskog tržišta“. Kako bi *otjecanje* sirove nafte prema Mađarskoj moglo povećati prerađu 20% veće količine sirove nafte i otkud onda dramatičan pad proizvodnje naftnih derivata i ekvivalentan rast uvoza tih istih derivata?

82 MOL šalje hrvatsku naftu u Mađarsku, a Plenković šuti; <https://www.nacional.hr/mol-salje-hrvatsku-naftu-u-madarsku-a-plenkovic-suti/>

83 Obavijest za medije; <https://www.ina.hr/announcement/obavijest-za-medije-2/>

Kretanje cijene barela Brent sirove nafte tijekom 2020. godine na dnevnoj razini

Kretanje cijene barela Brent sirove nafte tijekom 2021. godine na dnevnoj razini

Umjesto odgovora na ta pitanja, domaća javnost je dobila hrpu nesuvislih verbalnih ispada resornog ministra Čorića, koji je najprije pokušao zaštititi premijera Plenkovića. „Detalje Memoranduma Plenković nije morao znati...Svu odgovornost snosit ću ja“, isticao je Čorić⁸⁴, implicirajući pritom kako je riječ o dobroj poslovnoj odluci. „Cijena sirove nafte stubokom pada, a vi me pitate da li smo mi izdali nacionalni interes time što se ta nafta i dalje prebacuje u Mađarsku“ tada je bio sukus stajališta Vlade, ili barem ministarstva, kada je riječ o izvozu nafte, unatoč činjenici da jedino što se stubokom promijenilo jest upravo trend — cijena sirove nafte. Cijene se, naravno, razlikuju ovisno o blendu (vrsti) sirove nafte, ali *momentum* je u tom trenutku (na globalnoj razini) već bio izrazito pozitivan. Štoviše, u trenutku kada se Čorić obraćao medijima, cijena Brent sirove nafte porasla je (u odnosu na najnižu cijenu, evidentiranu u drugoj polovici travnja) za gotovo 90%, a do kraja godine je porasla za otprilike još 40%. I onda je još tijekom 2021. godine (do sredine ožujka) porasla za daljnjih 35%.

Istini za volju, bilo bi posve deplasirano stavljati breme promašenih projekcija kretanja cijene sirove nafte na leđa ministra, ali još uvijek ništa manje deplasirano od argumentacije kojom se poslovni potezi naftne kompanije opravdavaju kratkoročnim fluktuacijama cijena na tržištu.

Osim što je širom otvorio vrata izvozu sirove nafte iz Hrvatske, Memorandum je i demantirao cijelu plejadu političara koji su naizgled gorljivo

84 Čorić tvrdi da Memorandum između Ine i Janafa nije sporan: 'Cijena sirove nafte stubokom pada, a vi me pitate da li smo izdali nacionalni interes'; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/coric-tvrdi-da-memorandum-između-ine-i-janafa-nije-sporan-cijena-sirove-nafte-stubokom-pada-a-vi-me-pitate-da-li-smo-mi-izdali-nacionalni-interes-10342270>

branili budućnost sisačke rafinerije i sudbinu oko 800 radnika⁸⁵. Nekadašnji ministar državne imovine Goran Marić još je u kolovozu 2016. godine izjavio: „Nikad, ako osvojimo vlast, nećemo dopustiti gašenje rafinerije nafte u Sisku.“⁸⁶ Sisačko-moslavački župan Ivo Žinić poručio je kako „županija neće dopustiti gašenje proizvodnje u sisačkoj Rafineriji“⁸⁷, a otprilike u isto vrijeme, s neke druge predizborne govornice, poruke premijera nisu bile nimalo drukčije intonirane: „Vlada je poduprla hrvatske članove uprave u sprečavanju donošenja odluke o zatvaranju rafinerije u Sisku. Želim istaknuti da je međudioničarski ugovor jasan i predviđa obnovu obje rafinerije.“⁸⁸ U kratku kronologiju promašenih izjava svakako valja svrstati i onu ministra Ćorića, objavljenu početkom 2018. godine, kada je ustvrdio da „odluka Ine o prekidu rada postrojenja FCC u sisačkoj Rafineriji nije početak gašenja cjelokupne proizvodnje u toj rafineriji“⁸⁹.

A tu cinizmu, nažalost, nije kraj. Što je još važnije (kada se sagleda šira slika), Memorandum je u prvi plan gurnuo problem (ne)transparentnosti. Naime, krajem 2018. ministar Ćorić je lakonski poručio da bi „Ina definitivno prije svega trebala postati *business case*, a manje predmet politiziranja“⁹⁰, iako je tada već prošlo nekoliko mjeseci od potpisivanja spornog Memoranduma, a Ćorić zasigurno bio svjestan posljedica takvog sporazuma. Godinu i pol dana kasnije pokušao je objasniti svoju ulogu u cijeloj priči. „Meni kao ministru zaštitu okoliša je u interesu da Ina i Janaf posluju makar i s kunom

85 Korak prema zatvaranju rafinerije: 220 radnika u Sisku dobit će otkaze; <https://www.nacional.hr/korak-prema-zatvaranju-rafinerije-220-radnika-u-sisku-dobit-ce-otkaze/>

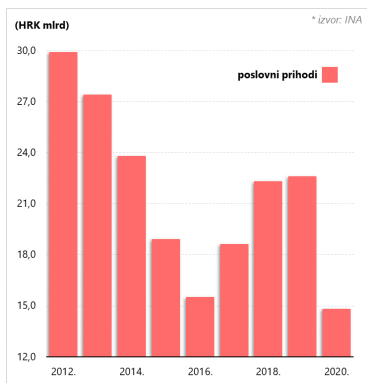
86 Ministar Marić je prije 2 godine dao obećanje građanima. Hoće li sad odstupiti?; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ministar-maric-je-prije-2-godine-dao-obećanje-građanima-hoće-li-sad-odstupiti/2052126.aspx>

87 Kronologija najava gašenja Rafinerije Sisak: neizvjesna budućnost pogona o kojemu mnogima ovisi egzistencija; https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/2772319/kronologija-najava-gašenja-rafinerije-sisak-neizvjesna-buducnost-pogona-o-kojemu-mnogima-ovisi-egzistencija/?ticker_type=latest_news

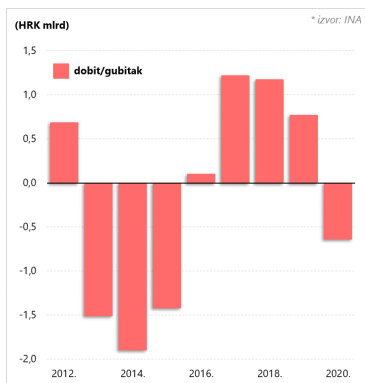
88 HDZ se predomislio: "Za Božić su izdali radnike Rafinerije..."; <https://www.24sata.hr/news/prenamjena-pogona-za-bozic-su-izdali-radnike-rafinerije-605829>

89 Ćorić radnicima Rafinerije: Ne strahujte za budućnost; <https://www.lider-ocm.exabyte.hr/aktualno/coric-radnicima-rafinerije-ne-strahujte-za-buducnost-48516>

90 Ministar Ćorić o poslovnom planu Ine: To je put kojim treba ići; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ministar-coric-o-poslovnom-planu-ine-to-je-put-kojim-treba-ici/2051264.aspx>

Poslovni prihodi Ine na godišnjoj razini

Ostvarena dobit/gubitak Ine na godišnjoj razini

većom dobiti, jer su u vlasništvu države”, kazao je Ćorić⁹¹.

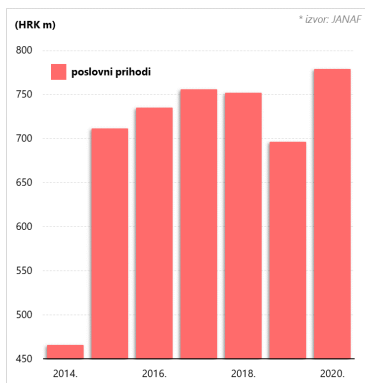
Kako je to završilo? Ina je u 2019. godini uknjižila nešto više prihode i upola manju dobit, a onda u 2020. godini obznanila podatke o dramatičnog padu prihoda i gubitku većem od 600 milijuna kuna.

JANAF

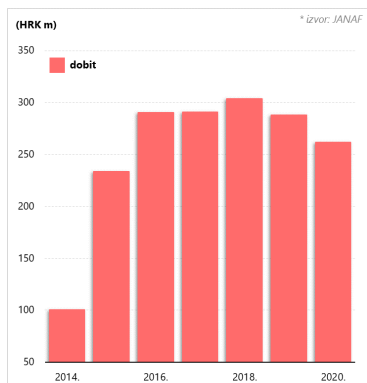
U rano rujansko jutro 2020. godine, u spektakularnoj policijskoj akciji kakve obično plijene pozornost medija, uhićeno je desetak osoba, a među njima i Dragan Kovačević, tada predsjednik Uprave Janafa. Neslužbene su informacije govorile o pogodovanju pri dodjeli poslova i primanju mita, potvrđujući tezu o zastrašujućoj mreži privatnih interesa kojima su isprepletene tvrtke u državnom vlasništvu, dok se njihovi čelnici biraju prema političkom ključu, odnosno kriteriju političke podobnosti. Nakon što je smijenjen s čelnog mjesta u Janafu i pušten iz pritvora, iduće godine je Kovačević ponovno uhićen zbog novih sumnji u korupciju, što je u medijima nazvano drugi krak afera Janaf. Za rasvjetljavanje ove priče treba se vratiti daleko u prošlost i razjasniti kontekst u kojem je funkcionirao državni monopolist.

Kao jedina hrvatska tvrtka koja upravlja naftovodima na teritoriju RH, Janaf je u 2019. godini ubilježio pad prihoda koji je potpuno nadoknađen 2020. godine, ali je zato u obje godine zabilježio pad dobiti. Mjerenom konkretnim poslovnim rezultatima, čini se da je sav taj *trud* ministra

⁹¹ Ćorić pere premijera od priče o tajnom memorandumu o izvozu nafte: 'On nije upoznat s detaljima, ja snosim odgovornost'; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/coric-pere-premijera-od-price-o-tajnom-memorandumu-o-izvozu-nafte-on-nije-upoznat-s-detalljima-ja-snosim-odgovornost/>

Poslovni prihodi Janafa na godišnjoj razini

Ostvarena dobit Janafa na godišnjoj razini

bio — uzaludan. Umjesto “kunu više”, Janafu je u te dvije godine dobit umanjena za četrdesetak milijuna kuna.

A onda opet, u Janafu smatraju za shodno naglasiti kako su tijekom 2020. godine „u najvećoj mjeri smanjili reputacijske rizike”⁹², zaboravljajući valjda da je iste te godine uhićen predsjednik Uprave kompanije. Očito imaju svoju verziju minulih zbivanja, i ističu kako su „donosili poslovne odluke koje imaju za cilj pridonositi rastu i razvoju društva i hrvatskog gospodarstva te stabilnosti opskrbe nafte i naftnih derivata članica Europske unije, kao i zemalja u okruženju”⁹³. Suhoparno obrazloženje, sastavljeno od uobičajenih floskula, upućuje na pogrešan zaključak o dosadnoj komercijalnoj ekspozituri nacionalne energetske politike u kojoj se ništa ne odlučuje i ništa bitno ne zbiva.

Dok je na njegovu čelu bio Ante Markov, kompanija je potpisala još jedan, pomalo već zaboravljen Memorandum, kojim je sredinom 2011. godine formalizirana suradnja s ruskim Zarubežneftom. Potpis je potvrdio „zainteresiranost dviju strana za suradnju na provođenju istraživanja i projekata vezanih uz eksploataciju ugljikovodika na teritoriju RH”, a u praksi je trebao postaviti temelje projektu Družba Adria i omogućiti transport ruske

92 Janaf lani s najboljim rezultatima u povijesti; 'U najvećoj mjeri smanjili smo reputacijske rizike, osigurali stabilno poslovanje i nastavak investicija'; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/janaf-lani-s-najboljim-rezultatima-u-povijesti-kompanije-u-najvecoj-mjeri-smanjili-smo-reputacijske-rizike-osigurali-stabilno-poslovanje-i-nastavak-investicijskog-ciklusa-20210223>

93 Oko lne je danas izbila ogromna afera. Evo o čemu se radi; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/vlada-je-tvrdila-da-nema-veze-s-odlukama-ine-oko-siska-sad-znamo-da-to-nije-tako/2185913.aspx>

nafte do terminala u Omišlju, te ruskoj državnoj kompaniji omogućiti preuzimanje tranzitnih tokova i domaćih naftnih polja⁹⁴. Iako je projekt ugašen, Markov je za svoje zasluge primio rusko odlikovanje Družba, isto ono odlikovanje koje su ponijeli “*velikani*” poput Milorada Dodika, Ivica Dačića, Tomislava Nikolića ili Milana Bandića. Već početkom 2012. godine je smijenjen, unatoč tvrdnjama kako je za svoje poteze dobio odobrenje tadašnjeg ministra gospodarstva Đure Popijača⁹⁵.

Odlaskom Markova, niti dva mjeseca nakon što je prisegla nova Vlada Zorana Milanovića, još je jednom potvrđena praksa političkih imenovanja u tvrtkama s potpunim ili pretežitim državnim vlasništvom, u prvom redu uvjetovana odnosima (*trgovinom*) na domaćoj političkoj sceni. Po mnogima, strateški bitan sektor energetike u novoj Vladi u najvećoj je mjeri preuzeo HNS. Za nasljednika Ante Markova imenovan je Dragan Kovačević, koji naizgled predstavlja bitan odmak od svog prethodnika (barem u pogledu poslovnih inicijativa i suradnje s ruskim tvrtkama), ali i to treba tumačiti u kontekstu zbivanja na političkoj sceni. Jer HDZ je dosta dugo flertovao s mogućnošću uključivanja u projekt Družba Adria⁹⁶; s promjenom vlasti utjecaj s istoka kontinenta naprosto je bitno oslabio, a s njim i poslovne ambicije Janafa. Jedna od poveznica s ostavštinom Ante Markova je pristupanje u članstvo Međunarodnog udruženja naftnih transportera (IAOT), realizirano u rujnu 2019. godine⁹⁷ (u mandatu Dragana Kovačevića), čime je Janaf primljen u *elitno društvo* zemalja nekadašnjeg komunističkog bloka⁹⁸. Vijest daje naslutiti kako se niti pod vodstvom novog predsjednika Uprave Janaf ipak nije u potpunosti odrekao nekadašnjih ambicija, ali je zato vrlo zanimljivo da o takvoj mogućnosti nema spomena u famoznom Memorandumu iz 2018. godine. Naime, procjene pojedinih stručnjaka govore kako je opciju reverzibilnog toka nafte, iz Siska prema Rijeci, bilo moguće realizirati u okviru postojećeg naftovoda uz relativno skromna ulaganja, čime bi se omogućio

94 Šef JANAF-a Ante Markov udružio se s Rusima da Ini otmu naftno-plinski biznis u Slavoniji; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sef-janaf-a-ante-markov-udruzio-se-s-rusima-da-ini-otmu-naftno-plinski-biznis-u-slavoniji-1633398>

95 Kremlj dao Markovu odličje jer je u Hrvatsku doveo naftnog giganta; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/clanak1004162.html-1636536>

96 Sumnjiva posla oko Družbe Adria; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/sumnjiva-posla-oko-druzbe-adria-20100624>

97 JANAF-ov međunarodni uspjeh — postali članom IAOT-a; <https://janaf.hr/novosti/janaf-ov-medunarodni-uspjeh-postali-clanom-iaot-a>

98 IAOT — Current members and observers; <https://www.iaot.eu/en/about-us/current-members-and-observers>

transport sirove nafte prikupljene u Sisku prema riječkoj rafineriji⁹⁹. Štoviše, čini se da je Janaf čak i u mandatu Dragana Kovačevića radio na tehničkim pretpostavkama transporta sirove nafte iz Siska u Rijeku; na to upućuju i neke njegove izjave, poput one iz 2013. godine, kada je prilikom puštanja u rad spremnika sirove nafte u Sisku istaknuo kako je riječ o „jednom od preduvjeta za omogućavanje reverzibilnog odnosno dvosmjernog transporta nafte na relaciji Sisak-Omišalj, a sve to u cilju povećanja pouzdanosti i sigurnosti transporta te sigurnosti opskrbe naftom Hrvatske i država jugoistočne i srednje Europe“¹⁰⁰. Međutim, ta mogućnost u 2018. godini očito nije bila predmet rasprave, a jasno je i zašto — MOL promatra Inu isključivo kao maloprodajni kanal prodaje, pored kojeg je sve ostalo, osim može eksploatacije preostalih nalazišta, zapravo redundantno i vrijedno zatvaranja. Stoga ovakav epilog jasno pokazuje snagu stranog utjecaja na hrvatske institucije.

Naravno, uz fascinantno nisku razinu transparentnosti, svojstvenu državnim tvrtkama i institucijama koje su nerijetko zapravo leglo korupcije, nije jednostavno razlučiti za čiju je stranu *igrao* Dragan Kovačević, ali činjenicu da famozni Memorandum nije potpisao (učinio je to član Uprave Bruno Šarić) obilato koristi u svojoj obrani. „Veliki dio ove priče je zato što sam se borio, čak i smatrao nacionalnom izdajom izvoz nafte iz Siska“¹⁰¹, tvrdi Kovačević, itekako svjestan da se Memorandum nimalo ne poklapa s hrvatskim interesima. A onda opet, činjenica da je sadržaj sporazuma između Ine i Janafa u medije procurio tek nepune dvije godine kasnije, a Kovačević za to vrijeme nije napravio baš ništa, ne idu mu i prilog. Baš kao niti žalba Optima grupe Agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja (AZTN) u kojoj se tvrdi da Janaf MOL-u obračunavao povlaštene cijene transporta nafte, a koju je AZTN naknadno odbacio. Kovačević se protiv stranih interesa nije pobunio ni u slučaju privatizacije Petrokemije, u kojoj je Janaf *iskrcao* 50 milijuna kuna i tako stekao 9,1% vlasničkog udjela, spašavajući Vladu od fijaska, budući da se obvezni mirovinski fondovi nisu odazvali pozivu za sudjelovanjem u dokapitalizaciji.

99 Laž je da se nafta iz Siska ne može slati u Rijeku. Da je Čorić htio, naftovod bi već za to bio spreman; <https://www.nacional.hr/laz-je-da-se-nafta-iz-siska-ne-moze-slati-u-rijeku-da-je-coric-htio-naftovod-bi-vec-za-to-bio-spreman/>

100 Ministar Vrdoljak pustio u rad nove spremnike na JANAF-ovom Terminalu Sisak; <https://janaf.hr/novosti/ministar-vrdoljak-pustio-u-rad-nove-spremnike-na-janaf-ovom-terminalu-sisak>

101 Skrivena poruka Dragana Kovačevića: 'Bolje vam je da ja ne kažem sve ono što znam...'; <https://www.24sata.hr/news/kovacevicevi-spinovi-za-spas-priprijetio-je-da-ce-progovoriti-ali-pet-izjava-mu-ne-drze-vodu-734615>

A onda opet, Kovačević u ovoj priči i nije toliko bitan zato jer je bio predsjednik Uprave kompanije koja operira s *gomilom rezervoara i kilometrima cijevi*; njegov dolazak u Janaf označio je početak duge ere obilježene dominacijom HNS-a u energetsom sektoru, ali i nastavak uobičajene prakse dodjele političkih sinekura *podobnima* koja vrišti od sukoba interesa. Jedini mogući rezultat takvog pristupa je klijentelistička mreža zastrašujućih proporcija koju je Dragan Kovačević, daleko od svjetla pozornice, godinama brižljivo gradio i kultivirao, servirajući medijima naivnu pozu *rado viđenog domaćina*. Njegovo uhićenje zbog uzimanja dva milijuna kuna mita od Kreše Peteka (Elektrocentar Petek), uslijedilo je nakon dugotrajne akcije praćenja, otvarajući cijeli niz pitanja o tijeku istrage i manjkavim mehanizmima provjere kojima, čini se, i nije tako teško umaknuti.

Pa koliko je zapravo razgranata ta mreža? I u kojim se sve smjerovima grana? Mediji su načeli tu kompleksnu temu prebrojavanjem nekretnina i tvrtki, te seciranjem financija¹⁰², implicirajući kako se Kovačević bogatio poreznicima pod nosom. Blokirana vrijednost njegove imovine procjenjuje se na 25 milijuna kuna, dok su primanja bračnog para Kovačević procijenjena na osjetno nižih sedam milijuna kuna¹⁰³. Slučaj je otkrio kako nema zakonske obveze prijavljivanja nekretnina kojima raspolažu tvrtke u vlasništvu dužnosnika¹⁰⁴, ali i frapantnu mogućnost da dužnosnik svoju imovinsku karticu jednostavno — ne popuni¹⁰⁵.

Gomilanje takvog bogatstva i rastući nesrazmjer prihoda i akumulirane imovine u najboljem slučaju implicira fascinantnu nekompetentnost Porezne uprave, ali neodoljivo upućuje na prepoznatljivi obrazac koji podrazumijeva visoku toleranciju poreznika spram *odabranih* pojedinaca, na ovaj ili onaj način uvezanih u politički *establishment*.

102 Kovačević 'skupljao' i nekretnine: Otkrili još četiri stana — ukupno ih u Zagrebu ima sedam! Svi glase na njegove tvrtke, a zna se tko živi u jednom; <https://net.hr/danas/hrvatska/osim-novca-kovacevic-skupljao-i-nekretnine-otkrili-jos-4-njegova-stana-ukupno-ih-u-zagrebu-ima-7-svi-glase-na-njegove-tvrtke-a-zna-se-tko-zivi-u-jednom/>

103 Kovačeviću blokirali 25 milijuna kuna imovine, a od 2005. on i supruga uprihodili sedam milijuna; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/kovacevicu-blokirali-25-milijuna-kuna-imovine-a-od-2005-on-i-supruga-uprihodili-sedam-milijuna-15023233>

104 Imovinska kartica posrnulog šefa Janafa puna je rupa. Koliko duboko kopa Povjerenstvo za sukob interesa?; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/imovinska-kartica-posrnulog-sefa-janafa-puna-je-rupa-koliko-duboko-kopa-povjerenstvo-za-sukob-interesa-foto-20200929/print>

105 Još jedan apsurd: Kovačevićeva imovinska kartica puna je rupa. I nikom ništa; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/jos-jedan-apsurd-kovaceviceva-imovinska-kartica-puna-je-rupa-i-nikom-nista-foto-20200928>

Potom je na red došao famozni Klub u Slovenskoj ulici u Zagrebu, koji je na najgori način, u jeku pandemije koronavirusa i strogog *lockdowna*, otkrio razinu umreženosti društvenih elita i privilegije koje uživaju. Kako navode mediji, Klub je vodio poduzetnik Tomica Rajh, kojeg s Kovačevićem, osim prijateljstva, veže i poslovna suradnja. Naime, Rajh je nekoć davno bio direktor Kovačevićeve tvrtke Eko-glob¹⁰⁶, a trenutno je vlasnik nekolicine tvrtki (Dragateks, Eko zona i Raton promet) koje su redovito surađivale s Janafom¹⁰⁷. Poduža lista posjetitelja obuhvaća brojne državne dužnosnike, od bivšeg predsjednika države Stjepana Mesića i aktualnog Zorana Milanovića, preko načelnika Glavnog stožera Oružanih snaga Roberta Hranja, do ministara Tomislava Čorića, Josipa Aladrovića i Olega Butkovića¹⁰⁸. Među zvučnijim imenima posjetitelja Kluba zvoni i ono Jakova Kitarovića, supruga bivše predsjednike Kolinde Grabar Kitarović, što je također otvorilo vrata brojnim špekulacijama¹⁰⁹. Predsjednik Zoran Milanović je pak, iako i sam posjetitelj tog Kluba, u jednom od javnih istupa prozvao premijera Andreja Plenkovića da je Kovačevića i po drugi put imenovao na čelo Janafa iako je znao za sumnje u korupciju te da se protiv njega tada vodila istraga.¹¹⁰ I sve to unatoč zakonskim odredbama prema kojima „dužnosnici ne smiju koristiti javnu dužnost za osobni probitak“, niti smiju biti „u odnosu ovisnosti prema osobama koje bi mogle utjecati na njihovu objektivnost“.

Kovačević je uspješno *povezao* sve tri ključne sastavnice vlasti, ugostivši u prostorijama kluba i suca Županijskog suda Ivana Turudića, koji,

106 Pročešljali smo što točno rade tvrtke s adrese famoznog Kovačevićeva 'Kluba', a posebno je zanimljivo ono što nam je rekla dopredsjednica njegove udruge; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/dragan-kovacevic-vesna-trnokop-tanta-klub-slovenska-9-20200922/print>

107 Bio je bliski Kovačevićev suradnik, vodio je klub, plaćao djevojke, a surađivao je i s Janafom; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/bio-je-bliski-kovacevicev-suradnik-vodio-je-klub-placao-djevojke-a-surađivao-je-i-s-janafom-15025588>

108 Gong prijavio sve dužnosnike i suca iz Kovačevićevog kluba; <https://www.gong.hr/hr/dobra-vladavina/sukob-interesa/gong-prijavio-sve-duznosnike-i-suca-iz-kovacevicev/>

109 Rekonstrukcija istrage: otkrivamo zašto policija nije upala u Klub tijekom primopredaje novca!; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/rekonstrukcija-istrage-otkrivamo-zasto-policija-nije-upala-u-klub-tijekom-primopredaje-novca-15021576>

110 Milanović: "Božinović i Plenković su znali sve o "slučaju Janaf", nekoga se tu štiti"; https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/milanovic-kovacevic-je-bio-uspjesan-direktor-a-jakov-kitarovic-je-bio-samo-dekor/?meta_refresh=true

eto, u tome ne vidi nikakav problem¹¹¹. Za razliku od Turudića, Ivana Zorić, supruga Vlade Zorića, jednog od uhićenih kadrova Janafa, koja radi u svojstvu savjetnice na Vrhovnom sudu još od siječnja 2018. godine tek je kratko istaknula kako je njihova bračna zajednica „faktički prestala u srpnju 2020. godine“¹¹². I konačno, tu je i upletenost Gorana Puklina, supruga zamjenice zagrebačkog županijskog odvjetnika Mirele Alerić Puklin (u međuvremenu razriješene na vlastiti zahtjev¹¹³), koji je osumnjičen da je Kovačeviću pomogao sakriti 4,5 milijuna kuna¹¹⁴. Puklin tvrdi da je novac njegov, što nas (u najboljem slučaju!) opet vraća na problem (ne)funkcioniranja institucija poput Porezne uprave, dok indicije USKOK-a evidentno ukazuju na korupciju i pranje novca.

Drugi dio pronađene gotovine, oko 7,5 milijuna kuna (Kovačević, treba li posebno naglašavati, u imovinskoj kartici nije prijavio nikakvu uštedevinu), bio je skriven u Samoboru, u luksuznom kompleksu dviju vila čiji su vlasnici Dragan Čolić i Dean Šparavec. Potonji je jedan od suvlasnika tvrtke Alfa stan, koja se pojavila u aferi vezanoj za nekretninu nekadašnjeg ministra Gorana Marića, za čijeg je mandata Kovačević zakupio tri lokala u državnom vlasništvu¹¹⁵. Jedan od suvlasnika Alfa stana je i Željko Udovičić¹¹⁶, zbog kojeg se dio priče seli u *rukometni milje*, u kojem je Kovačević već

- 111 Turudić priznao da je i on posjećivao Kovačević klub: 'Nemam što tajiti. Bio sam nekoliko puta, nešto bi se pojele, popilo'; <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/3891086/izjave-i-kritike-predsjednika-milanovica-u-rtl-u-danas-komentira-prozvani-sudac-ivan-turudic/>
- 112 Bivša supruga mu je sutkinja, bivši nogometni izbornik bio mu je punac: U biografiji uhićenog šefa sigurnosti Janafa ima još bisera, ovo smo uspjeli saznati o Vladi Zoriću; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/bivsa-supruga-mu-je-sutkinja-bivsi-nogometni-izbornik-bio-mu-je-punac-u-biografiji-uhicenog-sefa-sigurnosti-janafa-ima-jos-bisera-ovo-smo-uspjeli-saznati-o-vladi-zoricu-foto-20201007/print>
- 113 Tužiteljica čiji suprug je pod sumnjom da je sakrio Kovačevićev novac: 'Posao sam obavljala moralno i etično'; <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/crna-kronika/3900212/tuziteljica-ciji-suprug-je-pod-sumnjom-da-cuvas-kovacevicev-novac-posao-sam-obavljala-moralno-i-etico/>
- 114 Otkrivamo: Kamere snimile tužiteljčina muža kako u podrum odnosi torbe s novcem; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/otkrivamo-kamere-snimile-tuziteljicina-muza-kako-u-podrum-odnosi-torbe-s-novcem-15023572>
- 115 Kako je Kovačević dobio prostore u Zagrebu: Državne lokale zakupio je u vrijeme posrnulog ministra; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/kako-je-kovacevic-dobio-prostore-u-zagrebu-drzavne-lokale-zakupio-je-u-vrijeme-posrnulog-ministra-15021282>
- 116 Novi obrat: Bivšem šefu Janafa su našli 7,5 milijuna kuna u autu; <https://www.24sata.hr/news/novi-obrat-bivsem-sefu-janafa-su-nasli-75-milijuna-kuna-u-autu-718292>

desetljećima na *domaćem terenu*, na kojem je odavno pustio korijenje. Ali ne zbog aktivnog bavljenja tim sportom, već ponajprije zbog dobrih odnosa s nekolicinom ključnih ljudi koji *drmaju* hrvatskim rukometom. Još je 2003. godine, zajedno s braćom Udovičić (Željko i Ivica)¹¹⁷ i kontroverznim Zoranom Gopcem¹¹⁸, osnovao Pool Hrvatskog rukometnog saveza koji je financirao odlazak reprezentacije na Svjetsko prvenstvo u Portugalu, i nakon osvajanja zlatne medalje podijelio članovima reprezentacije izdašan honorar. Glavni sponzor bio je, dakako, Agrokor¹¹⁹. O prisnim odnosima koji vladaju među čelnim ljudima domaćeg rukometa svjedoči ogromna količina materijala koja je punila novinske stupce svih ovih godina. Na vrhu piramide je, naravno, Zoran Gobac, *alfa i omega* rukometnog saveza, *renesansni čovjek* modernog doba koji pomiruje najrazličitije interese. I, naravno, poznanstva.

Željko Udovičić, nekadašnji predsjednik propale Štedbanke (i vlasnik Šted Investa, odakle je Goran Marić, s direktorske pozicije, ušao u Sabor kao zastupnik HDZ-a), jedan je od suvlasnika tvrtke Rašeljke, a društvo mu (između ostalih) prave i Ivica Udovičić i Dragan Kovačević. Sva trojica su redom istaknuti dužnosnici Hrvatskog rukometnog saveza¹²⁰, a Kovačević se izdigao do funkcije dopredsjednika izborom u srpnju 2019. godine¹²¹, kada je za predsjednika Saveza izabran odvjetnik Tomislav Grahovac (dotadašnji predsjednik Nadzornog odbora Saveza). Time je ujedno označen kraj jedne ere koju je, barem nominalno, obilježio Sandi Šola, godinama obnašajući funkciju predsjednika, s koje je otišao „iz privatnih razloga“, a mogli bi imati veze s optužnicom USKOK-a¹²². Iza Grahovca je i bogata odvjetnička karijera: bio je odvjetnik Mladenu Barišiću u slučaju Fimi Media, Sandiju Šoli u slučaju Karlovačka banka, a sada se ponovo pojavljuje u

117 Pogled prema Lisabonu; <https://www.vecernji.hr/sport/pogled-prema-lisabonu-730190>

118 Još lani je suradnicima govorio da 'samo naivni mogu pasti zbog troškova reprezentacije'...;

119 Rukometašima novih 500.000 kuna nagrade; <https://www.vecernji.hr/sport/rukometasima-novih-500000-kuna-nagrade-730660>

120 Hrvatski rukometni savez; <https://hrs.hr/demo/kontakt/>

121 Redovita sjednica Upravnog odbora HRS-a: Dvije godine bez članarina i kotizacija kao ruka pomoći klubovima; <https://hrs.hr/2019/07/08/redovita-sjednica-upravnog-odbora-hrs-a-dvije-godine-bez-kotizacija-kao-ruka-pomoci-klubovima/>

122 Hrvatski rukomet dobio novog predsjednika: Grahovac zamijenio Šolu; <https://www.index.hr/sport/clanak/hrvatski-rukomet-dobio-novog-predsjednika-grahovac-zamijenio-solu/882627.aspx>

toj uloži. Branjenik je ovoga puta — Dragan Kovačević¹²³. Cijelo to vrijeme konce igre iz sjene povlači upravo Gobac koji baš nikad zasjeo na čelnu poziciju rukometnog saveza. To ga nije spriječilo da još 2013. godine dovode Gazprom za generalnog sponzora SEHA lige¹²⁴, i to nakon što ga je bivši tajnik HDZ-a Mladen Barišić teretio za primanje mita¹²⁵, zbog čega ga mediji identificiraju kao — „gazdu hrvatskog rukometa“¹²⁶. I usput ga povezuju sa brojnim državnim dužnosnicima, poput Ivana Šukera¹²⁷, nekadašnjeg ministra financija (u dvije Vlade Ive Sanadera, te za mandata Jadranke Kosor), koji se u zanimljivim okolnostima (vozeći automobil tvrtke čiji je suvlasnik Zoran Gobac) završio u crnoj kronici¹²⁸. Sve je to, navodno, bila slučajnost, vjerojatno kao i utjecaj ministra u poslovanju tvrtki koje je Gobac kontrolirao¹²⁹. Svakako pritom valja istaknuti kako je Kovačević marljivo koristio svoju poziciju dugogodišnjeg predsjednika Uprave Janafa, jer je kompanija bila sponzor i Rukometnog kluba Zagreb (ili po novom, Rukometnog kluba Prvo plinarsko društvo)¹³⁰, i Hrvatskog rukometnog saveza¹³¹.

Uza sve navedeno, uhićenje Dragana Kovačevića u rujnu 2020. godine moguće je promatrati i u kontekstu bespoštedne borbe za vlast,

- 123 Bivši šef JANAF-a izašao je iz zatvora, njegov odvjetnik kaže: 'Kovačević će aktivno sudjelovati u ovom postupku'; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/bivsi-sef-janaf-a-izasao-je-iz-zatvora-njegov-odvjetnik-kaze-kovacevic-ce-aktivno-sudjelovati-u-ovom-postupku-foto-20201215/print>
- 124 Gazprom novi pokrovitelj rukometne SEHA lige, Mihajlovski naslijedio Šolu; <https://sportske.jutarnji.hr/sn/sport-mix/rukomet/gazprom-novi-pokrovitelj-rukometne-seha-lige-mihajlovski-naslijedio-solu-4229556>
- 125 Barišić: Zoran Gobac mi je rekao da je HDZ dobio dva milijuna eura od izgradnje Arene Zagreb; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Barisic-Zoran-Gobac-mi-je-rekao-da-je-HDZ-dobio-dva-milijuna-eura-od-izgradnje-Arene-Zagreb/611278.aspx>
- 126 Hrvatski rukomet dobio novog predsjednika: Grahovac zamijenio Šolu; <https://www.index.hr/sport/clanak/hrvatski-rukomet-dobio-novog-predsjednika-grahovac-zamijenio-solu/882627.aspx>
- 127 Što je 2011. govorio rukometni moćnik Zoran Gobac: 'Ja sam prijatelju Šukeru ponudio auto svoje tvrtke'; <https://www.nacional.hr/sto-je-2011-govorio-rukometni-mocnik-zoran-gobac-ja-sam-prijatelju-sukeru-ponudio-auto-svoje-tvrtke/>
- 128 Kako je točno stradao Šuker; <https://net.hr/danas/hrvatska/kako-je-tocno-stradao-suker/>
- 129 Privatni poslovni aranžmani ministra financija: Tajne Šukerove veze s reciklažnim kartelom; <https://www.nacional.hr/privatni-poslovni-aranzmani-ministra-financija-tajne-sukerove-veze-s-reciklaznim-kartelom-2/>
- 130 Rukometni klub Zagreb; <http://rk-zagreb.hr/sponzori/>
- 131 Hrvatski rukometni savez; <https://hrs.hr/sponzori/>

svojevrsno *igre prijestolja*, o čemu je u medijima bilo dosta riječi. Kovačević se tako može promatrati i kao signal rapidnog gubitka utjecaja HNS-a, koji se na sceni pojavio upravo s njegovim imenovanjem. U koaliciji sa SDP-om, na čijem je čelu tada bio aktualni predsjednik Zoran Milanović, HNS je ugrabio nekoliko ključnih mjesta, poput ministarstva gospodarstva. U tu je fotelju najprije zasjeo Radimir Čačić, da bi ga potom, po pravomoćnoj presudi mađarskog suda i odlasku na izdržavanje zatvorske kazne zamijenio Ivan Vrdoljak. Potonji je stranku izolirao od utjecaja prijašnjeg predsjednika, ali i ostavio iza sebe cijeli niz afera, zbog čega je njegov nasljednik Tomislav Panenić podnio čak i kaznenu prijavu, progovorivši o nepravilnostima u dodjeli bespovratnih potpora.

No za mnoge je Vrdoljak u prvom redu sinonim za spektakularni politički *salto mortale*¹³², preokret kojim se HNS, izguravši prethodno MOST, a nakon nevjerojatne poplave proturječnih tvrdnji, ugrao u Vladu premijera Plenkovića i na taj način osigurao kontinuitet stranačkim kadrovima koji su napučili ključna mjesta u državnim tvrtkama i institucijama u energetskom sektoru. Poput notornog Dragana Kovačevića. Vrdoljak se pokazao kao nelojalan političar u očima velikog broja svojih glasača¹³³, ali ujedno i vrlo lojalan koalicijski partner, koji je HNS etablirao¹³⁴ kao *interesnu* stranku, u prvom redu zaduženu za održavanje vladajuće većine u Saboru.

Vrdoljak je svjesno podredio budućnost stranke političkim i ekonomskim ambicijama i funkcijama, iskoristivši šačicu parlamentarnih zastupnika kao zalog za stabilnu saborsku većinu, no birači su mu mahom okrenuli leđa na parlamentarnim izborima 2020. godine. Možda je upravo činjenica da je HNS spao na svega jednog zastupnika u Saboru zapečatila sudbinu Dragana Kovačevića, koji je prkosno odbio staviti svoj mandat na raspolaganje, suprotno zahtjevima Banskih dvora¹³⁵. Uzimajući u obzir do-

132 Ovako je govorio Vrdoljak: "Imamo 27 godina tradicije borbe protiv HDZ-ovih politika"; <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/ovako-je-govorio-ivan-vrdoljak-hns-nikad-nije-nacionalno-koalirao-s-hdz-om-imamo-27-godina-tradicije---478962.html>

133 HNS je proveo najveću izdaju birača u hrvatskoj povijesti; <https://www.24sata.hr/kolumne/nitko-nije-glasao-za-hns-da-bi-sada-ta-stranka-spasavala-hdz-527801>

134 Ivan Vrdoljak ponovno izabran na čelo HNS-a kao jedini kandidat: "Govore nam da smo izdajice, da smo se prodali, ali što bi bilo s našom zemljom?"; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ivan-vrdoljak-ponovno-izabran-na-celo-hns-a-kao-jedini-kandidat-govore-nam-da-smo-izdajice-da-smo-se-prodali-ali-sto-bi-bilo-s-nasom-zemljom-6852387>

135 Prije mjesec i pol dana Kovačević je provocirao Plenkovića. Danas je uhićen; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/danas-uhiceni-sef-janafa-je-prije-mjesec-i-pol-dana-provocirao-plenkovica/2214657.aspx>

sadašnja iskustva, malo je vjerojatno da uhićenje Kovačevića predstavlja odmak od dosadašnje prakse pretvaranja državnih tvrtki u korisne i lojalne stranačke utvrde. Umjesto toga, Janaf je nakon zadnje afere zapravo vraćen pod kontrolu HDZ-a, imenovanjem provjerenog stranačkog kadra u obliku brigadnog generala Stjepana Adanića, a mediji su uvelike špekulirali o krajnjem ishodu cijele priče, kojim bi na čelo kompanije mogao zasjesti Vladislav Veselica, u javnosti poznatiji kao „najbolji prijatelj“ premijera Plenkovića¹³⁶. Potonja činjenica zainteresirala je i Povjerenstvo za sprječavanje sukoba interesa¹³⁷, ali i nanovo aktualizirala kriterij podobnosti pri izboru kadrova u državnim tvrtkama, odnosno utjecaj trenutnog odnosa snaga na političkoj sceni.

Nažalost, tu popis javnosti manje ili više poznatih imena koja niču na spomen Dragana Kovačevića ne prestaje. Štoviše, njegova mreža suradnika i prisnih kontakata iznimno je rasprostranjena, te obuhvaća bogatu kolekciju utjecajnih ljudi iz državnog vrha i gospodarstva koji nisu spomenuti u kontekstu recentnih zbivanja.

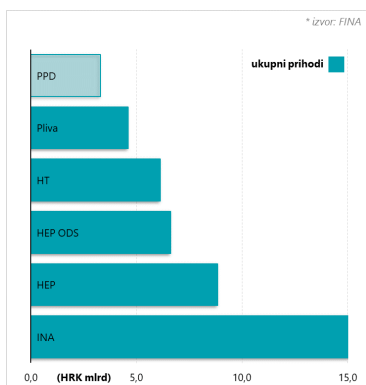
PRVO PLINARSKO DRUŠTVO (PPD)

Iskustva drugih istočnoeuropskih zemalja (navedena u istraživanju “Zarobljavanje plinom”) pokazuju kako se rast Gazpromovih posredničkih kompanija uvijek preklapa s liberalizacijom tržišta i sustavnim slabljenjem lokalnih kompanija. Gazprom je u Hrvatskoj za partnera odabrao Prvo plinarsko društvo, nekadašnjeg gubitaša (osnovanog još davne 2001. godine) koji je pod vodstvom Pavla Vujnovca, najprije uspješno surađivao s ruskim gigantom, a 2017. godine i potpisao desetogodišnji ugovor o isporuci plina. Pretpostavka kako taj ugovor u značajnoj mjeri pokriva hrvatske potrebe za uvozom plina samo je dodatno podebljala neizvjesnost oko realizacije projekta LNG terminala¹³⁸. Kompanija je u međuvremena nezadrživo rasla, ugu-

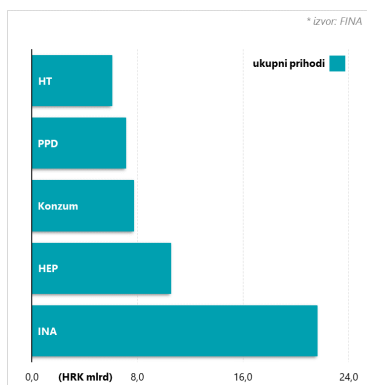
136 Tudmanov general na specijalnom zadatku: Službeno, trebao bi spasiti Janaf, ali je li, zapravo, pred njim zadatak čuvanja tajne?; <https://net.hr/danas/hrvatska/tudmanov-general-na-specijalnom-zadatku-službeno-trebao-bi-spasiti-janaf-ali-je-li-zapravo-pred-njim-zadatak-cuvanja-tajne/>

137 Povjerenstvo za sukob interesa privremeno obustavilo predmete protiv Plenkovića i ostalih dužnosnika
<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/povjerenstvo-za-sukob-interesa-privremeno-obustavilo-predmete-protiv-plenkovica-i-ostalih-duznosnika-15103026>

138 Rusi preko HDZ-ovog financijera preuzimaju tržište plina u Hrvatskoj; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/rusi-preko-hdzovog-financijera-preuzimaju-trziste-plina-u-hrvatskoj/2002252.aspx>

Top 5 najvećih hrvatskih kompanija & PPD u 2016. godini prema kriteriju ostvarenih prihoda

Top 5 najvećih hrvatskih kompanija u 2019. godini prema kriteriju ostvarenih prihoda

ravši se 2019. godine među pet najvećih domaćih kompanija prema kriteriju ostvarenog prihoda. Prema podacima za 2020. godinu, PPD je već treća po veličini hrvatska kompanija, sa gotovo deset milijardi kuna prihoda¹³⁹. Samo desetljeće ranije, u financijskim se izvješćima spominje minornih 43 milijuna kuna prihoda, da bi već 2016. PPD namaknuo 3,3 milijarde kuna prihoda. U 2019. je godini ta brojka premašila vrtoglavih 7 milijardi kuna, iz čega proizlazi da su prihodi u samo jednom desetljeću uvećanih nevjerovatnih — 165 puta. I pritom, da stvar bude još bolja, uopće nije riječ o neakvom *hi-tech* divu koji su uzdignuo na krilima revolucionarne inovacije, već o tipičnoj kompaniji *stare ekonomije* i izdašnih marži koja se bavi uvozom i preprodajom — prirodnog plina.

Barem je tako bilo do sada. Jer Vujnovac je u inicirao kompleksnu tranziciju u kojoj bi mogli tražiti elemente napredne, bitno poboljšane verzije Kremaljskog priručnika. A taj Kremaljski priručnik 2.0 se, možda i zbog činjenice da energenti poput fosilnih goriva polako gube na značaju, u velikoj mjeri oslanja na diversifikaciju i osvajanje tržišnih udjela u drugim segmentima gospodarstva.

Poput, primjerice, željezničkog transporta. Enna Transport je nastala preuzimanjem tvrtke Adria transport, prvog privatnog željezničkog cargo prijevoznika¹⁴⁰, a u međuvremenu se proširila i u susjedstvo¹⁴¹, što se

139 Lider, 1000 najvećih; <https://lider.media/1000-najvecih>

140 PPD ulazi u željeznički transport; <http://www.energetika-net.com/vijesti/plin/ppd-ulazi-u-zeljeznicki-transport-20581>

141 Vujnovčev PPD Transport probio se na tržište BiH; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/vujnovcev-ppd-transport-probio-se-na-trziste-bih>

odlično uklapa u strategiju diversifikacije: s privatizacijom Petrokemije, PPD je u paketu dobio i kontrolu nad Lukom Šibenik¹⁴², a time i mogućnost redovite opskrbe proizvodnje u Kutini, koju je prije liberalizacije tržišta obavljao HŽ Cargo, tvrtka u državnom vlasništvu. Riječ je o odličnom primjeru sinergijskih učinaka, ali u prvom redu za PPD, odnosno, Enna Grupu.

Razvoj poslovnog carstva Pavla Vujnovca relativno je lako opisati. U organizacijskom smislu, dobar dio tog imperija uveden je u okrilje poslovnog sustava Energia Naturalis, u čijem se godišnjem izvješću navodi kako su ukupni poslovni prihodi samo tijekom 2017. godine (u odnosu na godinu dana ranije) uvećani za čak 2,3 puta¹⁴³. U posljednjem dostupnom izvješću, onom za 2019. godinu, taksativno su pobrojane brojne sastavnice konglomerata, a trgovina plinom je jasno zauzimala lidersku poziciju. No ako je plin u proteklih desetak godina Vujnovca vinuo među najveće *kapitalce*, diversifikacija bi mogla biti ključna karakteristika poslovanja u budućnosti.

Među prvim (zapaženijim) potezima svakako je bio otkup tri paketa dionica Luke Ploče u listopadu 2014. godine. Pakete pomoću kojih je Vujnovac dogurao do vlasničkog udjela od 16,5% i statusa najvećeg pojedinačnog dioničara¹⁴⁴ prodala je država, odnosno Centar za restrukturiranje i prodaju (CERP)¹⁴⁵. Šest mjeseci kasnije definiran je i jasan cilj: preobrazba luke u „centar za integriranu transportnu logističku platformu međunarodne trgovine, posebno one koja gravitira paneuropskom koridoru Vc“¹⁴⁶. Kozmetičkim promjenama dionice su prebačene pod kontrolu Energije Naturalis, koja je postupno povećavala vlasnički udio, premašivši početkom 2019. godine granicu od 25%, čime je nastala obveza podnošenja ponude za preuzimanje¹⁴⁷ (u jeku krize u mostarskom Aluminiju). Energia Naturalis danas kontrolira oko 38% vlasničkog udjela, a ambiciozni planovi

142 Petrokemija postala većinskim vlasnikom "Luke Šibenik"; <http://lukasibenik.hr/petrokemija-postala-vecinskim-vlasnikom-luke-sibenik/>

143 Energia Naturalis, Godišnje izvješće za 2017. godinu; <https://www.enna.hr/financijsko-izvjesce-2017/konsolidirano-izvjesce-grupe-energia-naturalis-2017.pdf>

144 PPD preuzeo udio u Luci Ploče; <http://www.energetika-net.com/vijesti/plin/ppd-preuzeo-udio-u-luci-ploce-19710>

145 Država prodaje 20 posto Luke Ploče; <https://www.poslovni.hr/burze/drzava-prodaje-20-posto-luke-ploce-280990>

146 Integracija trgovine i transporta: Luka ploče postaje ključna točka na koridoru Vc; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Integracija-trgovine-i-transporta-Luka-ploce-postaje-kljucna-tocka-na-koridoru-Vc/825126.aspx>

147 ENNA će objaviti ponudu za preuzimanje Luke Ploče; <http://www.energetika-net.com/vijesti/energetsko-gospodarstvo/enna-ce-objaviti-ponudu-za-preuzimanje-luke-ploce-27944>

razvoja, teški oko milijardu kuna, uključuju povećanje skladišnih kapaciteta za naftne derivate i ukapljeni naftni plin, čime se usput zaobilazi i *nesigurna* opskrba preko Ukrajine¹⁴⁸. Sigurno će se naći posla i za dio grupacije koji se bavi željezničkim transportom, a koji je zainteresiran i za aktivniju ulogu na sjeveru zemlje, gdje je u tijeku trenutno najveći infrastrukturni projekt, obnova postojećeg i izgradnja drugog kolosijeka od Križevaca, preko Koprivnice do mađarske granice¹⁴⁹. Dio je to projekta kojim bi se luka u Rijeci povezala transeuropskom prometnom mrežom (TEN-T)¹⁵⁰.

Stoga je, posve logično, nakon Ploča i Šibenika, na red došla i — Luka Rijeka. Prvi pokušaj je bio neuspješan, zbog činjenice da je ponuda za pedesetogodišnju koncesiju koju su predali Enna Logic (u sastavu Enna grupe) i nizozemska tvrtka APM Terminal financijski bila zamjetno inferiornija onoj kineskog konzorcija. Došla je, međutim, prilika za popravni, budući da je Upravno vijeće Lučke uprave Rijeka krajem 2020. godine bez obrazloženja (a vjerojatno zbog pritiska Europske unije) donijelo odluku o poništavanju prvog natječaja¹⁵¹. Drugi je natječaj rezultirao pobjedom europskih igrača te je u studenom 2021. godine Enna Logic u konzorciju s poznatim nizozemskim operatorom kontejnerskih terminala potpisala Ugovor o koncesiji za razvoj i gospodarsko korištenje Zagreb Deep Sea kontejnerskog terminala u vrijednosti 20,5 milijardi kuna. To je ravnatelj Lučke uprave Denis Vukorepa opisao najznačajnijim ugovorom u povijesti luke Rijeka, po važnosti i po vrijednosti.

Kruna ekspanzionističke strategije svakako je bio Agrokor, nekadašnji Todoricev imperij koji su nakon procesa restrukturiranja pod dirigentskom palicom Vlade, preuzele ruske banke. Premda je Enna Grupa u ožujku 2020. godine ušla u vlasničku strukturu nekadašnjeg diva kupnjom naizgled minornih 6,4% udjela od malih dioničara i banaka¹⁵², njen utjecaj

148 Posao desetljeća: PPD u Luku Ploče dovodi Vitol Grupu i američki UNP; <https://www.poslovnji.hr/hrvatska/ppd-u-luku-ploce-dovodi-vitol-grupu-i-americki-unp-299963>

149 Projekt desetljeća: Pruga kojom će hrvatski vlakovi napokon juriti; <https://www.vecernji.hr/vijesti/projekt-desetljeca-pruga-kojom-ce-hrvatski-vlakovi-napokon-juriti-1470603>

150 Rekonstrukcija i nadogradnja željezničke pruge na dionici Križevci – Koprivnica – Državna granica; <https://povezanahrhatska.eu/projekti/rekonstrukcija-i-nadogradnja-zeljeznicke-pruge-na-dionici-krizevci-koprivnica-drzavna-granica/>

151 Zbog pritiska EU i SAD-a Kinezi ne ulaze u riječku luku; <https://www.vecernji.hr/vijesti/zbog-pritiska-eu-i-sad-a-kinezi-ne-ulaze-u-rijecku-luku-145811>

152 PPD kupio 6,4% Fortenova grupe, dionice preuzeo od malih dobavljača i banaka; <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/ppd-kupio-64-fortenova-grupe-dionice-preuzeo-od-malih-dobavljacka-i-banaka-9865258>

je nesumnjivo bitno veći. Jer samo godinu dana kasnije u Nadzorni odbor Fortenove ulazi Damir Spudić, financijski direktor Enna Grupe i jedan od tri partnera u tvrtki ENNA Agro, čija je osnovna djelatnost trgovina žitaricama i uljaricama, a u međuvremenu je postala dobavljač voća i povrća za Konzum koji posluje u sastavu Fortenova grupe¹⁵³. Vujnovac je najmanja, ali jednako bitna varijabla u formuli, u kojoj su još dvije ruske banke: Sberbank, sa 39% vlasničkog udjela, te VTB banka, s udjelom od 7,5%¹⁵⁴ (što žestoko osporava nekadašnji većinski vlasnik Ivica Todorčić¹⁵⁵). Sve zajedno, naravno, čini više od 50% vlasničkog udjela i osigurava efektivnu kontrolu nad kompanijom. Posljedica je to višegodišnjeg kreditiranja i tijesne suradnje koncerna Agrokor i ruskih banaka koje su strpljivo povećavale svoju izloženost, i potom je oportunistički pretvorile u vlasničke udjele, posve suprotno konvencionalnoj logici. Jer iz perspektive tipične poslovne banke, konverzija potraživanja u vlasnički udio najmanje je poželjna opcija. Osim ako nisu u pitanju neki drugi motivi, a u ovom slučaju, obje ruske banke su pod izravnom kontrolom Kremļa¹⁵⁶.

Nakon što je u ožujku 2021. godine odobrena zamjena dionica u Mercatoru, Sberbank je svoj udio povećao na 44%¹⁵⁷, pa i bez PPD-a ima više od 50% vlasničkog udjela, ali „...mogućnost da ruske banke u operativnom smislu preuzmu upravljanje...eliminirana je odredbama statuta;... na temelju tih odredbi, koje su dizajnirane kako bi se spriječilo djelovanje eventualnih međudržavnih sankcija na ruske državne kompanije i njihove podružnice — ruske banke u Fortenovi, bez obzira na to koliko imale dionica, ne mogu imati više od 50% upravljačkih prava“¹⁵⁸. Ovaj podulji citat baca zanimljivo svjetlo na brojne detalje u cijeloj priči, uključujući i susret premijera Plenkovića i ministricе poljoprivrede Marije Vučković s predstavnicima Fortenova grupe. Tema su bili uspješni pregovori oko sudbine

153 Enna grupa Pavla Vujnovca u Upravnom odboru Fortenove; <https://www.lider.media/lider-intelligence/tvrtke-i-karijere/enna-grupa-pavla-vujnovca-u-upravnom-odboru-fortenove-135671>

154 Rusi su, dakle, preuzeli Agrokor; <https://danica.hr/rusi-su-potpuno-preuzeli-agrokor/>

155 Hrvatska sve više pada pod ruski utjecaj; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-sve-vise-pada-pod-ruski-utjecaj/2149377.aspx>

156 Pad preko Ivice; <https://www.portalnovosti.com/pad-preko-ivice>

157 Ruske banke preuzele Fortenova grupu; <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/ruske-banke-preuzele-fortenova-grupu-135794>

158 Čini se da vlasnici Fortenovu u budućnosti vide prije svega kao trgovačku kompaniju; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/cini-se-da-vlasnici-fortenovu-u-buducnosti-vide-prije-svega-kao-trgovacku-kompaniju-15058677>

Meggle mljekare¹⁵⁹, a na sastanku su bila samo dva predstavnika Fortenove: glavni izvršni direktor Fabris Peruško i — Pavao Vujnovac¹⁶⁰.

A tu Vujnovac ne staje. Zanimljivom igrom sudbine, na čelu Nadzornog odbora Đure Đakovića našao se — Đuro Popijač¹⁶¹, onaj koji je pokrenuo liberalizaciju plinskog tržišta¹⁶² i upravljao Petrokemijom uoči privatizacije, sada bi mogao odlučivati o kandidatima za preuzimanje Đure Đakovića, u potrazi za slamkom spasa nakon silnih gubitaka kojima je posredno kumovao i Dragan Kovačević kada je, na opće iznenađenje, odbio Đuru Đakovića na natječaju za gradnju naftnih spremnika Janafa¹⁶³. A među kandidatima za preuzimanje nekadašnjeg socijalističkog mastodonta iz Slavanskog Broda je, naravno, bio i — PPD¹⁶⁴. Poslovne ambicije Pavla Vujnovca nemaju limita, no ovoga se puta u Slavanskom Brodu kao strateški partner za restrukturiranje Đure Đakovića nametnuo ipak drugi ulagač, češki konzorcij DD Acquisition. Takvom je raspletu zasigurno pridonijelo i to što su Česi u proces krenuli kupnjom paketa dionica od 18,88 posto od Nenada Bakića, pojedinačno najvažnijeg dioničara Đure Đakovića, te bi stoga mogli i blokirati ili usporavati odluke o sudbini kompanije da je bio izabran netko drugi za strateškog partnera

Dvije ključne karike vrtoglavog Vujnovčevog rasta su kapital i korporativnim rječnikom rečeno, ljudski potencijali. Štoviše, kadrovi (i njihova *uvezanost*) su vrlo bitna stavka poslovnog imperija Pavla Vujnovca: pomno birani, s čvrstim vezama u politici. Sabina Škrtić jedna je od onih u vrhu korporativne hijerarhije, s pedigreeom lojalne uzdanice nekadašnjeg

159 Osječko-baranjski župan Ivan Anušić zadovoljan sporazumom o kupoprodaji Meggleove mljekare; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/osjecko-baranjski-zupan-ivan-anusic-zadovoljan-sporazumom-o-kupoprodaji-meggleove-mljekare-15028477>

160 Vlada zadovoljna uspješnim pregovorima Megglea i Fortenova grupe; <https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-zadovoljna-uspjesnim-pregovorima-megglea-i-fortenova-grupe/30726>

161 Imenovan 'kontrolor krize' u Đuri Đakoviću; <https://www.poslovni.hr/domace/imenovan-kontrolor-krize-u-duri-dakovicu-4214853>

162 Vlada prodaje plinski biznis, a plin za kućanstva poskupljuje; <https://www.vecernji.hr/biznis/vlada-prodaje-plinski-biznis-a-plin-za-kućanstva-poskupljuje-203626>

163 Kako su iskusnom Đuri Đakoviću projekt gradnje velikih naftnih spremnika za Janaf preoteli informatička i kompanija koja se bavi staklenim fasadama; <https://www.jutarnji.hr/globus/biznis/kako-su-iskusnom-duri-dakovicu-projekt-gradnje-velikih-naftnih-spremnika-za-janaf-preoteli-informaticka-i-kompanija-koja-se-bavi-staklenim-fasadama-7044428>

164 Vujnovac, Debeljak i Šešok u igri za Đuru Đakoviću; <https://www.poslovni.hr/hrvatska/vujnovac-debeljak-i-sesok-u-igri-za-duru-dakovica-4247467>

ministra Vrdoljaka. Na mjesto pomoćnice ministra imenovana je u travnju 2013. godine¹⁶⁵, a privremeno je, na pomalo neobičan način, zamijenila i Nadana Vidoševića na poziciji predsjednice Hrvatske gospodarske komore¹⁶⁶. Spominje se u kontekstu Zakona o tržištu toplinske energije koji je donio famozne razdjelnike, ali i navodnih kumskih veza s aktualnim ministrom gospodarstva Tomislavom Ćorićem¹⁶⁷. Njeno imenovanje u Agenciju za investicije i konkurentnost, te potom i u Agenciju za ugljikovodike svojedobno je sankcioniralo Povjerenstvo za odlučivanje o sukobu interesa¹⁶⁸, ali i dalo naslutiti buduća područja djelovanja.

Isto to Povjerenstvo odustalo je od pokretanja postupka protiv Lea Preleca¹⁶⁹, nekadašnjeg zamjenika ministra gospodarstva, pod čijom je paskom (u svojstvu predstavnika Vlade) izabran novi Nadzorni odbor tvrtke Pevec¹⁷⁰, nakon čega se vlasnički udio pod državnom kontrolom drastično smanjio, a kao najveći dioničar Peveca (danas Pevexa) u konačnici izronio upravo — Pavao Vujnovac¹⁷¹. Slučajnostima tu nije kraj: Prelec, nekadašnji direktor Hrvatskog operatora tržišne energije (HROTE), do imenovanja na poziciju zamjenika ministra gospodarstva Tomislava Panenića u veljači 2016. godine obnašao je funkciju izvršnog direktora tvrtke PPD — Trgovina energijom, koja je sastavni dio PPD grupe Pavla

165 Sabina Škrtić imenovana pomoćnicom ministra gospodarstva; <https://www.poslovni.hr/karijere/sabina-skrtic-imenovana-pomocnicom-ministra-gospodarstva-238804>

166 Vrdoljakova pomoćnica Sabina Škrtić privremeno na čelu HGK; <https://www.vecernji.hr/vijesti/privremeno-rjesenje-na-celu-hgk-pomocnica-ministra-vrdoljaka-903057>

167 Ćorić ne odustaje od razdjelnika, stanari se žestoko usprotivili: "Bombardirajte ministra pismima"; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/oric-ne-odustaje-od-razdjelnika-stanari-se-zestoko-usprotivili-bombardirajte-ministra-pismima/1008901.aspx>

168 Povjerenstvo za odlučivanje o sukobu interesa; https://www.sukobinteresa.hr/sites/default/files/akti/2015/p-172_15.pdf

169 Povjerenstvo za sprječavanje sukoba interesa; <https://www.sukobinteresa.hr/sites/default/files/akti/2018/p-56-17-18-05.pdf>

170 Kako je Škorin najbliži suradnik preuzeo Peveć od branitelja; <https://www.liberal.hr/miroslav-skoro-mario-radice-pevec-branitelji-hdz-821>

171 Pogledajte novu vlasničku strukturu Peveća do koje je doveo razlaz Lovrinčevića i Radića; <https://lider.media/lider-intelligence/tvrtke-i-karijere/razlaz-lovrincevica-i-radica-doveo-do-nove-vlasnicke-strukture-peveca-135642>

Vujnovca¹⁷². Niti godinu dana kasnije, Prelec je razriješen dužnosti¹⁷³, a već početkom godine prelazi (natrag) u okrilje tvrtke Energia Naturalis.

Igrom slučaja (ili ne), Leo Prelec je postao zamjenik ministra u kvoti HDZ-a¹⁷⁴, a u okrilje PPD-a vraća se u paketu s Mladenom Pejnovićem, nekadašnjim predstojnikom Državnog ureda za upravljanje državnom imovinom (DUUDI), u svojstvu konzultanta¹⁷⁵. Kao što je to napravila i Sabina Škrtić, koju je PPD najprije angažirao kao savjetnicu, i na taj način zaobišao pozitivne propise koji ograničavaju *revolving door* praksu, limitirajući bivše državne dužnosnike da neposredno nakon odlaska sa dužnosti budu angažirani kao članovi Uprave privatnih kompanija. Pejnović je svojedobno vodio pregovore s potencijalnim ulagačima u Petrokemiju¹⁷⁶ (progovori oko privatizacije su propali padom Vlade Tihomira Oreškovića i novim parlamentarnim izborima u rujnu 2016. godine), dobar dio svog radnog vijeka proveo je u Rusiji¹⁷⁷, a 2015. godine se najčešće spominjao u kontekstu brojnih propusta i nepravilnosti u poslovanju Državnog ureda za upravljanje državnom imovinom. Iako je Pejnović tvrdio kako nema ništa nezakonito u poslovanju Ureda, Državna revizija je spominjala „kaotično stanje u vođenju evidencija o imovini, preplaćene intelektualne usluge, nesavjesno upravljanje nekretninama i neprovođenje postupaka javne nabave“¹⁷⁸. Kako sam priznaje, njegovi kontakti s PPD-om datiraju još od vremena kada je bio direktor u Gradskoj plinari Zagreb. Štoviše, prvi veliki ugovor Vujnovac je sklopio upravo s Gradskom plinarom, krajem 2011.

172 Leo Prelec zamjenik ministra gospodarstva; <http://www.energetika-net.com/vijesti/energetsko-gospodarstvo/leo-prelec-zamjenik-ministra-gospodarstva-22360>

173 Priopćenje sa zatvorenog dijela 4. sjednice Vlade; <https://vlada.gov.hr/vijesti/priopcenje-sa-zatvorenog-dijela-4-sjednice-vlade-19674/19674>

174 Uzdrmana pozicija Milijana Brkića u HDZ-u: Afera "Pozajmica" Plenkoviću prilika da ga se riješi; https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/uzdrmana-pozicija-milijana-brkica-u-hdz-u-afere-pozajmica-plenkovicu-prilika-da-ga-se-rijesi/?meta_refresh=true

175 Mladen Pejnović novi je konzultant PPD-a; <https://www.poslovni.hr/karijere/mladen-pejnovic-novi-je-konzultant-ppd-a-321514>

176 Ina i Prvo plinarsko društvo spašavaju Petrokemiju; <https://www.poduzetnistvo.org/news/ina-i-prvo-plinarsko-drustvo-spasavaju-petrokemiju>

177 Šef državne imovine o rasprodaji državnih stanova i bombaškim prijetnjama koje neprekidno prima; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/sef-drzavne-imovine-o-skoroj-rasprodaji-drzavnih-i-vojnih-stanova-bombaskim-prijetnjama-te-kako-je-upravljati-sa-314-milijarde-eura/>

178 Kod Pejnovića vlada nered u knjigama, nedostaju milijarde kuna; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/kod-pejnovica-vlada-nered-u-knjigama-nedostaju-milijarde-kuna-20151125>

godine¹⁷⁹; malo prije toga, u ožujku iste godine, za direktora je imenovan upravo — Mladen Pejnović¹⁸⁰.

Vujnovčeve veze i poznanstva su posebna priča. U tom kolo-pletu poznatih i manje poznatih imena najčešće se spominje ono bivšeg ministra Ivana Vrdoljaka. Potonji je naslijedio promašeni projekt novog bloka Termoelektrane u Sisku¹⁸¹, ali je zato vrlo entuzijastično gurao projekt neisplative plinske elektrane u Osijeku, za koju bi sirovinu dobavljao — PPD¹⁸².

Vujnovac pak uporno ističe kako je odluku o preuzimanju Prvog plinarskog društva od tadašnjih vlasnika (E.ON DDGAZ) realizirao 2010. godine, u mandatu premijerke Jadranke Kosor, odnosno ministra gospodarstva Đure Popijača. „Sjeme uspjeha iz kojeg je proključao PPD, posijano je daleko prije nego što je Vrdoljak postao ministar“, naglašava Vujnovac¹⁸³, navodeći 2011. godinu kao ključnu prekretnicu na tržištu. Tada je, naime, puštena u rad inter-konekcija prema Mađarskoj, što je bio okidač za postupnu liberalizaciju tržišta plina.

U kratkom vremenskom prozorčiću, dok ranije spomenuti Prelec marljivo radi na provedbi državne energetske strategije, i samo mjesec dana nakon sporne skupštine dioničara Peveca, Pavao Vujnovac otkriva da je Hrvatskoj demokratskoj zajednici, na zamolbu Milijana Brkića, tijekom 2014. godine posudio 4,2 milijuna kuna¹⁸⁴. Injekcija svježeg kapitala trebala je biti utrošena na financiranje lokalnih izbora i predizbornu kampanju

179 Vukovarski trgovac plinom oborio sve rekorde, lani 'ubrao' više od sedam i pol milijardi kuna!; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/vukovarski-trgovac-plinom-oborio-sve-rekorde-lani-ubrao-vise-od-sedam-i-pol-milijardi-kuna-foto-20180525>

180 Mladen Pejnović, Gradska plinara; <https://www.poslovni.hr/karijere/mladen-pejnovic-gradska-plinara-176118>

181 Sanaderova elektrana: Koštala čak 240 milijuna eura, a proizvodit će samo gubitke, jedino je pitanje hoće li se oni mjeriti u desecima ili stotinama milijuna; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sanaderova-elektrana-kostala-cak-240-milijuna-eura-a-proizvodit-ce-samo-gubitke-jedino-je-pitanje-hoce-li-se-oni-mjeriti-u-desecima-ili-stotinama-milijuna-183568>

182 Ivica Šola: Hrvatska kakvu Plenković želi. Ne, hvala!; <https://slobodnadalmacija.hr/kolumne/ivica-sola-hrvatska-kakvu-plenkovic-zeli-ne-hvala-484566>

183 Vlasnik PPD-a za Nedjeljni: 'Nije istina da je za moj uspjeh zaslužan moj prijatelj Vrdoljak'; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/vlasnik-ppd-a-za-nedjeljni-nije-istina-da-je-za-moj-uspjeh-zasluzan-moj-prijatelj-vrdoljak-591352>

184 EKSKLUZIVNI INTERVJU Pavao Vujnovac: 'HDZ mi je dužan 4,2 milijuna kuna'; <https://www.nacional.hr/ekskluzivni-intervju-pavao-vujnovac-hdz-mi-je-duzan-42-milijuna-kuna/>

Kolinde Grabar Kitarović, u vrijeme kada je HDZ pod lupom javnosti zbog netransparentnog financiranja (slučaj Fimi medija).

Pozadina cijele priče o pozajmici krije još jedan zanimljiv detalj: baš nekako u to vrijeme HRT je otkazao prikazivanje emisije „Javna ponuda“, i to zbog priloga o PPD-u. U službenom objašnjenju stoji kako je „razina profesionalnog standarda nedostatna za prikazivanje na javnom medijskom servisu“, ili u prijevodu — urednik i voditelj emisije nije imao sugovornika na strani PPD-a¹⁸⁵.

Logika Pavla Vujnovca u cijeloj je priči lako shvatljiva: riječ je o svojevrsnom *hedgingu*, strategiji koja mu kao stručnjaku za trgovinu plinom sigurno nije strana, a kojom se balansiraju potencijalni rizici u poslovanju. Dok se njegov veliki izlazak na ekonomsku i političku scenu odvija u mandatu Ivana Vrdoljaka, Vujnovac naprosto ne želi sva jaja staviti u jednu košaru. Štoviše, mediji već dugo vremena špekuliraju kako je Vujnovac blizak Domovinskom pokretu koji je pokrenuo Miroslav Škoro¹⁸⁶, dijelom i zbog činjenice da je Pevec 2017. godine preuzeo Z1 televiziju (što vjerojatno nije prošlo bez blagoslova jednog od najvećih dioničara)¹⁸⁷. Također, zajedno s Vujnovcem, suvlasnik Pevexa je Mario Radić, koji je ujedno i politički tajnik Domovinskog pokreta te je preuzeo i vođenje stranke nakon Škorine iznenadne ostavke. Sudeći prema otkrićima u medijima, nije isključeno niti da je Radić u bliskim odnosima s bivšim i aktualnim obavještajcima Sigurno-obavještajne agencije SOA¹⁸⁸.

No kako je uopće došlo do realizacije suradnje s HDZ-om? Zato jer „voli pomagati potrebitima i onima koju su, prema njegovoj procjeni, korisni za društvo“? Jedno od objašnjenja pretpostavlja ključnu ulogu Zorana Gopca, *gazde hrvatskog rukometa*, koji je bio vrlo blizak s

185 Cenzura ili neprofesionalizam na HRT-u: Evo zašto je otkazana emisija "Javna ponuda"; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/cenzura-ili-neprofesionalizam-na-hrtu-evo-zasto-je-otkazana-emisija-javna-ponuda/902878.aspx>

186 PROJEKT ŠKORO NA RUSKI POGON: Ovo su financijeri za koje kažu da odlučuju umjesto Škore – milijarde, s korijenima u ruskom plinu...; <https://net.hr/danas/hrvatska/projekt-skoro-na-ruski-pogon-ovo-su-financijeri-za-koje-kazu-da-odlucuju-umjesto-skore-milijarde-s-korijenima-u-ruskom-plinu/>

187 Pevec kupio Z1 televiziju; <https://www.poslovni.hr/hrvatska/pevec-kupio-z1-televiziju-327701>

188 U ovoj vili zajedno žive šef Domovinskog pokreta, obavještajac SOA-e i dva operativca glavnog čovjeka za Rusiju <https://net.hr/danas/hrvatska/u-ovoj-vili-zajedno-zive-sef-domovinskog-pokreta-obavjestajac-soa-e-i-dva-mocna-tipa-s-linkom-prema-rusiji-940a286a-1be3-11ec-ba27-42c37b853278>

Tomislavom Karamarkom, ali i sa Ivanom Šukerom¹⁸⁹. O povlaštenoj poziciji Gopca na domaćoj političkoj sceni *proliveno* je podosta tinte¹⁹⁰; spominjao se u najrazličitijim situacijama, ne nužno vezanima uz sport. Samo jedan od primjera je tvrtka AMR sustavi, s dvoje zaposlenih i prihodom od gotovo 41 milijun kuna u prvoj godini rada, temeljem ugovora s HEP-om; suvlasnici tvrtke su Iskraemeco, Zoran Gobac i Josip Jurčević¹⁹¹. Imena potonjih isplivala su na površinu i tijekom istrage vezane uz Karlovačku banku, koja je kreditirala Opatovina projekt, u vlasništvu supruga dvaju bivših čelnika SOA-e, Brkića i Jurčevića¹⁹².

Nepunih mjesec dana kasnije, u javnost izlazi informacija i kako je HDZ primio nekoliko vrlo izdašnih ruskih donacija, ukupno *teški*h 2,6 milijuna kuna. Donacija usmjerena u HDZ-ovu Zakladu hrvatskog državnog zavjeta stigla je od Zaklade Nova pokoljenja, povezane s tvrtkama Migrit energija, Migrit solarna energija, Titan građenje i Titan nekretnine iza kojih, kako se sumnja, stoji ruski kapital, odnosno poduzetnica Oksana Dvinskykh, bliska prijateljica bračnog para Karamarko¹⁹³, koju je javnost ranije upoznala kao savjetnicu drugog čovjeka Sberbanke Maksima Poletajeva¹⁹⁴, a rijetki sretnici na donatorskim večerama tijekom predizborne kampanje Kolinde Grabar Kitarović¹⁹⁵. Inače, prijašnji vlasnik potonje dvije tvrtke je

189 Kako je HDZ došao do milijunske pozajmice: ključni ljudi su bili Gobac i Šuker, a iza svega stoji ruski kapital; <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/kako-je-hdz-dosao-do-milijunske-pozajmice-kljucni-ljudi-su-bili-gobac-i-suker-a-iza-svega-stoji-ruski-kapital-318672>

190 Gobac i Vukojević privilegirani su i u ovoj Vladi: Imaju monopol i enormne profite na državnim subvencijama!; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Gobac-i-Vukojevic-privilegirani-su-i-u-ovoj-Vladi-Imaju-monopol-i-enormne-profite-na-drzavnim-subvencijama/644423.aspx>

191 Gopcu 40,7 mil. kuna od HEP-a; <https://www.poslovni.hr/domace/gopcu-407-mil-kuna-od-hep-a-331375>

192 Osumnjičenu tvrtku osnovala supruga šefova SOA-e; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/osumnjicenu-tvrtku-osnovala-supruga-sefova-soa-e-20130412>

193 EKSKLUZIVNO Afera Nova pokoljenja: HDZ ruskom donacijom platio Ifo institut 2,6 milijun kuna; <https://www.nacional.hr/ekskluzivno-afere-nova-pokoljenja-hdz-ruskom-donacijom-platio-ifo-institut-26-milijun-kuna/>

194 Provjerili smo kakvim je poslovnim zaslugama supruga Maksima Poletajeva zadužila Hrvatsku da dobije državljanstvo; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/provjerili-smo-kakvim-je-poslovnim-zaslugama-supruga-maksima-poletajeva-zaduzila-hrvatsku-da-dobije-drzavljanstvo-foto-20190314/print>

195 Što povezuje ministra Beroša, fatalne žene i Ruse? Ovaj čovjek; https://www.24sata.hr/news/sto-povezuje-ministra-berosa-fatalne-zene-i-ruse-ovaj-covjek-744609?fbclid=IwAR1PTnK9ap3QvDTxw9Y_k3V5b3seE7bKoIsu36qzldOw6J6Vz_GHvuQs2E

Sergej Gljadelkin, ruski poslovni čovjek s hrvatskom putovnicom, koji je u međuvremenu kupio IGH i Hidroelektru niskogradnju¹⁹⁶.

Curenje informacija o donaciji garnirano je detaljima o žestokom sukobu dviju struja unutar HDZ-a, a na suprotnoj strani (u odnosu na onu naklonjenu Rusiji) našao se Andrej Plenković, odnosno njegov glasnogovornik Davor Ivo Stier. Stier je tada istaknuo da HDZ mora odmah vratiti bilo kakav ruski novac, jer „nikakav ruski kapital ne smije ulaziti u Hrvatsku“.

Kad smo već kod zaklada, i Vujnovac konja za utrku ima: zaklada kojom *Energia Naturalis šminka* svoj imidž zove se „Novo sutra“¹⁹⁷ i imenom zapravo neodoljivo podsjeća na već spomenuti ruski projekt.

Za to vrijeme Vujnovac nastavlja s poslovnim inicijativama, i to s dobro poznatim partnerima. Uz njega, Gobac i Jurčević su suvlasnici tvrtki koje se bave — turizmom. Adria Baško polje, Adria coast turizam i Adria Umag imaju pregršt nekretninsko-turističkih pothvata koje je svojedobno pobrojio Josip Jurčević¹⁹⁸, bivši kolega i prijatelj Milijana Brkića. Očito na tragu diversifikacije početnih poslovnih interesa, jer s plinom je priča — završena. Ključni ciljevi su ostvareni, a kapitala ionako ima napretek.

196 Tko je tajnoviti ruski milijunaš koji munjevito preuzima hrvatske tvrtke?; <https://net.hr/danas/novac/tko-je-tajnoviti-ruski-milijunas-oji-munjevito-preuzima-hrvatske-tvrtke/>

197 Od trgovine i opskrbe plinom, preko logistike, do proizvodnje mineralnih gnojiva; <https://novac.jutarnji.hr/novac/makro-mikro/od-trgovine-i-opskrbe-plinom-preko-logistike-do-proizvodnje-mineralnih-gnojiva-9702622>

198 Pročitajte ekskluzivni razgovor s nekadašnjim drugim čovjekom SOA-e, prijateljem Milijana Brkića i jednim od imućnijih Hrvata, o kojem ni Google ništa ne zna; <https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/procitajte-ekskluzivni-razgovor-s-nekadasn timers-drugim-covjekom-soa-e-prijateljem-milijana-brkica-i-jednim-od-imucnijih-hrvata-o-kojem-ni-google-nista-ne-zna-574024>

SRBIJA: RUSKA ENERGETSKA OMČA I POLITIČKI KRIMINAL I KORUPCIJA

Ruska energetska omča obavijena je oko vrata Srbije: Gasprom drži 51 odsto vlasništva u Naftnoj industriji Srbije (NIS), a Rusi imaju monopol i na transport gasa kroz Srbiju. Na čelu Javnog preduzeća Srbijagas nalazi se takođe otvoreno proruski čovek, Dušan Bajatović, političar iz Socijalističke partije Srbije, stranke pokojnog predsednika Srbije Slobodana Miloševića.

Tu je omču državno rukovodstvo Srbije zapravo dobrovoljno namaklo sebi i građanima na vrat. Argument za prodaju NIS-a u bescenje bio je politički: da se, uz pomoć Rusije, „sačuva Kosovo“. Rusi su obećali i izgradnju gasovoda Južni tok. Kosovo je tamo gde je i bilo 2008. godine – dakle, nezavisno, a Južni tok nikada nije izgrađen. Rečima ruskog predsednika Vladimira Putina s kraja 2014. godine, bili su „prisiljeni“ da odustanu od izgradnje tog gasovoda, zbog odbijanja EU da podrži taj projekat.¹⁹⁹ Samo je omča još uvek tu. I ne samo da je tu, nego se – opet dobrovoljno – steže još više oko vrata države i građana Srbije. Naime, danas je faktički oslonjena isključivo na snabdevanje gasom iz Rusije i uporno odbija da diverzifikuje snabdevanje izvorima energije. Na to je koncem 2021. godine upozorio i američki ambasador u Srbiji Entoni Godfri: „Srbija treba sama da donese odluke po pitanju energenata, ali je za nju najbolje da diverzifikuje izvore energije i način na koji proizvodi svoju energiju“.²⁰⁰

Jasno je da je energetska pitanje ne samo ekonomsko već i prvorazredno političko i geostrateško pitanje. Iako je Srbija zvanično zemlja-kandidatkinja za ulazak u Evropsku uniju, njena potpuna ovisnost o ruskom gasu svrstava je neskriveno u rusku sferu uticaja. Argument više za to je i činjenica da Srbija krši ne samo evropske regulative, već i sopstvene zakone, kako bi Rusija zadržala monopol na energetiku.

Analiza koja je pred vama na ubedljiv način pokazuje koliki je stepen političkog kriminala i korupcije iza priče o nafti i gasu u Srbiji. Za sada, samo su retki i manje važni „igrači“ odgovarali za brojna nedela koja se kriju od očiju javnosti. Ako smemo biti subjektivni, pred vama je analiza koja je pravi politički triler.

NAFTNA INDUSTRIJA SRBIJE — NIS

Viševjekovni mit o velikom prijateljstvu Srbije i Rusije, prožet zajedničkim slovenskim, pravoslavnim i jezičkim nasleđem, rezultovao je početkom

199 Putin: Rusija ne može da realizuje Južni tok; https://www.rtv.rs/sr_lat/politika/putin-rusija-ne-moze-da-realizuje-juzni-tok_542835.html

200 Godfri: Ako se oslonite samo na Rusiju, biće vam teže; <https://www.politika.rs/sr/clanak/495700/Godfri-Ako-se-oslonite-samo-na-Rusiju-bice-vam-teze>

novog milenijuma potpisivanjem energetskog sporazuma između dviju zemalja. Takav sporazum označio je Srbiju kao zemlju koja će u narednim godinama postati energetski u potpunosti zavisna od Rusije — zemlje koja je jedna od njenih najvećih zaštitnica u Savetu bezbednosti UN-a od usvajanja raznoraznih rezolucija i priznanja nezavisnosti Kosova.

Rusija je danas jedan od najvećih dobavljača prirodnih resursa u Srbiji, te ispunjava čak 80 odsto godišnjih potreba zemlje za prirodnim gasom. Ostatak od 20 odsto dobija se iz domaćih izvora. Kao rezultat toga, Srbija je jedan od najvećih uvoznika gasa u Evropi po najvišoj ceni. U Energetskom bilansu Srbije za 2021. godinu navodi se da će zemlja u toj godini obezbediti 15 odsto prirodnog gasa iz domaće proizvodnje, dok će preostalih 85 odsto obezbediti iz uvoza²⁰¹.

Prema rečima Vuka Vuksanovića iz Beogradskog centra za bezbednosnu politiku, ta energetska zavisnost Srbije od Rusije postala je potencijalno nevidljiva poluga uticaja koju Moskva ima kada je u pitanju njen odnos sa Beogradom. Zavisnost ne samo Srbije i Balkana, nego šireg regiona istočne Evrope je višedecenijska i datira još iz sovjetske ere, smatra Vuksanović i dodaje da je u Srbiji taj uticaj još izraženiji zbog energetskog sporazuma koji zemlja ima sa Rusijom, te on predstavlja jednu od tri poluge ruskog uticaja na Srbiju.

Rusija i Srbija su 2008. zaključile međuvladin sporazum o energetske saradnji koji je uključio i kupovinu Naftne industrije Srbije (NIS) — najveće naftne kompanije, od koje je u velikoj meri zavisila ekonomija zemlje. Vlasnik NIS-a postala je ruska državna kompanija Gazprom Njeft sa 51 odsto uloga za 400 miliona evra²⁰². Gazprom je dobio pristup i drugim preduzećima u Srbiji, uključujući 12,7 odsto udela u industrijsko-petrohemijском kompleksu HIP-Petrohemija i 50 odsto udela u Podzemnom skladištu gasa u Banatskom Dvoru u Vojvodini. Preuzeo je udeo u Petrohemiji sa kojom je NIS do tada imao strateško partnerstvo. Udeo u Petrohemiji nedavno je uvećan na 90 odsto jer je NIS jedini dao ponudu u postupku izbora strateškog investitora tog preduzeća.

„Onaj trenutak kada je Srbija rešila da proda NIS ispod tržišne cene u transakciji za koju se ispostavilo da se vodila pre političkim kriterijumima i potrebama nego na osnovu neke čvrste ekonomske računice, rezultirao je time da smo mi danas skoro stopostotno zavisni od ruskog

201 Energetski bilans Republike Srbije za 2021. godinu; demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2020_12/SG_156_2020_009.htm

202 Naftna industrija Srbije prodana Rusima; <https://www.slobodnaevropa.org/a/872190.html>

gasa, što je realnost koja se verovatno neće promeniti ni u narednih nekoliko decenija“, smatra Vuksanović.

Glavni i odgovorni urednik nedeljnika NIN Milan Čulibrk veoma se dobro seća vremena kada je Srbija prodala jednu od svojih najvažnijih kompanija. On podseća da 2008. skoro da nije bilo političara iz Srbije koji nije hrlio u Moskvu ne bi li se slikao sa Vladimirom Putinom. „To su radili svi redom, i predsednik Vlade Srbije Vojislav Koštunica, i predsednik Srbije Boris Tadić, i ministar finansija Mlađan Dinkić, i ministar za kapitalna ulaganja Velimir Ilić, ko god je dobio priliku. Svi oni su tada u tome učestvovali i NIS je prodat za 400 miliona evra. Ispostavilo se da je jednogodišnji profit bio dovoljan da se pokrije taj trošak i do tada je NIS bio jedna od najprofitabilnijih kompanija u Srbiji“, navodi Čulibrk.

Prema računicama ekonomskih stručnjaka, NIS je u vlasništvu Gasproma samo u prve tri godine od prodaje kompanije iskazao profit veći od milijardu evra. Država Srbija je 2014. godine objavila da pokreće istragu u vezi sa prodajom NIS-a, koja do dana današnjeg nije odmakla od početka.

Među pregovaračima iz Srbije prilikom potpisivanja ove akvizicije u Moskvi bio je i tadašnji zamenik ministra spoljnih poslova Borko Stefanović, koji danas kaže kako otkupna cena naftne kompanije nije ni bila tema tih pregovora i da je sve unapred bilo dogovoreno. „Pre svega, nije bilo dobro to što je rudna renta, pre svega zbog dogovora sa Koštunicom, zadržana na bezobrazno niskom nivou²⁰³. Druga stvar – sama dogovorena cena za NIS je bila jako niska i nije ni bila deo pregovora. U ono vreme to je bio sporazum iza kojeg su stali svi sem Lige socijaldemokrata Vojvodine i Liberalno-demokratske partije“, navodi Stefanović.

On se priseća i nastupa Dmitrija Mališeva, tadašnjeg savetnika uprave Gasproma i čoveka od velikog poverenja predsednika Rusije Vladimira Putina. Mališev je ubrzo nakon prodaje postao i prvi predsednik Upravnog odbora i generalni direktor NIS-a. „Možda najjačajnije tokom tih pregovora je podatak da je gospodin Mališev, koji je pregovarao sa mnom ispred Gasproma, doneo njihov dju dilažens izveštaj koji se ticao realnog stanja NIS-a u tom momentu. To je bilo katastrofalno. Papiri su pokazivali da je NIS u velikim dugovima i neisplativa kompanija koja u tom trenutku ne vredi više od 160 miliona evra“, tvrdi Stefanović, ali ne objašnjava kako je moguće da su ruski partneri procenili NIS na 160 miliona evra, kada je kompanija već u naredne tri godine iskazala profit veći od milijardu evra. Stefanović je inače vodio deo pregovora oko sudbine hiljada zaposlenih,

203 NIS platio za 36 odsto manju rudnu rentu; <https://voice.org.rs/nis-platio-za-36-odsto-manju-rudnu-rentu/>

od kojih su mnogi kasnije i ostali bez posla jer su ruski vlasnici prekršili sopstveni ugovor i sporazum, i to bez ikakve reakcije tadašnje vlasti²⁰⁴.

„Ja tada nisam bio političar koji donosi odluke, ali to mene ne eskulpira. Zaista se ne vadim i kriv sam kao i svi ostali, mada mi je malo već preko glave da tuđe kamate plaćam, a većina tih ljudi je sada u Srpskoj naprednoj stranci (SNS). Žao mi je zbog toga što tadašnja Demokratska stranka (DS), kao moćniji partner u vladi, nije uzimala resore koji su od suštinskog značaja za život ljudi, što jeste energetika. Naša stranka nije se borila za te resore, a mislim da smo u tim resorima mogli mnogo više da damo i učinimo u odnosu na Miloševićevo vreme“, zaključuje Stefanović.

Prema rečima Vuka Vuksanovića, Socijalistička partija Srbije (SPS) je generacijama doživljavala Rusiju kao bezbedno političko utočište, a dolaskom Ivice Dačića na čelo te partije (čiji je predsednik bio Slobodan Milošević), oni su se svojski trudili da budu glasnogovornik Moskve. „Ta 2008. jeste bila jaka simbolika te transformacije. Kada je došlo do pomirenja DS-a i SPS-a, dva mesta u tadašnjoj vladi vezana za energetiku pripala su SPS-u. Ministarstvo energetike pripalo je Petru Škundriću, a Srbijagas Dušanu Bajatoviću, koji dan danas obavlja tu funkciju. Ja bih rekao da je to veliki adut koji SPS koristi da bi ostao deo vladajuće strukture. To je paradoksalna situacija koju mi imamo već godinama u kojoj Aleksandar Vučić i njegova stranka apsolutno dominiraju političkom scenom i lako bi mogli da SPS puste niz vodu, ali ih i dalje drži kao deo vladajuće koalicije jer žele da Moskvi pošalju signal da je u igri i dalje politička partija bliska Moskvi“, smatra Vuksanović. Srbijagas je javno preduzeće koje je osnovano odlukom Vlade Srbije 1. oktobra 2005. godine i za sebe navode da su „lider na gasnom tržištu Srbije“.

Vuksanović navodi i da mnogi njegovi međunarodni sagovornici otvoreno govore da je transformacija naftne kompanije bila politička isplata i politički honorar Moskvi za njihovu političku zaštitu u Savetu bezbednosti povodom kosovskog pitanja. „Na kraju se ta politička avantura srpskih političara pokazala kao pogrešna investicija jer se nije materijalizovao ni Južni tok, niti smo bliži prilici da povratimo Kosovo. Što znači da su obe transakcije bile promašene“, ocenjuje Vukasović.

Milan Ćulibrk tim povodom kaže da će se posledice lošeg energetskog sporazuma osetiti još dugo i da ćemo pravu cenu tek saznati. „Energetski sporazum sa Rusijom će nas na kraju koštati 'kao svetog Petra kajgana', pre svega zbog toga što je taj sporazum pravljen samo zato da bi se podizao rejting tadašnje vlasti DS-a i Demokratske stranke Srbije uoči

izbora. Ako bi se taj sporazum gledao u paketu, možda bi i mogao da prođe, ali problem je u tome što su naše obaveze morale da se realizuju istog trenutka a sve ono što je bila ruska obaveza²⁰⁵ je bilo 'biće' i nikada nije bilo. Nažalost, svi znamo kako je završio Južni tok (nikada izgrađeni regionalni gasovod kroz Srbiju čija je izgradnja započeta 2009. godine, nakon gasne krize sa Ukrajinom, op. ur.)²⁰⁶, upozorava urednik NIN-a.

Izgradnja Južnog toga je počela 7. decembra 2012. godine na crnomorskoj obali, a 23. novembra 2013. u vojvođanskom mestu Šajkaš svečano je zavarena prva gasovodna cev, što je označilo početak radova i u Srbiji. Bilo je najavljeno da će se prva dva, od planirana četiri voda, završiti krajem 2015. godine ili u prvom kvartalu 2016. godine. Gasovod je trebalo da se finansira zajedničkim kapitalom iz Rusije i Italije, a kasnije su se priključile firme iz Nemačke i Francuske. Vlasnik gasovoda je trebalo da bude firma Saut strim transport u kojoj ruskom Gazpromu pripada 50 odsto, italijanskoj energetske kompaniji Eni 20 odsto dok nemačkom Vinteršalu i francuskom EDF-u pripada po 15 odsto. Maksimalni kapacitet gasovoda je projektovan na 63 milijarde kubnih metara gasa godišnje, a vrednost investicije je procenjena na 16 milijardi evra. Južni tok je posle više meseci političko-poslovnih trzavica definitivno napušten u decembru 2014. godine. Kao alternativni projekat, najavljena je izgradnja gasovoda Turski tok.

SRBIJAGAS I LUKOIL

Ruski Lukoil takođe je stekao dominantan položaj u naftnoj industriji u Srbiji kada je 2003. godine kupio Beopetrol i njegovu mrežu od 180 benzinskih pumpi širom Srbije. Lukoil je platio ovu akviziciju 134 miliona dolara. Prema ugovoru o privatizaciji, Lukoil se obavezao da će uložiti dodatnih 93 miliona evra u Beopetrolovu infrastrukturu nakon akvizicije, ali je Savet za borbu protiv korupcije Vlade Srbije izvestio²⁰⁶ da je Lukoil umesto toga iskoristio sredstva Beopetrola da bi sebi „dao zajam od 105 miliona evra“, što čini 90 odsto onoga što je Lukoil platilo za kupovinu državne naftne kompanija. Lukoil je demantovao navode Saveta za borbu protiv korupcije²⁰⁷.

205 Da li je Gazprom ispunio sve obaveze prema Srbiji?; <https://voice.org.rs/da-li-je-gasprom-ispunio-sve-obaveze-prema-srbiji/>

206 Savet za borbu protiv korupcije: Prodajom Beopetrola država oštećena za 100 miliona evra; <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/radio-televizija-i-stampa/cid1037-2386/savet-za-borbu-protiv-korupcije-prodajom-beopetrola-drzava-ostecena-za-100-miliona-evra>

207 Lukoil: Neistinit celokupan izveštaj Saveta o Beopetrolu; <https://bizlife.rs/62689-lukoil-neistinit-celokupan-izvestaj-saveta-o-beopetrolu/>

U finansijskom sektoru od 2003. prisutna je ruska Sberbanka sa velikim brojem filijala i imovinom od skoro milijardu evra. I ruska VTB banka ušla je na srpsko finansijsko tržište 2012. i, uprkos tome što je bila mali igrač na tržištu, posredovala je u prodaji evroobveznica Srbije u iznosu od 750 miliona dolara.

Čini se da najveći uticaj Rusija u Srbiji ima u gasnoj kompaniji Srbijagas, koja je od osnivanja 2005. godine²⁰⁸ u potpunosti oslonjena na uvoz i distribuciju ruskog gasa. Najveći posrednik u tom poslu svakako je generalni direktor Srbijagasa Dušan Bajatović, ujedno zamenik predsednika SPS-a, vodeće stranke za prikupljanje proruskih glasova u Srbiji. On se na čelu gasne kompanije obreo 2008. godine i na tom mestu je do danas, a čini se da neće skoro biti uklonjen sa te funkcije.

Za Milana Čulibrka nema dileme – SPS je od 2008., kada je ušao u koaliciju sa DS-om, znao šta hoće i u tome očitó nisu pogrešili „jer je to zlatna koka iz koje može da se crpi ko zna koliko novca na razne načine, za razne potrebe“. „To je firma kojoj niko ne može ništa. Verujem da u ovoj zemlji ne postoji nadležna institucija koja može da uđe u firmu i uradi analizu i utvrdi činjenično stanje. Čak i kada bi se to desilo, opet ne bi nikom bilo ništa jer mi se čini da odluku o tome ko će rukovoditi Srbijagasom ne donosi zvanični Beograd, nego zvanična Moskva“, smatra Čulibrk.

Borko Stefanović kaže da Bajatovića sigurnim na poziciji prvog čoveka Srbijagasa svih ovih godina održava politička podrška, ali i podrška koju ima u Moskvi, i da mu u suštini ništa drugo nije ni potrebno. „Video sam da su neki ljudi stavili Bajatovića i u pesmu. Vi znate da u našem narodu postoji to uverenje da je on neviđen car, kako to klinici vole da kažu. Maltene ono: Bajate, care, daj nam pare. Ovo više nije pitanje ni režima, nego sistema koji je duboko koruptivan, truo i raspadnut i koji je okrenut isključivo ličnom bogaćenju i ličnoj koristi, te ne očekujem da će bilo ko biti pomeren ili ukoren. U takvom sistemu, mene bi čudilo da neko od njih nije Bajatović“, konstatuje nekadašnji Bajatovićev koalicioni partner, a danas politički oponent.

208 Do 1. oktobra 2005. godine kompletan gasni sektor u Srbiji bio je integrisan sa naftnim sektorom u zajedničkom preduzeću – Naftna industrija Srbije. Tadašnji organizacioni delovi NIS-Gas i NIS-Energogas bili su odgovorni za razvoj i kompletan operativni deo posla u delatnostima transporta, distribucije i prometa prirodnog gasa. Te godine Vlada Srbije donela je odluku o razdvajanju preduzeća i osnivanju Srbijagasa, jedinog snabdevača na tržištu prirodnog gasa. Kompanija je osnovana sa ciljem da pruža usluge transporta, skladištenja, distribucije i trgovinu prirodnog gasa. Ukupan prihod ove kompanije na kraju 2020. godine iznosio je nešto više od 773 miliona evra što je za pet odsto manje u odnosu na 2019. godinu.

Dragan Dobrašinović iz Topličkog odbora za ljudska prava, koji je protiv Srbijagasa podneo krivičnu prijavu zbog sumnji na zloupotrebe prilikom javnih nabavki²⁰⁹, smatra da je Bajatović čovek koji je spreman da ide do kraja. „On nije osoba koja bi nekome kvarila bilo kakav posao. Naprotiv, on je shvatio da je mnogo lakše biti deo toga i iz toga crpeti privilegije, nego se suprotstaviti bilo čemu. Sumnjam da je on ikada imao ideju da bi suprotstavljanje moglo da bude opcija. A i zašto bi, jer su u pitanju ogromne plate i privilegije. On je idealan za takav posao i takvi ljudi se traže. Što bi sada neko menjao Bajatovića i tražio nekog novog i rizikovao jer ovaj ne greši nigde“, ocenjuje Dobrašinović.

Kada je Naftna industrija Srbije 2005. godine postala akcionarsko društvo iz njenog sastava izdvojene su delatnosti za istraživanje, proizvodnju, preradu i promet prirodnog gasa, a preuzelo ih je novoosnovano Javno preduzeće Srbijagas. Istog dana osnovano je i Javno preduzeće Transnafta, takođe izdvojeno od NIS-a. Osnovala ga je 2005. godine Vlada Srbije kao javno preduzeće za obavljanje energetske delatnosti od opšteg interesa transporta nafte naftovodima i transporta derivata nafte produktovodima. Osnovni zadatak ovog energetskeg subjekta je stvaranje uslova za siguran i pouzdan cevovodni transport sirove nafte u funkciji energetske bezbednosti, kao i obezbeđivanje kontinuiteta snabdevanja sirovom naftom

Od osnivanja pa do danas Srbijagas je imao monopolski položaj u distribuciji, transportu i snabdevanju prirodnim gasom za područje Srbije. Čak 80 odsto potreba domaćeg tržišta zavisilo je od uvoza gasa preko Gaspromovog gasnog konektora kojim je dovođen gas iz pravca Mađarske. Tako je bilo sve do 2021. godine, a nedavno je završen magistralni gasovod Turski tok kojim se gasovod doprema i preko gasnog konektora kod granice sa Bugarskom. Taj gas takođe je poreklom iz Rusije. Gasovod Turski tok, čiji je deo magistralni gasovod kroz Srbiju, projekat je ruskog Gasproma i turskog Botaša, koji bi trebalo da obezbedi stabilno snabdevanje gasom Turske, južne i jugoistočne Evrope, a dug je ukupno 930 kilometara, sa kapacitetom od 31,5 milijardi kubnih metara gasa godišnje. Radovi na deonici gasovoda kroz Srbiju počeli su u maju 2019. godine, kao zamena za Južni tok od koga se 2014. godine odustalo zbog političkih nesuglasica između EU i Rusije. U početku će u cevima primarno biti ruski gas, ali će u budućnosti biti moguće snabdevanje i iz drugih izvora. Srbija i Bugarska taj deo gasovoda Turski tok nazivaju Balkanski tok. Zvaničnici u Srbiji nikada nisu javno izneli cenu koštanja gasovoda. Svojevremeno je Dušan Bajatović

209 NVO podnele krivičnu prijavu protiv Bajatovića, <https://www.slobodnaevropa.org/a/25166714.html>

rekao da će gradnja gasovoda od srpsko-bugarske granice do srpsko-mađarske granice koštati 1,8 milijardu evra.

U prvim danima 2021. godine iz Rusije su simbolično puštene prve količine gasa novim gasovodom Balkanski tok na ceremoniji kojoj je u selu Gospodinci u blizini Novog Sada prisustvovao čitav državni vrh. Spajanje interkonektora na blok stanici od Bugarske preko Srbije do mađarske granice, sa mađarskim gasovodnim sistemom, ozvaničeno je 4. jula predajom potpisanog ugovora između Srbijagasa i mađarskog transpotera gasa FGSZ.

Srbijagas je jedini snabdevač gasom na tržištu Srbije, a manji prodavci gasa po unutrašnjosti zavise od kupovine ovog energenta isključivo od Srbijagasa. Vremenom su mnoga preduzeća koja su se bavila prodajom gasa u gradovima i opštinama Srbije usled ogromnih dugova preuzeta od strane Srbijagasa (Novi Sad Gas, Vrbas gas, distributivna toplovodna mreža u Zrenjaninu, kao i Bijeljina gas u Bosni i Hercegovini). Nisu samo lokalni distributeri završili na ovaj način – zbog ogromnih dugova velikih industrijskih postrojenja, Srbijagas je konvertovao potraživanja u vlasništvo nad kompanijama MSK Kikinda, Toza Marković Kikinda i HIP-Azotara Pančevo.

Dok je privreda gomilala svoje dugove prema Srbijagasu, i tom javnom preduzeću su rasli dugovi prema Gaspromu, a sve je kulminiralo tokom ukrajinske gasne krize, kada su sa distributivne mreže morale biti isključene velike kompanije kako bi gasa bilo dovoljno za snabdevanje toplana u velikim gradovima. Usledila je zvanična državna poseta Vladimira Putina Beogradu 2014. godine, kada je doneta i odluka da Gasprom smanji isporuke gasa Srbiji za 30 odsto, pozivajući se na ogroman dug Srbijagasa prema Gaspromu. Srbijagas se zadužio Gaspromu za neplaćeni gas više od milijardu evra, a kao i uvek do tada intervenisala je država koja je 2014. počela da servisira dugove ovog javnog preduzeća.

„Istorija Srbijagasa je za verovali ili ne. To preduzeće godinama isporučuje gas nekoj firmi koja mu ne plaća gas. Na kraju umesto da tuži ili da naplati, on taj dug pretvara u vlasništvo i Srbijagas postaje vlasnik tog preduzeća. U jednom momentu bio je vlasnik 15 ili 16 preduzeća u Srbiji. Imali su i farmu pilića. I ja sam se u jednom tekstu našalio da je to odlično jer imaju gas i piliće i samo još trebaju da počnu da peku te piliće“, kaže urednik NIN-a Milan Ćulibrk.

Upozorava da to svakako ne bi trebala da bude poenta funkcionisanja tog javnog preduzeća. „Poenta je da ono omogući normalno snabdevanje gasom i da taj gas naplati od svakog potrošača. Ako su u stanju da to učine nekom građaninu koji duguje za gas 2.000 dinara, ne vidim šta je razlog da ga ne zavrnu i nekom preduzeću koje mu duguje milione evra. Građani trebaju da znaju da će sve to oni platiti. Možda njima zvuči

simpatično, ali trebaju da budu svesni da im svakog puta kada se pojavi, Bajatović gura ruke u džep i vadi im nekoliko stotina evra, da bi se pokrili gubici koji se prave“, navodi Čulibrk.

Novinar Nove ekonomije Mateja Agatonović smatra da se na primeru poslovanja Srbijagasa najbolje može sagledati pitanje umešanosti državne i socijalne politike u Srbiji. „Srbijagas ima sve uslove da posluje profitabilno pošto su prema poslednjim podacima iz Agencije za privredne registre (APR) njihovi prihodi bili 780 miliona evra sa 1.000 zaposlenih, dok Elektroprivreda Srbije ima tri puta veće prihode i 25 puta više zaposlenih. Sa druge strane, Srbijagasu je bilo zabranjeno da naplaćuje neka potraživanja jer bi to značilo stečaj i otpuštanja više hiljada ljudi. Dugovanja rastu, Gasprom nastavlja da isporučuje gas, a on nema zabranu da naplaćuje potraživanja, i sve se završi tako što država na sednici vlade te dugove otpiše“, navodi on.

TRANSPORTGAS I DISTRIBUCIJAGAS

S obzirom na činjenicu da je Srbija 2012. godine postala zemlja kandidat za pristupanje Evropskoj uniji, rasle su obaveze države da se uskladi sa regulativama EU, a to znači da će sprovesti diversifikaciju gasa koja će omogućiti konkurenciju, te da će transformisati javna preduzeća iz oblasti energetike koja trenutno posluju na teret države i uz gubitke. Srbijagas je u taj posao zakoračio 2015. godine, ali po svemu sudeći nije mnogo odmakao.

Te godine osnovana su dva nova preduzeća – Transportgas i Distribucijagas, ali oba sa stoođstotnim vlasništvom Srbijagasa. Društvo sa ograničenom odgovornošću Transportgas osnovano je 20. avgusta 2015. Osnovna delatnost Transportgasa je transport prirodnog gasa i upravljanje transportnim sistemom prirodnog gasa. Kompanija svake godine transportuje više od dve milijarde kubnih metara prirodnog gasa do velikih industrijskih potrošača i distributera, povezanih na gasovodni transportni sistem. Zimi se više od 12 miliona kubnih metara prirodnog gasa transportuje kroz Srbiju. Društvo s ograničenom odgovornošću Distribucijagas osnovano je takođe 20. avgusta 2015. godine. Osnovna delatnost tog preduzeća je distribucija gasovitih goriva gasovodom. U stoođstotnom je vlasništvu Srbijagasa.

I dok je Transportgas beležio kakve-takve poslovne bilanse²¹⁰, Distribucijagas je firma bez prometa i bez ijednog zaposlenog, sa zakonskim

²¹⁰ Ova kompanija prve poslovne prihode beleži u 2019. godini u kojoj ostvaruje ukupan poslovni prihod od oko 18,4 miliona evra, dok već u 2020. godini beleži rast od 281 odsto i ostvaruje ukupan prihod od 70,2 miliona evra.

zastupnikom koji sedi na istoj adresi gde je i sedište Srbijagasa. Za sve to vreme Srbijagas je nastavio da posluje sa ogromnim gubicima, pa je Vlada Srbije odlučila da iznos izvršene obaveze i stečenog potraživanja od oko 142 milijarde dinara konvertuje u trajni ulog Srbije u kapital JP Srbijagas²¹¹.

Ovu priču zaključuje Milan Ćulibrk konstatacijom da od osnivanja Srbijagasa zapravo nema transformacije tog javnog preduzeća. „To je kontinuitet koji za državu znači mnogo, naravno u negativnom smislu. I ne samo u novcu, jer je u nekoliko navrata država na sebe preuzimala dugove Srbijagasa. Pre samo četiri-pet godina u Skupštini Srbije je prošao jedan zakon za kojim se u javnosti niko nije ni okrenuo, a tim zakonom je 1,2 milijarde dugova Srbijagasa nabačeno građanima Srbije“²¹², kaže naš sagovornik.

Tek nedavno, 28. maja 2021., ministarka energetike Zorana Mihajlović je sa direktorom Srbijagasa Dušanom Bajatovićem potpisala ugovor kojim vlasništvo nad Transportgasom prelazi sa Srbijagasa na državu. Status preduzeća Distribucijagas i dalje je nepromenjen. Ministarka energetike Zorana Mihajlović kazala je da potpisivanje ugovora predstavlja prvi korak u reformisanju ne samo Srbijagasa, već gasnog sektora u Srbiji, a Srbija je tako dobila nezavisnog operatera za gas.²¹³ Kako je tada objašnjeno, odluka je doneta zbog usklađivanja sa pravilima Evropske unije.

ENERGETSKA ZAJEDNICA I PLINSKI SEKTOR

Dugogodišnje odlaganje restrukturisanja javnog preduzeća Srbijagas i kršenje propisa moglo je koštati ovo javno preduzeće izricanja penala na sednici Ministarskog saveta Energetske zajednice (EZ)²¹⁴, koja je održana decembra 2020. godine. Zasad je stav predstavnika Energetske zajednice da će Srbija ipak i u praksi pokrenuti na papiru započete reforme u gasnom sektoru.

U Energetskoj zajednici ukazuju da Srbija godinama krši ne samo pravila Evropske unije (EU), već i sopstvene zakone. “Srbija je unela odredbe

211 Vlada Srbije otpisala Srbijagasu dug od 1,2 milijarde evra; <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/vlada-srbije-otpisala-srbijagasu-dug-od-12-milijarde-evra>

212 isto.

213 Mihajlovićeva: Plan Vlade se sprovodi, napravljen prvi korak u reformi gasnog sektora; <https://www.mre.gov.rs/lat/aktuelnosti/saopstenja/mihajlovicева--plan-vlade-se-sprovodi--napravljen-prvi-korak-u-reformi-gasnog-sektora>

214 Energetska zajednica osnovana je kako bi se uspostavilo jedinstveno energetsko tržište u celoj Evropi, i to tako što će zemlje koje nisu članice EU usvojiti regulativu i pravila Unije za ove oblasti. Među drugim zadacima Energetske zajednice jeste unapređivanje korišćenja obnovljivih izvora energije i stabilnosti snabdevanja energijom država članica.

o razdvajanju u skladu sa Trećim energetske paketa već u 2014., ali sve ove godine krši sopstveni zakon i ujedno sa tim i zakon o Energetskoj zajednici. To je jednostavno nedopustivo. Razdvajanje delatnosti ima dublje značenje. To nije *pro forma*. Sa razdvajanjem se uspostavlja transparentnost, bez skrivenih interesa”, ističu u evropskom regulatornom telu.

Direktor sekretarijata Energetske zajednice (EZ) Janez Kopač ističe da je Srbija jedno vreme bila vodeća energetska zemlja u regionu, ali je poslednjih godina stagnirala, posebno kod otvaranja tržišta, a najgora je situacija na području gasa. „Na tržištu gasa imamo već osam godina otvoren prekršajni postupak. To je najstariji postupak unutar Energetske zajednice protiv neke zemlje, a sve zbog nerazdvajanja poslovanja Srbijagasa. To se odnosi na razdvajanje poslovanja za transport gasa, odnosno preduzeće Transportgas, što predstavlja prepreku u pregovorima sa Evropskom unijom, i to pre svega šteti potrošačima gasa u Srbiji“, navodi Kopač.

Prema navodima EZ, uspostavljanje funkcionalne ćerke-kompanije Transportgas bio bi pomak, ali ta kompanija nije dovoljno nezavisna i njen izvršni direktor (Stevan Dukić) nije samostalan u odnosu na uticaj majke-kompanije, odnosno Srbijagasa. Zahtevi Energetske zajednice u vezi sa restrukturisanjem Srbijagasa poznati su već godinama unazad i proističu iz međunarodnih obaveza koje je Srbija preuzela donošenjem Zakona o energetici 2014. godine, u koji su unete odredbe iz Trećeg energetskog paketa.

U skladu sa članom 257. Zakona o energetici operator distributivnog sistema koji je deo vertikalno integrisanog preduzeća mora biti nezavisan u smislu pravne forme, organizacije i odlučivanja od drugih delatnosti koje nisu povezane sa delatnošću distribucije.

Mišljenje Mateje Agatonovića je da, sem optužbi s jedne strane i ćutanja sa druge strane, do sada nismo imali nekakav napredak po tom pitanju. „Gledajući poslovanje Srbijagasa teško da će tu nešto uskoro da se raspetlja, uprkos najavama, recimo, ministarke energetike Zorane Mihajlović koja je postavila neke rokove za početak primene direktiva Energetske zajednice...Da bi se ta preduzeća razdvojila, ona prvo moraju da imaju odvojene vlasničke i upravljačke strukture“²¹⁵, navodi on.

Njegovog kolegu Milana Čulibrka ova situacija podseća na vreme samoupravnog socijalizma kada su postojali OUR-i i SOUR-i (organizacije udruženog rada i složene organizacije udruženog rada). „Ovo je bukvalno to, preslikano. Dakle, vi ste samo formalno na papiru napravili dve firme, a

215 Mihajlovićeva: Odluke Energetske zajednice doprineće razvoju, novim investicijama i energetske bezbednosti u regionu; [https://mre.gov.rs/lat/aktuelnosti/saopstenja/mihajloviceva--odluke-energetske-zajednice-doprinese-razvoju--novim-investicijama-i-energetske-bezbednosti-u-regionu](https://mre.gov.rs/lat/aktuelnosti/saopštenja/mihajloviceva--odluke-energetske-zajednice-doprinese-razvoju--novim-investicijama-i-energetske-bezbednosti-u-regionu)

da pri tome preduzeće funkcioniše na isti način kao što je i do sada funkcionisalo. Imaju istu upravu i menadžment i zahvaljujući tome što imamo nekoliko odvojenih preduzeća u kojima je Bajatović ili predsednik Upravnog odbora ili direktor ili štagod, čovek vuče 5–6 primanja što je sada već preko 30–40.000 evra mesečno. I sve je to legalno“, konstatuje Čulibrk.

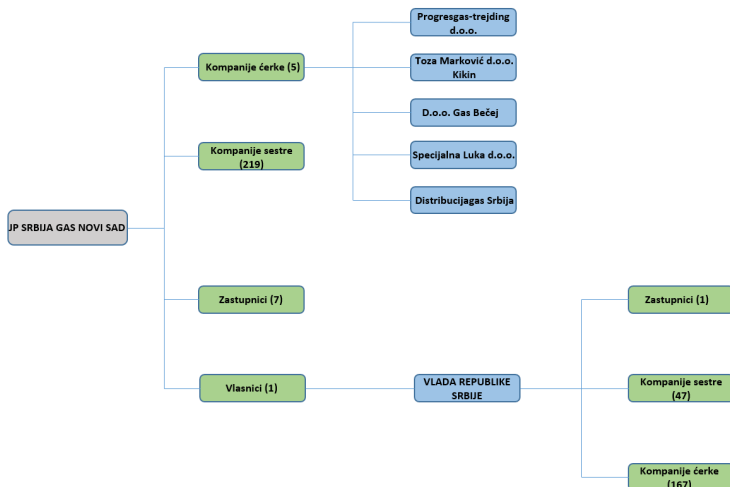
Kada je reč o stavovima Energetske zajednice, Borko Stefanović je mišljenja da će prevagnuti ono što Gasprom misli da je potrebno. „Otišao bih i korak dalje jer sam siguran da bi, ako se nekim čudom dogodi da SPS nestane ili ispadne iz vlasti, Bajatović i tada ostao na čelu Srbijagasa. Čak mislim da ne bi morao ni da uđe u SNS. Mislim da je njegova pozicija na čelu Srbijagasa toliko personalizovana da i u očima javnosti, i u očima poslovnih krugova, i u očima Rusije to preduzeće i ne mora da postoji ako tu nije Bajatović“, smatra on.

Prst u oko Evropskoj energetskoj zajednici od nedavno je i prst u oko novoj ministarki energetike Zorani Mihajlović, kojoj je prvi ministarski potez bio medijska objava rata Dušanu Bajatoviću i najava konačnog početka restrukturisanja Srbijagasa²¹⁶. Za početak ga je 31. oktobra 2020. izbacila sa sastanka na koji su bili pozvani svi direktori javnih preduzeća iz sektora energetike²¹⁷, poručivši da tako ne može da se ponaša prvi čovek Srbijagasa. Kako su preneli mediji, ministarka je bila besna jer Bajatović, uprkos njenom zahtevu, nije došao sa saradnicima, nego sam. Mediji su takođe ranije spekulisali da se Zorana Mihajlović i Dušan Bajatović ne podnose, kao i da ona predstavlja „američkog“ a on „ruskog igrača“ na polju energetike.

Ubrzo je usledila najava restrukturisanja, a potom i zaključak Vlade Srbije o potrebi reorganizacije Srbijagasa. To je podrazumevalo razdvajanje delatnosti transporta i distribucije gasa između Srbijagasa i preduzeća Transportgas i Distribucijagas Srbija, licenciranje tih preduzeća za delatnost koju obavljaju i usklađivanje njihovog rada sa Zakonom o energetici. Plan je obuhvatio i donošenje predloga mera za rešavanje pitanja brojnih povezanih preduzeća u kojima Srbijagas ima učešće u kapitalu, a koje opterećuju poslovanje te kompanije, što ilustruje sledeća grafika:

216 Ministarka energetike Zorana Mihajlović za RSE: Srbija želi alternativu ruskom gasu; <https://www.slobodnaevropa.org/a/ministarka-energetike-zorana-mihajlovi%C4%87-za-rse-srbija-%C5%BEeli-gas-i-iz-drugih-dr%C5%BEava/31046624.html>

217 Ministarka Mihajlović udaljila Bajatovića sa sastanka, <https://www.youtube.com/watch?v=mytroKvB-dA>

„Donošenje plana i sprovođenje ovih reformi je važno i zbog sprečavanja najavljenog uvođenja mera Ministarskog saveta Energetske zajednice protiv Srbije, kao i zbog otklanjanja prepreka za otvaranje Poglavlja 15 u pregovorima sa Evropskom unijom“, rekla je Zorana Mihajlović²¹⁸ i dodala da očekuje da distributivna delatnost u oba preduzeća dobije licence za rad najkasnije do aprila 2021, što se dogodilo tek 28. maja. Predstavljen kao prvi korak u reformi gasnog sektora Zorana Mihajlović je sa Dušanom Bajatovićem potpisala ugovor kojim vlasništvo nad Transportgasom prelazi sa Srbijagasa na državu²¹⁹.

Stefanović sve vidi kao sukob između ministarke, koja nema podršku Aleksandra Vučića i nema realnu političku težinu, sa osobom koja ima ne samo potrebnu zaštitu Aleksandra Vučića, već podršku ruskih poslovnih krugova i samim tim SPS-a. „Bajatović je ličnost koja je alfa i omega gasnog sektora u Srbiji i čovek koji očigledno ima i privatne i poslovne razrađene veze i podršku i zaledinu u ruskom Gaspromu. To je možda bilo dobro da Zorana Mihajlović oseti u trajanju od 12 minuta kako izgleda kada imaš političku moć i snagu koja je ustvari bila kratki igrokaz, pre bih rekao

218 Vlada Srbije usvojila plan reorganizacije 'Srbijagasa', <https://www.slobodnaevropa.org/a/30994177.html>

219 Transportgas u rukama države, Mihajlovićeva: Srbija dobila nezavisnog operatera za gas, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/4390295/srbijagas-vlada-ugovor-transportgas-vlasnistvo.html>

intermecu, za koji je odmah bilo jasno da ne može ništa da poremeti“, ubeđen je naš sagovornik.

Prema rečima Milana Čulibrka, velika je i politička šteta što Srbijagas nije reformisan u skladu sa evropskim standardima jer to koči proces napretka Srbije na evropskom putu, ako uopšte vlast želi taj napredak.

„Već nekoliko godina slušamo upozorenja da mora da se odvoji distribucija od drugih delatnosti i non-stop slušamo svađe između resorne ministarke i Bajatovića, a mi smo faktički još uvek na početku i sve to košta. Imate ministarku koja Bajatovića istera sa sastanka. I kakva je to kazna. To je kao kada nastavnica istera đaka na dvorište da se igra. Pa on je to jedva dočekao. Tako da je ona njemu zapravo učinila uslugu, a sa druge strane je pokazala nemoć. Pokazala je da ona ne može ništa da mu uradi“, navodi Čulibrk i upozorava da Bajatović svoju snagu crpi direktno iz Moskve.

Mateja Agatonović smatra da to nisu prvi problemi i procedure koje je Energetska zajednica pokrenula protiv Srbije, jer je problema više. „Podsetiću da je rešavanje pitanja energetike kroz to famozno poglavlje 15 u pregovorima s EU veoma važno jer to nije samo ekonomsko pitanje, to je pitanje geopolitike i bezbednosti. U okviru Energetske zajednice Srbija dobija penale i zbog termoelektrana i zbog gasa. Primera radi, Hrvatska je poglavlje 15 otvorila i zatvorila u roku od dva meseca bez ikakvih problema. Mi nismo na putu ni da ga otvorimo, između ostalog zbog gasne infrastrukture koja treba da se izdvoji od proizvodnje gasa“, navodi on.

I pored svih poteškoća u energetsom sektoru Srbije, na Međuvladinoj konferenciji u Briselu 14. decembra 2021. otvoren je Klaster četiri u pristupnim pregovorima Srbije sa Evropskom unijom. Klaster četiri – Zelena agenda i održiva povezanost, obuhvata četiri poglavlja – 14 Transportna politika, 15 Energetika, 21 Trans-evropske mreže i 27 Životna sredina i klimatske promene²²⁰. Sem uobičajenih zvaničnih birokratskih formulacija, nije jasno kako je Srbiji uspeo da otvori ove klastere u pregovorima sa EU, s obzirom na evidentan zastoj u evropskim integracijama. I domaći i strani mediji su spekulisali da je to zaslužen pre svega evropski komesar za proširenje Oliver Varhelji, koji na toj komesarskoj funkciji zapravo, kada je Srbija u pitanju, ispunjava volju autokratske i Moskvi bliske vlade mađarskog premijera Viktora Orbana.

220 Srbija otvorila EU pregovarački Klaster 4 – Zelena agenda i održivo povezivanje; <https://europa.rs/srbija-otvorila-eu-pregovaraacki-klaster-4-zelena-agenda-i-odrzivo-povezivanje/>

Zamerka ministarke Mihajlović nije se svela isključivo na rad i poslovanje Srbijagasa, već i na činjenicu da „Dušan Bajatović ima 40 puta veća primanja od prosečne plate u Srbiji“. Zamera mu i što „imenuje sebi direktora Transportgasa i Distribucijegasa i tu više posla pravog, preglednog nema“. Uz opasku da na kraju građani trpe što gasni sektor ne donosi ogroman profit, smatra i da ne postoji ni jedna zemlja na svetu koja ima gasno preduzeće koje posluje sa gubicima, a tako niskom efikasnošću, kao što je to Srbijagas²²¹.

„Bajatović sigurno ima zlatni padobran, ali nije važna plata od 30-40 hiljada evra, ako kontrolišete preduzeće koje prihoduje 800 miliona. Visoka lična primanja su ga učinila nepopularnom osobom i predmetom posprdnih pesama²²². Ali mislim da je sukob na relaciji ministarka-Bajatović upravo bio takav da je ona znala da je Bajatović izuzetno nepopularna osoba i da je htela da najavi da će njen resor raditi nešto drugačije nego do sada, ali nismo videli rezultate tako glasno najavljene politike“, smatra Mateja Agatonović.

Bajatović je trenutno najplaćeniji političar u Srbiji. Kao direktor Srbijagasa ima platu 174.378 dinara, kao poslanik u Skupštini Srbije prima paušal od 28.686 dinara, dok kao član još jednog Nadzornog odbora, i to u Podzemnom skladištu gasa Banatski dvor, prima mesečnu naknadu od 590.000 dinara. I to nije sve, jer odnedavno prima platu od 1.707.268 dinara kao direktor u mešovitom srpsko-ruskom preduzeću Gastrans.

Ministarka Mihajlović je od Državne revizorske institucije (DRI) zatražila da proveri poslovanje Srbijagasa. Takođe je najavila da će Vlada Srbije čvrsto stojati iza svoje odluke, a ako bude uočila da neko ne poštuje njene odluke, predložiće smene u Srbijagasu.

U nedavno objavljenom izveštaju, DRI je konstatovala da je mandat Dušanu Bajatoviću na čelu Srbijagasa istekao još 2016. godine, ali je on nastavio da obavlja funkciju, što nije u skladu sa Zakonom o javnim preduzećima. DRI je u kontroli javnih nabavki za 2019. i 2020. godinu utvrdila brojne nepravilnosti u iznosu od više milijardi dinara²²³. Kada je reč o potraživanjima od kupaca — više od 48 miliona dinara je zastarelo za naplatu,

221 Bajatoviću i peta plata, sad zarađuje skoro 34.000 evra; <https://nova.rs/vesti/politika/bajatovicu-i-peta-plata-sad-zaraduje-skoro-34-000-evra/>

222 Boemi-Znaš li mala (Dasa) <https://www.youtube.com/watch?v=HVLfMWetuA4>

223 Revizori o Srbijagasu: Dug kupaca 81 milijardu dinara, javne nabavke mimo zakona; <https://rs.n1info.com/biznis/revizori-o-srbijagasu-dug-kupaca-81-milijardu-dinara-javne-nabavke-mimo-zakona/>

a revizori su utvrdili i da ovo javno preduzeće ima dospelih a neutuženih potraživanja od kupaca u iznosu većem od 10,8 milijardi dinara. Ukupna potraživanja od kupaca premašila su 81 milijardu dinara.

Rusija za sada o svemu ćuti, a da li će se sve završiti na dobroj nameri — vreme će pokazati. Izvesno je da je prilikom svečanog otvaranja gasnog interkonektora u vojvođanskom mestu Gospođinci ministarka Mihajlović izostala. U društvu predstavnika Gasproma i državnog vrha našao se i bivši ministar energetike Aleksandar Antić (SPS), ali ne i ministarka Mihajlović. Slučajno?

„To što ona nije bila tu, ne mora ni na šta da ukazuje, sem na sukob sa Bajatovićem. A to što je ostatak državnog vrha došao, uopšte nije neuobičajeno s obzirom na to da dolaze na otvaranje svih infrastrukturnih projekata gde se lomi pogača i prikazuje kako pare poreskih obveznika idu na najbolji način za investicije“, navodi Mateja Agatonović.

Uz ponovno prisećanje na scenu iz Vlade Srbije kada je ministarka Mihajlović šokirala Dušana Bajatovića izbacivši ga sa sastanka, Vuk Vuksanović napominje da je sve to na kraju palo u vodu i da je SPS uspeo da se održi na površini prvenstveno zbog toga što je propao Vučićev pokušaj da se zaokrene prema Vašingtonu u vreme Donalda Trampa. „Ključni trenutak je bilo otvaranje Turskog toka 1. januara 2021. kada je na ceremoniji otvaranja bio prisutan Dušan Bajatović, ali Zorane Mihajlović nije bilo, i to pod veoma 'dubioznim' obrazloženjem da ide na službeni put. To je predstavilo jaku simboliku da su SPS i ruski faktor i dalje u igri“, ubeđen je Vuksanović.

GASOVOD MIMO EU PRAVILA

Neophodnost reforme Srbijagasa kao jedan od prioriteta u sektoru energetike redovno se pojavljuje u godišnjim izveštajima Evropske komisije o napretku Srbije. U dokumentu za 2020. godinu²²⁴ Evropska komisija ukazala je na to da u okviru Srbijagasa nisu razdvojene delatnosti čime bi se omogućila konkurencija i pristup drugim akterima na tržištu transportnom sistemu u skladu sa pravilima EU. Čak 95 odsto transportne gasovodne mreže u Srbiji je u vlasništvu Srbijagasa.

Novu deonicu gasovoda kroz Srbiju, kojim se ona nedavno povezala na Turski tok, gradilo je mešovito rusko-srpsko preduzeće Gastrans, u kome 51 odsto vlasništva drži ruski Gasprom, a 49 odsto Javno preduzeće Srbijagas.

224

Serbia 2020 Report; https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/serbia_report_2020.pdf

Dužina tog gasovoda u Srbiji je 403 kilometra. Gasovod ulazi u Srbiju kod Zaječara i izlazi iz zemlje kod Horgoša. Prva deonica je od bugarske granice do Žabara, druga od Žabara do Kovina, treća od Dunava kod Kovina do Gospodinaca i četvrta od Gospodinaca do mađarske granice kod Horgoša.

Kroz Srbiju bi trebalo da prolazi 13,88 milijardi kubika gasa na ulazu, a ostajeće u našoj zemlji onoliko koliko je potrebno za snabdevanje. „Mi smo ovo radili u tišini, pod velikim pritiscima, morali smo tako, ovo je velika pobeda Srbije, predsednika Srbije i njegove nacionalne, ekonomske i spoljnospolitičke politike“, kazao je Dušan Bajatović po završetku izgradnje, ali nikada nije objasnio zašto su radili „u tišini“ i po čemu je to „velika pobeda“ Srbije.

Spajanje interkonektora na blok stanici od Bugarske preko Srbije do mađarske granice, sa mađarskim gasovodnim sistemom, ozvaničeno je 4. jula predajom potpisanog ugovora između Srbijagasa i mađarskog transportera gasa FGSZ-u, čime su rešeni svi međusobni uslovi transporta gasa preko dveju granica.

Međutim, i ovde stvari nisu sasvim čiste jer pravila Evropske unije sadržana u Trećem energetsom paketu podrazumevaju da jedna kompanija, u ovom slučaju ruska državna kompanija Gazprom, ne može biti vlasnik i gasa i gasovoda, i da sama infrastruktura gasovoda mora biti dostupna i trećoj strani, čime se omogućava konkurencija. Srbija projekat nije usaglasila sa zahtevima koje je Energetska zajednica formulisala u mišljenju od februara 2019²²⁵, dok je Agencija za energetiku Srbije u odluci od marta iste godine izuzela novi gasovod od primene pravila Trećeg energetske paketa²²⁶.

Energetska zajednica je u više navrata izrazila zabrinutost zbog toga što novi gasovod nije usaglašen sa pravilima EU i zahtevima EZ da se na njemu omogući konkurencija, odnosno da njim ne teče isključivo ruski gas, već i gas drugih zainteresovanih proizvođača. Zbog svega toga, i pregovori između nadležnih institucija Srbije i EZ oko usaglašavanja projekta sa pravilima EU u zastoju su od aprila 2019.

„To sve zavisi od Srbijagasa, od jednog čoveka koji vodi Srbijagas. A naravno, vlasti su tu da implementiraju zakon. Ako je predsednik Vučić rekao da će se to srediti 2021, onda ćemo još videti kako će to ići. Mislim da stvar nije crno-bela jer Srbijagas ima velike kredite za izgradnju novog

225 Energetska zajednica: Turskim tokom u Srbiji diskriminisano tržište; <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/energetska-zajednica-turskim-tokom-u-srbiji-diskriminisano-trziste/>

226 Rešenje o izuzeću interkonektora Gastrans; <https://www.aers.rs/FILES/AktiAERS/Izuzeca/2019-03-05%20Resenje%20o%20izuzecu%20interkonektora%20Gastrans.pdf>

gasovoda, a Horgoš se ne upotrebljava još u pravoj meri, i to je šteta za potrošače gasa u Srbiji. Ja sam izuzetno sretan što je ministarka energije Zorana Mihajlović postala potpredsednica vlade jer ona sasvim dobro zna za sve probleme i dosta je ambiciozna i odlično sarađujemo“, kaže prvi čovek Energetske zajednice. Uz to, Janez Kopač širi optimizam da će se reforme u Srbiji „konačno pokrenuti“.

NOVI INTERKONEKTOR

Ministarka Zorana Mihajlović najavila je po stupanju na novi mandat 2020. godine ubrzanu izgradnju novog interkonektora između Srbije i Bugarske. Najavila je da je želja Srbije da omogući da kroz njenu teritoriju prolazi gas iz različitih država, a ne samo iz Rusije, kao i da se interkonektorima poveže sa svim susednim državama u regionu. Do tada, Srbija ostaje zavisna isključivo od ruskog gasa, što se uopšte ne dopada predstavnicima Energetske zajednice.

Prema rečima Janeza Kopača²²⁷, gasni interkonektor koji završava u Horgošu i omogućava tri milijarde kubnih metara godišnje, dugo se nije koristio i bio je prazan, iako je gasa u Evropi bilo koliko god želite, ali Srbijagas to nije dozvoljavao. Zbog toga su se Energetskoj zajednici, kako kaže, obraćala preduzeća iz Srbije koja su negodovala jer ne mogu da kupuju gas na slobodnom tržištu u Srbiji.

„Sve to nije moguće jer Srbijagas insistira na svom monopolu, iako to srpski zakon iz 2014. godine zabranjuje, ali se on ne poštuje. Ako bi se Horgoš oslobodio i mogao da ga koristiti ko hoće, onda bi ta diversifikacija puteva postala i diversifikacija izvora gasa, ali to za sada nažalost nije slučaj“, izjavio je Kopač prilikom jedne od poseta Srbiji kada je 29. aprila 2021. razgovarao sa najvišim državnim vrhom, uključujući ministarku Mihajlović i predsednika Vučića.

Ni Vuku Vuksanoviću ne deluje da u Srbiji postoji ozbiljnije razmišljanje o diversifikaciji gasnog sektora, sa časnim izuzetkom ministarke Zorane Mihajlović koja želi da se nametne kao prozapadni igrač u vladajućoj koaliciji. „Delimično je tačno da za sada ruski gas jeste nešto što se ne može zaobilaziti, ali mene mnogo više zabrinjava činjenica da se o diversifikaciji čak ni u hipotetičkoj dugoročnoj mogućnosti ne razmišlja ozbiljno kada za celi zapadni svet to postaje jedno od ključnih, ne samo ekonomskih, već i političkih i bezbednosnih pitanja“, smatra Vukasović.

227 Kopač: Situacija je najgora na području gasa, sve zavisi od Bajatovića; <https://rs.n1info.com/biznis/kopac-situacija-je-najgora-na-podrucju-gasa-sve-zavisi-od-bajatovica/>

A Zorana Mihajlović izrazila je uverenje da će Srbija uspeti da se uskladi sa regulativama Evropske unije (EU) i da će sprovesti diversifikaciju gasa koje će omogućiti konkurenciju. Smatra da je za sada dobra vest za Srbiju, bez obzira kako se na raznim mestima komentarisala, da ima dva puta i da je diversifikovala svoje puteve bez obzira što se na tim putevima nalazi samo jedan snabdevač.

„Dakle, u pitanju je ruski gas. Ali ja se nadam da ćemo raspisati tender krajem januara za interkonekciju između Niša i Dimitrovgrada, a to je gasovod koji ide Niš-Dimitrovgrad-Sofija“, kazala je ona. Dodala je da postoji mogućnost da kroz taj gasovod dolazi i neki drugi gas, kako gas vezan za Azerbejdžan, tako i jedan potpuno novi gasovod o kojem se priča već nekoliko godina, koji ima potpunu podršku i Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država — takozvani Istočnomediterranski gasovod koji dolazi iz Izraela. „Dakle, Izrael, Kipar, Krit, Peloponez, Atina, Solun i na kraju Sofija — odnosno Niš“, rekla je Mihajlovićeva.

Borko Stefanović napominje da se predsednik Vučić i u Vašingtonskom sporazumu, kojeg je potpisao sa Donaldom Trampom pred kraj njegovog mandata, obavezao da će Srbija diversifikovati svoje energetske uslove i mogućnost pribavljanja energenata na raznim tržištima. „U tom smislu kažem da će Srbiji vrlo brzo doći na naplatu stvari koje su obećali međunarodnoj zajednici da će uraditi... Problem je što Vučić misli da, kako može da laže građane Srbije, može da laže i Evropu. Ne može“, decidan je Stefanović.

Milan Ćulibrk kaže da nije preveliki optimista, iako bi bilo dobro da u Srbiji postoji drugi izvor gasa. „I Turski tok je specifičan po tome što je ruska strana većinski vlasnik. Rusija ni u jednoj zemlji nema više od 50 odsto vlasništva, jedino u Srbiji je to moguće. Da li će se ikada položiti računi za Turski tok? Sećam se kako smo krajem 2019. godine čuli od predsednika Vučića i direktora Zavoda za statistiku Miladina Kovačevića kako je u Turski tok uložena 1,5 milijarda evra ili dolara. I šta smo time dobili? Mi smo priključeni na dva gasovoda od kojih kroz oba protiče samo ruski gas. Dodatni problem je što se insistira da se razdvoji vlasništvo, odnosno da — ako su Rusi vlasnici — ne znači da gasovodom sme da teče samo ruski gas. Kao što građani možda ne znaju, kroz elektromrežu u Srbiji ne sprovodi se samo struja koju proizvodi Elektoprivreda Srbije“, ističe urednik NIN-a.

Koji god gasni interkonektor Srbija bude izgradila da bi diversifikovala snabdevanje prirodnim gasom, za Mateju Agatonovića problem može predstavljati činjenica da će gas u Srbiju biti dopreman preko gasovoda Turski tok koji je u natpolovičnom vlasništvu Gasproma. „Šta ako oni odluče da neće da puštaju gas iz Azerbejdžana jer oni ipak imaju upravljačka prava u tom smislu. Ili neće tečni gas iz Grčke. To su neka od pitanja na koja trebamo

da odgovorimo pre nego počnemo da gradimo interkonektor i pre nego što uspostavimo dodatni način diversifikovane distribucije gasa“, upozorava on.

Govoreći o stalnoj dilemi da li je cena gasa od Gasproma najpovoljnija za Srbiju Agatonović ocenjuje da verovatno jeste²²⁸, ali je sporno pitanje monopola pa zato Srbija nema mogućnost da gas nabavlja od nekog drugog. „Čak i kada bismo nabavljali gas iz Mađarske to bi bila neka vrsta preprodaje ruskog gasa. Tako da na ovaj ili onaj način mi smo prinuđeni na saradnju sa Gaspromom. Kao i svaki drugi infrastrukturni projekat budući interkonektor će biti dobar, samo je pitanje po kojoj ceni i na koji način se izvodi. Pitanje je da li se to gradi za razumne cene u razumnim rokovima, sa adekvatnim papirima i dokumentacijom, što za ovo poslednje ne bih rekao da je slučaj“, dodaje on.

Dragan Dobrašinović ocenjuje da bi u svakom normalnom sistemu bilo normalno i da postoji više gasnih preduzeća i da svako od njih obavlja deo poslova. „Bilo bi logično da kroz taj cevovod, kao kroz autoput, mogu da prođu i proizvodi drugih proizvođača gasa. To bi bilo dobro sa staništa konkurencije i potencijalno niže cene za korisnike. To sada izgleda ovako: Mi smo vlasnici autoputa i ujedno smo vlasnici autobuskog prevoznika, koje je vlasnik i autoputa i preduzeća koje se bavi transportom ljudi. I samo njihovi autobusi mogu da voze autoputem“, smatra Dobrašinović.

Prema njegovim rečima, kroz takve vrste aranžmana se uvek plaća i neki deo političke cene i podrške. „Da ne ispadne da samo Srbija sa Rusijom ima takve aranžmane, pogledajte železnicu i autoputeve gde Srbija sklapa aranžmane sa Kinezima. Radi se i sa Amerikancima – Moravski koridor, radi se isto to i sa Francuzima – Beogradski metro. Očigledno sve to ima svoju ekonomsku, svoju političku i po svoj prilici svoju koruptivnu dimenziju. Očigledno vlast u Srbiji radi sa svima koji su spremni da uđu u takve aranžmane“, smatra on.

Nakon svih spekulacija, nagađanja i nagoveštaja Ugovor o finansiranju²²⁹ izgradnje gasnog interkonektora Niš — Dimitrovgrad — Bugarska potpisali su 20. maja 2021. u Vladi Srbije ministar finansija Siniša Mali i potpredsednica Evropske investicione banke (EIB) Liliana Pavlov. Gasovod kapaciteta 1,8 milijardi kubika godišnje biće dug 109 kilometara.

228 Cena gasa je 270 dolara za 1.000 kubnih metara. Nakon Belorusije, najpovoljniju cenu ima Turska sa 210 dolara za 1.000 kubnih metara gasa a nakon toga Nemačka, koja takođe plaća nižu cenu od Srbije, a ona iznosi 230 dolara za 1.000 kubnih metara. Sve ostale evropske zemlje imaju višu nabavnu cenu od Srbije, ali treba istaći i to da se neke pozivaju na tajnost ugovora koje su potpisale sa Moskvom te ne objavljuju koliko novca daju za taj energent.

229 Potpisan ugovor za gasni interkonektor Srbija – Bugarska; <https://rs.n1info.com/biznis/potpisan-ugovor-za-gasni-interkonektor-srbija-bugarska/>

Preduzeće za izgradnju gasovodnih sistema, transport i promet prirodnog gasa Jugorosgas Beograd akcionarsko je društvo osnovano daleke 1996. godine. Polovinu vlasničkog udela u preduzeću ima Gasprom, dok po četvrtinu dele Srbijagas i preduzeće Centrex Europe Energy & Gas AG²³⁰, čije sedište je u Austriji.

Srbijagas godinama unazad potpisuje sa Jugorosgasom ugovore o snabdevanju Srbije gasom iz Rusije. Potrebe Srbije za gasom u toku zime su najmanje oko 10 miliona kubnih metara dnevno.

Inicijalno, gas se preko Jugorosgasa u Srbiju uvozi preko ruske kompanije Gasprom eksport, koja je prve količine gasa na tržište Jugoslavije isporučila davne 1978. godine. Od tada do danas ostala je najveći i jedini prodavac gasa za tržište Srbije (ne računajući oko 20 odsto gasa koji se dobija iz sopstvenih izvora). Jake poslovne veze između Gasprom ekporta i Srbijagasa rezultovale su zajedničkim osnivanjem preduzeća Podzemno skladište gasa Banatski Dvor.

Ministarka Zorana Mihajlović razgovarala je novembra 2020. sa predstavnicima kompanije Jugorosgas o sigurnosti snabdevanja gasom i usklađivanju čerke firme Jugorosgas-transport sa srpskim i evropskim propisima u oblasti energetike²³¹. Glavna tema sastanka bile su izmene međudržavnog sporazuma sa Rusijom iz 1996. godine kojim je i formirano preduzeće Jugorosgas, a koji je istekao 2021. godine.

Izmenama sporazuma trebalo bi da se reši pitanje sertifikacije Jugorosgas-transporta, kao nezavisnog operatora transporta gasa u Srbiji. Na taj način bi se rešili i dugogodišnji nasleđeni problemi u ovoj oblasti. Agencija za energetiku je u julu 2019. donela odluku kojom se toj firmi oduzima sertifikat izdat 2017. uslovno, jer u međuvremenu nisu ispunjeni uslovi iz Zakona o energetici, koji je usklađen sa direktivama EU u oblasti energetike.

Generalni direktor Jugorosgasa Aleksej Muratov rekao je da je ta kompanija u potpunosti otvorena za saradnju sa Ministarstvom energetike i spremna na zajednički rad na boljem i efikasnijem rešavanju svih pitanja. Inače, Jugorosgas je 2020. godinu završilo sa ukupnim prihodom oko 250 miliona evra, što je bio pad u odnosu na 2019. godinu od 53 odsto.

230 <http://www.centrex.at/en/organisation.asp>

231 Ministarstvo: Mihajlović sa predstavnicima Jugorosgasa razgovarala o izmeni međudržavnog sporazuma sa Rusijom; <https://insajder.net/arhiva/vesti/ministarstvo-mihajlovic-sa-predstavnicima-jugorosgasa-razgovarala-o-izmeni-medudrzavnog-sporazuma-sa-rusijom>

Neto dobit preduzeća iznosila je 4,2 miliona evra što je za 63 odsto manje u odnosu na 2019. godinu.

U međuvremenu nije potpisan novi ugovor o snabdevanju Srbije ruskim gasom, iako je javnosti u Srbiji to predstavljeno na drugačiji način. Naime, Predsednik Srbije Aleksandar Vučić saopštio je nakon razgovora sa ruskim predsednikom Vladimirom Putinom 25. novembra 2021. u Sočiju da će cena gasa ostati ista — u narednih šest meseci biće 270 dolara. Ono što je ostalo kao otvoreno pitanje jeste šta će biti sa cenom u drugoj polovini godine, nakon aprilskih izbora u Srbiji.

Mnogo je bilo povika u javnosti i zbog nadoknade koju Dušan Bajatović dobija u Jugorosgasu kao član Nadzornog odbora, u mesečnom iznosu od neverovatnih 1.473.344 dinara (12.500 evra), u zemlji koja je jedna od najsiromašnijih u Evropi i u kojoj je prosečna plata oko 550 evra. Uvek se pravdao rečima da je jedini način da Srbija dobija ruski gas kroz mešovito preduzeće Jugorosgas i da je njegova obaveza da bude u Nadzornom odboru po automatizmu kao direktor Srbijagasa. Da su pravila igre takva mnogo duže nego je on direktor Srbijagasa, takođe je više puta izjavio. Nekoliko puta slikao se u javnosti kako naknadu od članstva u Nadzornom odboru daruje u humanitarne svrhe.

Prema podacima Agencije za sprečavanje korupcije, Bajatović istovremeno obnaša tri direktorske funkcije. Osim pomenutih u Gastransu i Srbijagasu direktor je i u švajcarskoj firmi South Stream Serbia AG²³², ali tu ne prima ni dinar. Bajatović je i predsednik Nadzornog odbora osiguravajuće kuće SOGAZ, u kome 49 odsto udela ima Srbijagas, a većinski paket od 51 odsto drži ruski SOGAZ AO. U toj kompaniji takođe ne prima zaradu.

Za Milana Čulibrka sve gorepomenuto je samo potvrda nedodirljivosti prvog čoveka Srbijagasa. „Čak i ako bi SPS ispao iz vlasti, nisam siguran da bi mogli da smene Bajatovića sa tog mesta zato što Gasprom ima 51 odsto vlasništva u Turskom toku. To znači da oni imaju zlatnu akciju i od njihove odluke sve zavisi, a ja nisam siguran da su oni spremni da menjaju čoveka koji im odgovara. U godinama kada je Srbijagas beležio stotine miliona evra gubitaka, zajednička srpsko-ruska firma za uvoz gasa Jugorosgas je beležila profite od 60 miliona evra“, upozorava Čulibrk i dodaje da je “očigledan razlog zašto Rusi ne prodaju Srbiji gas direktno već preko posrednika“.

232 Ulaganje u kapital u South Stream Serbia AG Switzerland je obaveza JP Srbijagas kao akcionara, imajući u vidu da je predviđeno da se projekat tzv. Turskog toga finansira sa 30 odsto iz kapitala akcionara (JP Srbijagas 49 i Gasprom 51 odsto) i 70 odsto iz pozajmljenog kapitala (projektno finansiranje koje treba da obezbedi kompanija Gastrans doo Novi Sad).

Posebnu dragocenost saradnje Gasprom eksporta sa Srbijagasom predstavljalo je formiranje zajedničkog preduzeća za upravljanje podzemnim skladištem gasa Banatski Dvor. Sve se odigralo 2010. godine kada je u postojeći skladišni kapacitet u ovom malom banatskom mestu upumpana velika količina ruskog gasa i formirano preduzeće sa 51 odsto udela Gasprom ekporta i 49 odsto udela Srbijagasa.

Ovo skladište sa aktivnim kapacitetom od 450 miliona kubnih metara predstavlja garanciju sigurnog snabdevanja čitavog balkanskog regiona (entiteta Republika Srpska u Bosni i Hercegovini, kao i Crne Gore). Aktivni kapaciteti podzemnog skladišta Banatski Dvor mogu biti prošireni na milijardu kubnih metara.

Generalna direktorka Gasprom eksporta Elena Burmistrova izjavila je prilikom posete Srbiji 2015. godine da će ova ruska kompanija uvek biti siguran i pouzdan isporučilac gasa na Balkanu. „Gasprom ne može da izneveri Srbiju, tako lojalnog i važnog partnera. Morali smo da odustanemo od projekta Južni tok, ali to ne znači da se naša saradnja sa Srbijom neće proširivati. Ubeđena sam da će, bez obzira na sve političke vetrove i strujanja, ruski gas u narednim decenijama dolaziti na tržište Srbije, uvek na vreme i u potrebnoj količini“, rekla je Burmistrova, danas predsednica Nadzornog odbora podzemnog skladišta gasa²³³.

Generalni direktor Srbijagasa Dušan Bajatović i predsednik Upravnog odbora PAO Gasprom Aleksej Miler potpisali su 17. januara 2019. Memorandum o razumevanju za razvoj projekta proširenja kapaciteta Podzemnog skladišta gasa (PSG) Banatski Dvor. Potpisivanje je održano u prisustvu predsednika Rusije Vladimira Putina i predsednika Srbije Aleksandra Vučića. Taj memorandum definiše osnovne parametre proširenja PSG i utvrđuje dogovore strana o zajedničkoj realizaciji posla. Projekat proširenja PSG Banatski Dvor predviđa povećanje aktivnog obima PSG do 750 miliona kubnih metara (uvećanje od 300 miliona kubika) maksimalnog kapaciteta istiskivanja do 10 miliona kubnih metara na dan (duplo više od trenutnog dnevnog kapaciteta).

Da su nadležni u Vladi Srbije sproveli u delo najavljivane planove za povećanje kapaciteta podzemnog skladišta gasa Banatski dvor, iz Mađarske ne bi morale prošle godine da budu uvezene nedostajuće količine gasa zbog havarije na bugarskom delu gasovoda Turski tok kojim se

233

Proširuje se skladište gasa Banatski dvor; <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/2057280/prosiruje-se-skladiste-gasa-banatski-dvor-.html>

snabdevaju potrošači u Srbiji. Sve se odigralo prvih decembarskih dana 2021. godine, kada je novi gasovod više dana bio van funkcije, pa je Srbija-gas interventno uvezio nedostajuće količine gasa.

TRGOVINA GASOM NA VELIKO I MALO

U toku 2020. godine trgovinom na veliko su se bavile samo tri kompanije koje su licencirane za snabdevanje prirodnim gasom (JP Srbijagas, King gas d.o.o., Cestor Veks d.o.o.) i proizvođač prirodnog gasa Naftna industrija Srbije a.d.

Značajno ograničenje za celo tržište je način funkcionisanja Transportgas Srbije koji još uvek ne primenjuje Pravila o radu transportnog sistema kojima se uređuje pristup prekograničnim kapacitetima na principima nediskriminacije i transparentnosti, tako da raspodela kapaciteta u skladu sa Pravilima o radu transportnog sistema ni u 2020. godini nije realizovana²³⁴.

U junu 2021. godine je izvršen prenos vlasništva nad Transportgasom sa Srbijagasa na Vladu Srbije, no ovaj prenos je izvršen samo na papiru, dok je u praksi Transportgas i dalje podređen Srbijagasu. Poseban problem predstavlja to što Transportgas Srbije na interkonektoru Horgoš rezerviše mesto samo za Srbijagas, Gazprom Eksport i dobavljače za Bosnu i Hercegovinu. Ovim postupcima se sprečava dobavljače iz centralnoevropskih čvorišta da uđu na tržište u Srbiju, a gasovodi ostaju praktično prazni.

Neophodni dalji koraci za Transportgas Srbija su istinsko razdvajanje i imenovanje nadzornog odbora od strane vlade i potpuno razdvojeno upravljanje i mogućnost uticaja od strane Srbijagasa. Kao što je konstatovalo u izveštaju Energetske zajednice, Transportgas se bez toga ne može prijaviti za sertifikaciju kao ni za licencu.

Zakonom je predviđeno da, do uspostavljanja konkurentnog tržišta, Vlada Republike Srbije određuje snabdevača javnih snabdevača, u skladu sa Zakonom. Snabdevač javnih snabdevača mora da nudi prirodni gas svim javnim snabdevačima (uključujući i onog koji je u istom pravnom licu sa njim), pod istim uslovima i po istoj ceni. U 2020. godini, snabdevač javnih snabdevača je bio JP Srbijagas.

U Izveštaju Energetske zajednice iz novembra 2021. godine, upravo ova oblast ima najmanji procenat implementacije od 17 odsto jer postoji samo bilateralno tržište, odnosno direktni ugovori između trgovaca i dobavljača. JP Srbijagas je dominantna kompanija i ima potpuni monopol na tržištu²³⁵.

234 Serbia's 2021 implementation performance and key energy sector benchmark data; <https://energy-community.org/implementation/Serbia.html>

235 *Ibid.*

Kategorije	JP SRBIJAGAS NOVI SAD	KING GAS D.O.O	CESTOR- VEKS D.O.O	NIS A.D. NOVI SAD
Poslovni prihodi	741.858.255	1.362.754	5.375.718	1.444.144.711
Prihodi od prodaje robe na domaćem tržištu	526.117.552	0	5.336.476	72.339.296
Neto dobitak	25.429.902	156.276	359.014	0
Neto gubitak	0	0	0	50.250.790
Zaposleni — Broj zaposlenih (prosečan broj zaposlenih na osnovu sati rada)	934	1	1	5.035

Tabela 1. Uporedni prikaz osnovnih pokazatelja iz Bilansa uspeha (€) pravnih lica koja su se bavila trgovinom na veliko

Kao i u trgovini na veliko, JP Srbijagas ima dominantnu ulogu i u trgovini gasom na malo, a ogleda se u tome što su držali 90 odsto maloprodajnog tržišta u 2020. godini. Ukupna potrošnja krajnjih kupaca je bila 2.235 miliona kubnih metara gasa.

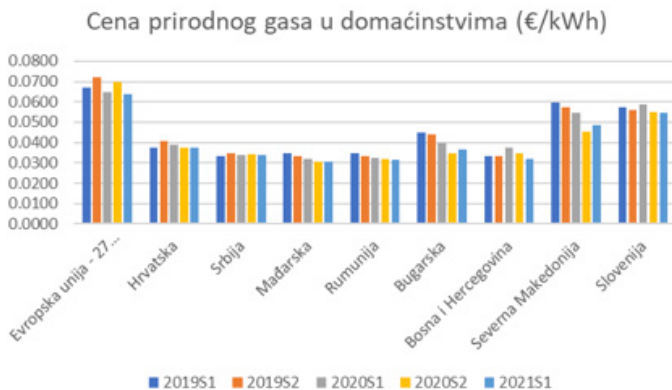
Na slobodnom tržištu je u 2020. godini prodato oko 83 odsto od ukupno prodatih količina prirodnog gasa krajnjim kupcima. Zakonom je omogućeno da krajnjeg kupca koji nema pravo na regulisano snabdevanje, može privremeno da snabdeva rezervni snabdevač, ukoliko kupac ostane bez snabdevača. Vlada određuje rezervnog snabdevača, što je za 2020. godinu bio JP Srbijagas.

Domaćinstva i mali kupci imaju mali udeo u finalnoj potrošnji, od samo 382 miliona m³, što je oko 17 odsto od ukupne količine gasa nabavljene na tržištu (bez potrošnje NIS-a iz sopstvene proizvodnje)²³⁶.

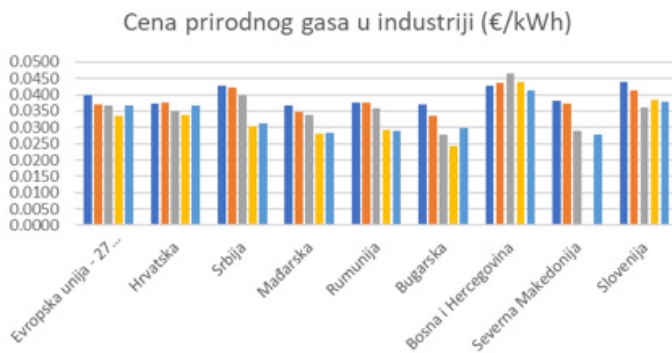
U Izveštaju Energetske zajednice iz novembra 2021. godine ova oblast ima 51 odsto ispunjenosti i navodi se da se ogromna većina tržišnog udela isporučuje po neregulisanim cenama, a da 90 odsto maloprodaje drži JP Srbijagas²³⁷.

²³⁶ Ibid.

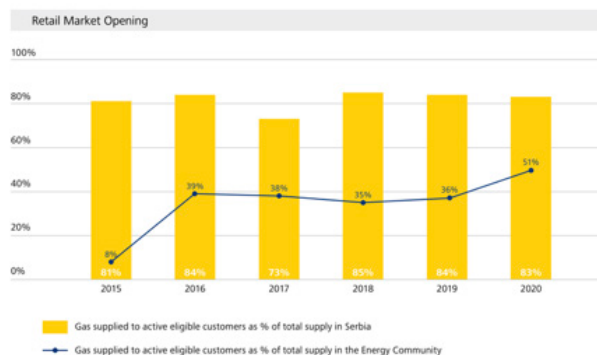
²³⁷ Ibid.

Slika 1. Uporedni prikaz cena u domaćinstvima za period 2019-2021. godina
(Izvor: Eurostat)

Slika 2. Uporedni prikaz cena u industriji za period 2019-2021. godina
(Izvor: Eurostat)

Source: Energy Agency of the Republic of Serbia (AERS), compiled by the Energy Community Secretariat

„Da li je moguće bez Rusije rešiti gasnu jednačinu u Evropi? Odgovor je 'ne'. Ali ako je odgovor 'ne' šta se onda dešava sa ulogom američkih isporučilaca? Kako Evropa, koja pre svega kroz regulatorne norme ali ne i sa mogućnošću supstitucije, želi da smanji geopolitički uticaj Rusije na evropsko tržište?“, deo je nadahnutog govora koji je Bajatović izneo na jednom od naučno-stručnih skupova iz oblasti energetike koje je održao sa ruskim poslovnim partnerima²³⁸.

Svoju neskrivenu fascinaciju Rusijom Bajatović je ovekovečio zajedničkom fotografijom sa predsednikom Vladimirom Putinom prilikom potpisivanja Energetskog sporazuma u Moskvi 2008. godine, koju je sa ponosom godinama držao okačenu iznad svog direktorskog stola. Koliko je stara fotografija veličine ovećeg televizijskog ekrana, toliko traje i Bajatovićevo direktorovanje u Srbijagasu.

„Mi hoćemo da znamo šta su nam izbori, a Srbija mora dobro da razmisli za koga će se vezati. Kupovina po međunarodnom ugovoru sa ruskim partnerom, za razliku od nabavke na habovima, donela je uštedu od 163 miliona evra. Mi imamo maksimalnu fleksibilnost ugovora, povlačimo onoliko koliko nam treba kada nam treba, bez ikakvih penala, a to su velike prednosti“, rekao je Bajatović uoči početka izgradnje magistralnog gasovoda od bugarske do mađarske granice za koji je tvrdio da će biti izgrađen „isključivo po evropskim pravilima i Zakonu o energetici u koji je implementiran Treći energetske paket“.

Taj međunarodni gasovod, baš kao i kompletno poslovanje Srbijagasa sa svim povezanim preduzećima, akvizicijama i ćerkama-firmama, omčja je oko vrata Srbiji već dugi niz godina. Poslednji izbori doveli su i do mešanja karata između dve najveće političke partije u podeli vlasti. Upravljanje skoro kompletnim energetskim sektorom, za sada, donelo je promene samo u ministarskoj fotelji. Vuk Vuksanović smatra da čitav haos koji postoji u energetskom sektoru u Srbiji stvara jednu sivu zonu i daje izgovor srpskoj političkoj eliti da kaže da postoje hiljade drugih problema jer, kako tvrde, ni Evropa nije konzistentna po tom pitanju.

„A popularnost Rusije u Srbiji predstavlja značajan procenat onoga koliko je ta zemlja uticajna u Beogradu. Ja bih rekao da je za srpske političare to najjeftinija opcija jer oni polaze od pretpostavke da je, što zbog frustracije građana politikom zapada od devedesetih naovamo, što

238

Gasna jednačina – izazovi snabdevanja gasom; <https://www.energetskiportal.rs/gasna-jednacina-izazovi-snabdevanja-gasom/>

zbog reakcija na nezavisnost Kosova, ruska popularnost doživela ogroman porast. I stoga je za njih onda, kako bi njihove političke partije bile konkurentne i opstale na političkom tržištu, najjeftinije da vode tu politiku balansa i da na taj način pokušavaju da objedine glasače sa pomešanim emotivnim naklonostima“, navodi on.

Milan Ćulibrk ukazuje da postoji uverenje da Rusi baš i ne vole ministarku Mihajlović i da nisu baš ni srećni što se ponovo vratila na mesto ministarke energetike, što je funkcija koju je obavljala u periodu od 2012. do 2014. godine. Navodno, vraćena je na tu funkciju 2020. godine kako bi Aleksandar Vučić u vladi „iznivelisao“ broj „proruskih“ i „proameričkih“ ministara, u koje se ubraja i Mihajlovićeva. „Ali, sa druge strane, ne bi bilo dobro da neko spolja određuje ko će ovde biti ministar za ovo ili ono. Što se tiče gasa i Srbijagasa, ona je potpuno u pravu, ali po pitanju Srbijagasa ona je u manjini i ne može ništa, kao da su joj ruke vezane“, tvrdi Ćulibrk.

Mateja Agatonović iznosi indicije da određene velike sile koriste energetske politiku manjih zemalja kako bi vršile pritisak i ostvarile svoj uticaj. „Ali da sada govorimo da je ovo sukob Kremlja i Bele kuće možemo samo da napravimo konjunkturu i ništa više. Videćemo šta će da se desi nakon izgradnje interkonektora Srbija-Bugarska jer očekujem da će to da ide po planu, uprkos preduslovima koji nisu ispunjeni. A da li će doći do direktnog mešanja neke velike sile, predstoji nam da vidimo“, zaključuje on.

Iz ugla policijskog inspektora Siniše Jankovića, koji je sa kolegama počeo da istražuje poslovanje Srbijagasa 2012. godine, političari su postigli svoj cilj jer im je trebao način kako da izvuku novac. „Naravno da smo sve to mogli da uradimo i da služba ima kapaciteta da uradi, i danas i tada, ali treba sačekati samo političku volju koje neće biti dok je ova politička vlast. Kada gledate i kada vidite da se neko ukrcava na Titanik a znate da će on da potone i govorite: Nemojte da idete ljudi. I onda samo čekate da vidite koliko se ljudi udavilo, a koliko nestalo. Svima nama koji smo radili ove poslove je bilo 'kud plovi ovaj brod a njegovo ime je Titanik'. To je moj utisak“, smatra on.

Da li su najave naslednice bivšeg ministra energetike, kadra proruskog SPS-a Aleksandra Antića samo deklarativne ili je „američki čovek u Vladi Srbije“ (kako mnogi nazivaju Zoranu Mihajlović) odlučio da stvari konačno dovede u red, vreme će pokazati. A vremena nema napretek i sa reči treba hitno preći na dela. U protivnom, penal serija sa Evropskom energetskom zajednicom može početi.

Državna revizorska institucija (DRI) kontrolisala je još davne 2011. poslovanje Srbijagasa i ustanovila da je u ovom javnom preduzeću, mimo Zakona o javnim nabavkama, potrošeno skoro 46 milijardi dinara. Revizori su utvrdili da, između ostalog, Srbijagas uvozi gas bez zaključenog spoljnotrgovinskog ugovora.

Izveštaj državnih revizora o poslovanju Srbijagasa pripreman je dugo i nije bio lak posao. Kako su tada rekli revizori, potrebne papire dobijali su na kašičicu, što je otežavalo njihove pokušaje da utvrde kako su u tom preduzeću trošene pare. Ustanovljene su brojne nepravilnosti, a samo u oblasti javnih nabavki, Srbijagas je zaključio ugovore u ukupnoj vrednosti od 22,5 milijarde dinara, a da nije sproveo zakonom predviđene postupke javne nabavke. Najveće stavke u toj sumi su predstavljali kredit u vrednosti 11,87 milijardi dinara, ugovori o izgradnji gasovoda od 10,1 milijarda dinara, dok se preostala vrednost odnosila na nabavke čeličnih cevi, advokatske usluge i slično.

Što se tiče podela dobiti, revizori se nisu uverili ni u opravdanost ulaganja 112 miliona dinara u košarkaški klub „Vojvodina Srbijagas“. Takođe, to preduzeće je u 2011. godini zaposlenima, za nagrade i usavršavanje, podelilo 98 miliona dinara dobiti, pre nego što je dobilo saglasnost vlade. Konsultantskim kućama "Ces Mekon" i "Dilojt" je plaćeno 40 miliona dinara, iako nije bilo dokaza da su izveštaji i urađeni.

Zanimljiv je i podatak da je Srbijagas plaćao "penale" na neiskorišćeni deo kredita Evropske banke za obnovu i razvoj, i to je u 2011. godini iznosilo blizu 50,5 miliona dinara. Zbog svega gorepomenutog DRI je protiv Dušana Bajatovića i Srbijagasa podneo prekršajnu prijavu, ali je postupak kasnije obustavljen zbog zastarelosti.

Toplički odbor za ljudska prava podneo je 2013. godine protiv Bajatovića krivičnu prijavu zbog zloupotrebe službenog položaja nadležnom tužilaštvu, inspirisanu upravo nalazom DRI-a. Dragan Dobrašinović smatra da je bilo ozbiljnih problema i kršenja Zakona o javnim nabavkama u 2011. godini, ali se očito ništa nije promenilo od tog perioda do danas, a ništa nije bilo bolje ni pre. „Mi smo se najviše bavili javnim nabavkama u vezi sa obavljanjem finansijskih usluga – kredita i osiguranja. Ni na jedan od tih poslova, iako su bili u obavezi da to urade, nije bio primenjen zakon. Oni su išli na direktno pogađanje i tako su pribavili nešto više od 100 miliona evra“, kaže Dobrašinović.

Na početku 2021., kada je obavljen razgovor sa njim, ništa se sa tom krivičnom prijavom nije dogodilo. U nekoliko navrata su se raspirivali u tužilaštvu šta se zbiva, kakav je status predmeta i da li se po tom pitanju

nešto radi i uvek su dobijali odgovore da je postupak kod policije, da im je sve predato i da se na nešto čeka, a čim to bude vraćeno njima, oni će nešto uraditi po tom pitanju. „Evo, osma godina teče i oni ništa po našim saznanjima nisu uradili. Zakon je jasan i ako se procedure ne primene onda su odgovorne osobe u prekršaju i neophodno je da snose posledice i po Krivičnom zakoniku Srbije. Praksa je potpuno drugačija i na stotine je primera da su se ljudi izvukli iako su napravili štetu. Isto važi i za Dušana Bajatovića. Da je praksa drugačija, on bi svoju kaznu već odslužio“, konstatuje on.

Kada je reč o poslovima Srbijagasa sa bankama u 2011. godini, Dobrašinović kaže da umesto da se ide na postupak javne nabavke koja omogućuje najširu moguću konkurenciju u kojoj svako može da učestvuje, imamo situaciju da su išli na direktna ugovaranja. „Time je sprečena konkurencija i naneta šteta svakom drugom, a za drugu banku pribavljena korist. Da li je neko imao koristi i u Srbijagasu, mi to ne možemo da tvrdimo, ali nam logika nalaže da mislimo da je imao jer zašto bi neko nekome nameštao korist a da u tome nema neki interes“, smatra Dobrašinović.

Povodom izgradnje lokalnih gasovodnih mreža u vrednosti od 10 milijardi dinara bez javne nabavke naš sagovornik kaže da ga ništa ne čudi, jer je to u Srbiji postala uobičajena pojava. O tome govori veliko istraživanje u kojem su ustanovili da od 100 najvećih poslova koje je Srbija sklopila u 2019. godini, u 72 nije bilo nikakve konkurencije. „Politička korupcija je jedina i bitna u ovoj zemlji. Sve druge vrste kriminala su izvedene iz političke korupcije i političke zaštite koja je obezbeđena takvim vrstama kriminala. Posledice državnog kriminala su najteže, ne samo finansijski, nego i po društvo, po osećaj pravde i smisla življenja u jednoj zemlji. Politička korupcija meri se milijardama evra u Srbiji i tako je godinama unazad i ništa se ne preduzima da stvari budu drugačije. Dakle, paralisano je pravosuđe koje nema nikakvu nameru da se time bavi“, ocenjuje Dobrašinović.

Za novinara Mateju Agatonovića, koji i sam dosta prati procese velikih javnih nabavki u Srbiji, najveći problem je nenamensko trošenje novca poreskih obveznika. „Da postoje dokazi, kako kaže ona floskula, institucije bi trebalo da reaguju. Ja mislim da je najveći problemi sa poslovanjem Srbijagasa bilo nenamensko trošenje novca. Prevažadno mislim na javne nabavke koje su obuhvatale i infrastrukturne projekte, bez adekvatno ispunjenih uslova i postojanja nekih pravila“, kaže Agatonović, koji je ubeđen da je u konkretnim radnjama bilo preskakanja pravnih procedura.

Srbijagas pominjao se nakon 2012. godine i u slučajevima masovnih hapšenja odgovornih za zloupotrebe u pančevačkoj Azotari prilikom prodaje regresiranog veštačkog đubriva, kada je jedan od uhapšenih bio i nekadašnji ministar poljoprivrede Saša Dragin. Akciju je sprovodila Radna grupa koju je državni vrh novoformirane vlasti u Srbiji formirao da bi se razotkrile 24 sporne privatizacije u Srbiji počinjene za vreme prethodne vlasti.

Na čelu pančevačkog tima Radne grupe bio je inspektor privrednog kriminaliteta Siniša Janković koji kaže da su, ulaskom u Radnu grupu, oni uneli i miraz jer su još 2010. počeli da ispituju zloupotrebe prilikom prodaje regresiranog veštačkog đubriva iz Azotare. Janković podseća da su tokom 2008. održani izbori nakon kojih je SPS vaskrsao i ušao u vlast, a raspodelom izbornog plena dobio je Srbijagas koji je usko povezan sa Azotarom. „Samim tim, SPS je dobio i Azotaru, a mi imamo dobrih osnova da sumnjamo da su i oni tražili da budu uključeni u prodaju regresiranog đubriva, pa je 2009. omogućeno svima da učestvuju u tom projektu“, kaže Janković.

Tvrdi da u osnovi nije bila nikakva namera da se pomogne takozvana primarna poljoprivredna proizvodnja, nego je projekat bio namenjen „agrokapitalistima“ i onima koji su bili zaštićeni i imali veze sa političkim moćnicima. Kako kaže, modus u Azotari je bio kako da se pronađe način da je to đubrivo prodato onima koji imaju pravo na njega a da đubrivo ustvari završi kod onih koji na to nemaju pravo, a cenu takvog postupanja prvo je platila PKB korporacija. „Direktor PKB-a je pristao da pomogne Azotari i na taj način otkupi 50.000 tona đubriva čime bi mogao da se pospe ceo Beograd u sloju debelog snega. Direktor ništa nije bilo sumnjivo jer se na razgovoru u Ministarstvu poljoprivrede pojavio i tadašnji ministar, pa čak i tadašnji predsednik države koji se raspitivao da li je sve u redu“, napominje Janković.

Kako u šali kaže, iako je direktor PKB-a hteo da pomogne Azotari u kriminalnim radnjama, pomogao je sebi tako što je kasnije zaradio krivičnu prijavu i pritvor. Sve je razotkriveno u trenutku kada je Azotari bilo potrebno da pribavi papire od PKB-a da je đubrivo zaista kupljeno za njihove potrebe, što nije bio slučaj. Policijskom proverom poslovanja Azotare otkrivena je falsifikovana dokumentacija koju su slali Ministarstvu poljoprivrede.

„To je jedna provera koja se završava vrlo lako i rutinski. Međutim, dirnuli smo u najviše krugove političke moći i to jednostavno nismo mogli da radimo. Trpeli smo strašno veliki pritisak, i moj odsek i moja malenkost smo dočekali 2012. godinu, kada je počela sa radom Radna grupa, i tada smo poverovali naivno da će se nova vlast ozbiljno obračunati sa političkim

kriminalom, ali vidimo da ga je ona samo unapredila do neslućenih granica“, konstatuje Janković i dodaje da se dobro uhodana šema nije menjala i bila je primenjena na četiri kruga regresiranja. U sve to bio je uključen i tadašnji ministar Saša Dragin, a rezultat toga bilo je njegovo hapšenje i sudski postupak koji i dalje traje.

Kao najjači primer ovakvog poslovanja naveo je preduzeće iz Arilja koje je fiktivno registrovano na ime jednog običnog radnika. Ono je u kratkom vremenskom periodu 2010. godine dobilo đubrivo za preko 1,2 milijardu dinara, a platilo je svega oko 40 miliona. Godinu dana ranije, preko 80 odsto proizvodnje Azotare bilo je nenaplativo a kupci su bili registrovana preduzeća koja nikada nisu platila. Kako kaže, pominjale su se i neke stranke koje su novac delile, a uhapšeni su mnogi, među njima i neke poznate ličnosti, ali je mnogo veći gabarit zanimljivih likova ostao neuhapšen.

„Mi smo nakon 2012. godine imali šest realizacija sa preko 50 uhapšenih ljudi. Najpoznatiji među njima bili su ministar poljoprivrede Saša Dragin i zamenik generalnog direktora Srbijagasa Radoslav Vujačić koji je tada bio faktički direktor Azotare, iako je njegovo radno mesto bilo iskazano kao predsednik UO, a imao je i zvanično funkciju zastupnika društvenog kapitala“, priseća se Janković i dodaje da mu je kao dugogodišnjem policijskom inspektoru za privredu neshvatljivo da je neko na ovaj način rešio da uništi fabriku od koje ništa nije ostalo i više iz nje ne može da se ni krade.

„To je kriminalistička psihopatologija, nešto što se graniči sa sumanutim, kao iracionalna ubistva ljudi koji imaju iskrivljenu svest i ne prepoznaju značaj svojih dela. Mi smo to u jednom trenutku praktično uspeali da zaustavimo 2012. godine. Međutim politička korupcija nam je pokazala da u stručnim knjigama piše istina, da je ona neuništiva i da ona može samo da se smanji i minimizira“, navodi inspektor Janković.

Priseća se kako je sve to vreme sa Radoslavom Vujačićem u Pančevo iz Novog Sada dolazila limuzina sa raznim stručnjacima iz Srbijagasa, koji su u toj kompaniji bili zaposleni, ali su u Azotari provodili čitavo radno vreme. Navodi i da su tokom istraga otkrili da je sedam do devet visokopozicioniranih uposlenika Azotare dobijalo plate i od matične firme i mnogo veću od Srbijagasa. Zaključuje da je posledica takvog poslovanja da oko 900 radnika više ne radi, niti radi Azotara.

Janković se priseća kraja 2012. godine i perioda neposredno nakon hapšenja ministra Dragina kada je tadašnji prvi potpredsednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić sazvao hitan sastanak u nedelju uveče u jednoj od vila na Dedinju kojoj je prisustvovao sam državni vrh. Zapalo mu je za oko da je na tom sastanku prisustvovao i jedan neobičan gost za te prilike – Dušan Bajatović. „Medijima je servirano da se radi o odbrani Kosova i da se

razgovaralo o međukoalicionim odnosima. U neko doba sastanka, kako su objavili mediji, pojavio se i Bajatović koji je rekao da je došao da razgovaraju o ceni gasa. Većina komentara u medijima se nakon sastanka odnosila na svrhu ovog sastanka i šta je stvarno na njemu dogovoreno, a dogovoreno je da se SPS-ovci ne hapse. Od tada pa nadalje njihovi nisu hapšeni pa ako su se to dogovorili — onda su to i ispoštovali“, zaključuje Janković.

Priseća se i kako su sve provere koje su vršili u Azotari u prvi mah išle uvek otežano, a na kraju su im bile i zabranjene. „Ali nam je definitivno bilo zabranjeno da JP Srbijagas spomenemo. Ni na jednom sastanku, u pančevačkom tužilaštvu, u tužilaštvu u Beogradu, u MUP-u, u PU Pančevo ni pod razno ni u šali nismo smeli da spomenemo JP Srbijagas 2010 godine“, tvrdi Janković i dodaje da su Srbijagas mogli da pomenu tek 2012. godine kada je počela da radi Radna grupa i provere poslovanja bile su moguće.

„Hteli smo da eliminišemo njihove uticaje u Azotari jer su najveći poverioci. Međutim, iz aviona se videlo da i te kako imaju uticaj. Tužilaštvo za organizovali kriminal nam je dalo dva zahteva da u Srbijagasu prikupimo neophodna obaveštenja bez odlaganja. Mi smo ušli u Srbijagas i počeli smo početne provere. Zanimalo nas je sve jer svi znaju da je JP Srbijagas jako veliko i jako razučeno, a nije to samo snabdevanje gasom. Problem je bio što oni nisu mogli da poveruju da se policijski službenici nalaze u Srbijagasu i da ih zanima sve“, priseća se tih dana inspektor Janković.

Jankovićev tim počeo je sa prikupljanjem najosnovnije dokumentacije, da bi videli koji je gabarit preduzeća i koliko se ono prostire, kako bi sve uklopili u postavljene hipoteze. Već nakon nekoliko odlazaka morali su da izvedu neka hapšenja i vraćeni su na druge poslove. „Srbijagas smo ostavili po strani i ti prvi odlasci tamo su pretili da nam budu i poslednji. I onda sam ja praktično na svoju ruku odlučio da odem još jednom. Kada sam došao u Srbijagas, čudili su se kao da im je duh na vratima. Pitali su: Vi opet došli. Stojim i čudim se: šta opet, pa nismo ni počeli ljudski da radimo. Ali je negde očigledno bilo dogovoreno da je završeno sve. Prikupili smo još nešto malo materijala i nakon toga Srbijagas više nije niko spomenuo“, kaže on i dodaje da su operativci za tih nekoliko odlazaka videli mnogo toga i ispostavili određenu hipotezu o mogućem kriminalitetu.

Za novinara Milana Čulibrka nema dileme da se na slučaju Azotare i Srbijagasa pokazalo da u Srbiji postoje nedodirljivi ljudi i nedodirljive kompanije koje mogu da posluju kako god žele. „Za njih zakoni kao i da ne postoje. Azotara je samo jedna od firmi na koje je Srbijagas direktno uticao jer su im bili dužni ogroman novac, pa su morali da slušaju šta im se govori. Dugovi su se pretvarali u kapital, pa se na direktan način i upravljalo takvim preduzećima“, navodi on.

Dilemu nema ni Dragan Dobrašinović koji smatra da je Radna grupa formirana kao deo jedne, pokazalo se nakon niza godina, političke predstave tadašnje nove vlasti. Uz podsećanje da je i došla na vlast zahvaljujući svojoj platformi za obračun sa korupcijom i kriminalom, iako su se obećanja s vremena na vreme u javnosti ponavljala, nikada nismo dočekali da dođu ni blizu kraja ozbiljne realizacije te političke ideje. „Prvi put kada su došli do ozbiljnih nalaza i rezultata i kada je trebalo hapsiti i podnositi krivične prijave — obustavljeno je sve. Dakle, neko je procenio da bi to ipak bio korak više, da je bilo sasvim dovoljno da se napravi jedna predstava za publiku i da će ljudi biti time zadovoljni. A što izostaju posledice, pa to će biti svakako zatrpano nekom drugom temom, a tema ima koliko god hoćete“, smatra on.

Slučaj pančevačke Azotare za Dobrašinovića je klasičan primer političke korupcije. „Uvek se stvari dešavaju tako da određena politička struktura napravi dogovor sa ljudima iz sveta biznisa koji budu privilegovani u tom poslu, bez obzira da li se sprovodi ili ne sprovodi javna nabavka. Kada se sprovodi, onda se donesu posebni uslovi koje može da ispuni samo jedan ponuđač. Taj slučaj je bio toliko očigledan i drastičan da je čak i jedan ministar hapšen i vođen je postupak protiv njega. To su igre moći i sve je logično. S jedne strane imate Radnu grupu koja je formirana *ad hoc* u kojoj sede ljudi koji su više-manje idealisti i koji su se ponadali da je ovo stvarno, a onda su se vrlo brzo susreli sa realnošću koja im je pokazala da je sve bila samo igra. S druge strane su ljudi koji raspolažu milijardama evra, dakle ljudi koji imaju ogromnu političku i finansijsku moć, i jednu spregu političke moći i krupnog kapitala, protiv kojih ovi ljudi nemaju nikakve šanse“, objašnjava Dobrašinović i dodaje da je tragedija Srbije što nema političke volje da neko stane iza tih ljudi.

ZAKLJUČAK

Dvije zemlje u različitom međunarodnom statusu – jedna članica Europske unije s liberaliziranim energetske tržištem, druga u pregovorima o članstvu koji slabo napreduju s niti započetim procesom liberalizacije plinskog tržišta, ipak imaju nešto zajedničko. Obje su u zadnjih desetak godina postale veliki uvoznici plina, a u sektoru postoje skrivene interesne mreže te strani utjecaji. Nimalo iznenađujuće, među vanjskim utjecajima u obje se zemlje javljaju ruske kompanije dok Kremlj, i kroz najnoviji slučaj ukrajinske krize, demonstrira kako preko plina drži u šaci Europu.

Na primjeru Hrvatske se pokazuje da otvaranje plinskog tržišta samo po sebi neće onemogućiti „zarobljavanje” politike i stvaranje (pre) moćnih igrača te da Srbija, koja pod pritiskom EU formalno priprema teren za diverzifikaciju i mogućnost konkurencije u tom sektoru, niti provođenjem seta predviđenih reformi neće automatski biti na sigurnom terenu. Naravno, otvaranje novih ruta za dobavu plina donosi konkretne koristi i smanjuje energetske nesigurnost i izloženost zemlje, što najbolje pokazuje i primjer hrvatskog LNG terminala na Krku. No tek transparentnost političkih i korporativnih procesa odlučivanja u sektoru energetike, nadzor kroz snažne demokratske institucije, kao i jačanje vladavine prava, dijelovi su one nosive konstrukcije koja može jamčiti da će na tom tržištu biti manje zloupotreba i utjecaja skrivenih interesnih mreža, odnosno da se zaista provode nacionalne strategije koje su usklađene s europskima i da se radi maksimalno u korist građana i građanki te društva u cjelini.

Način na koji je privatizaciju i liberalizaciju prošao hrvatski sektor nafte i plina, od Ine preko PPD-a do Petrokemije, pokazuje da treba pomno pratiti ključne odluke i aktere, u čemu civilno društvo i neovisni mediji imaju važnu ulogu, odnosno da je posebno važno slijediti trag novca. Njega će pak u tom sektoru i u budućem razdoblju tranzicije na niskougljično gospodarstvo biti napretek.

Strategija niskougljičnog razvoja Republike Hrvatske do 2030. godine (s pogledom na 2050.) procjenjuje da će za tranziciju Hrvatske prema niskougljičnom razvoju biti potrebna ulaganja od 38,65 do 65,92 milijardi kuna, odnosno od 0,92% do 1,6% BDP-a, ovisno o scenariju kojeg će zemlja slijediti. Očekuje se da će i dalje glavni izvor financiranja biti sredstva europskih strukturnih i investicijskih fondova (ESI) te sredstva prikupljena od dražbi emisijskih jedinica stakleničkih plinova, ali i razni drugi izvori, krediti kao i javno-privatna partnerstva. Pritom treba imati na umu da će cijelo to vrijeme prirodni plin imati značajnu ulogu u tranziciji kao fosilno gorivo s najmanjom emisijom ugljikovog dioksida te kroz korištenje plinskog sustava za transport i distribuciju dekarboniziranih plinova. Također, zbog priljeva novca i investicija u tom smjeru, valjat će posebno pomno pratiti i primjenu

Strategije energetskeg razvoja Republike Hrvatske do 2030. godine, a očekuje se da bi novac za provođenje reformi i investicija iz Nacionalnog programa oporavka i otpornosti 2021.-2026. trebao biti, među ostalim, usmjeren na jačanje energetske sigurnosti.

Države gdje postoje klijentelistički aranžmani između vlasti i različitih skupina koje na netransparentan način određuju prioritete politika – o čemu govore i primjeri analizirani u ovoj regionalnoj analizi — ne mogu postati razvojne države. Znanstvenici su o tom problemu već javno govorili²³⁹, opisujući Hrvatsku slabom državom, s obzirom da je demonstrirala nesposobnost formuliranja i primjene vlastite politike, ali ujedno i zarobljenost u mrežama klijentelizma, zbog čega ne uspijevaju niti razne reforme, a po kvaliteti javnog upravljanja je ona pri dnu u Europskoj uniji.

Kako po tom pitanju stoji Srbija, rječitro govori već i višegodišnje tavorenje u statusu kandidata za članstvu u Uniji, a pogotovo nepostojanje pomaka u energetske sektoru, gdje se, umjesto reforme, krše i vlastiti zakoni i europska regulativa. To istraživački novinari nazivaju omčom, uz konstataciju da je tu omču državno rukovodstvo Srbije zapravo dobrovoljno namaklo sebi i građanima na vrat. Na sve načine, kako je pokazano u ovoj analizi, ključni igrači zapravo godinama izbjegavaju provesti u praksi razdvajanje plinskih djelatnosti iz jedne od ključnih, vertikalno integriranih kompanija u energetske sektoru, čime se zadržava njen monopol i lov u mutnom.

PREPORUKE

JAVNE POLITIKE I ODLUČIVANJE

Kako je nedovoljna transparentnost procesa oblikovanja politika i donošenja odluka izražena karakteristika u obje zemlje, nužno je tome posvetiti više pažnje.

Potrebno je razraditi i sustavno primjenjivati osnovna pravila koja bi omogućila transparentno i otvoreno planiranje i odlučivanje koje je pritom uključivo prema samim građanima i građankama. U demokratskim sustavima ne smije biti mjesta tajnosti u tim procesima ako su u pitanju javni interesi i poslovi, što treba posebno osvijestiti i kod samih građana.

Kako se propisi stvaraju u dugom lancu procedura, važno je da je stručna, ali i šira javnost uključena od samog početka i u svakom dijelu tog procesa. No nužno je pritom da postoje jasni kriteriji oko toga koga se i kako

239

Zbirka radova "Policy-Making at the European Periphery: The Case of Croatia", 2019.

uključuje jer, u protivnom, obaveza savjetovanja s javnošću može biti zadovoljena samo po forma, a savjetovanje sa stručnom zajednicom otvoriti vrata pogodovanju. Informacije o svim sudionicima različitih radnih skupina za izradu zakona i strategija trebaju biti javno objavljene, a propisi prolaziti kroz procese savjetovanja s građanima prije nego što budu konačno oblikovani i uđu u parlamentarnu proceduru. To pretpostavlja da nadležne institucije redovito i pravovremeno objavljuju izvješća s komentarima i odgovorima na primjedbe iznesene u procesu javnog savjetovanja te da obrazlože zašto određene prijedloge prihvaćaju ili odbijaju. Savjetovanja pak sa stručnom javnošću moraju se odvijati unutra javno objavljenih krugova sudionika, a pozvani stručnjaci trebaju imati javno poznate kvalifikacije i afilijacije.

Transparentno donošenje zakona, stvarni (a ne fingirani) procesi savjetovanja s javnošću podrazumijevaju također da je za taj cijeli proces predviđen adekvatan vremenski rok, da su zainteresiranima dostupne sve relevantne informacije. Drugim riječima, da ih nadležne službe i dužnosnici proaktivno objavljuju, da su rokovi savjetovanja primjereno dugi, i to barem u zakonskim okvirima bez kraćenja rokova tobožnjom žurnošću procedura, te da postoje redovite konferencije za medije. To su neki od osnovnih preventivnih antikorupcijskih mehanizama, a u Hrvatskoj i Srbiji još uvijek nisu primijenjeni na dobar niti sustavan način.

Također, u cijelom je procesu nužna bolja regulacija lobiranja različitih grupa i detektiranja sukoba interesa. Kao važnu mjeru očuvanja javnog interesa nužno je uvesti registar sastanaka za sve vladine dužnosnike i regulatorna tijela, u kojima će biti navedene teme sastanaka. U etičkim kodeksima treba regulirati primanje i objavljivanje darova za dužnosnike. Postojeća etička tijela trebaju imati javno objavljene kodekse, procedure i standarde po kojima rade, detaljno prikazane postupke zaprimanja etičkih pritužbi, razrađene žalbene mehanizme kao i obavezu objave svojih odluka u okvirima javnog interesa.

POLITIČKE INSTITUCIJE

Neadekvatno organizirane i regulirane političke institucije sa slabim demokratskim nadzorom polje su gdje se razvija koruptivna praksa, stoga tome treba posvetiti veću pažnju u obje države – institucionalnoj strukturi, načinu formiranja, pravilima i normama koje upravljaju institucijama te ojačati tzv. neovisne institucije koje u državama imaju nadzornu ulogu. Ključno je prepoznavanje njihove uloge u razmjerima širenja korupcije, što je pokazalo i jedno od ranijih istraživanja koje je proveo Gong. Kako je pak evidentno iz prikazanog u ovoj regionalnoj studiji, posebnu pažnju zaslužuju pravila

zapošljavanja, promoviranja i imenovanja ključnih, čelnih osoba u tijelima javne vlasti i kompanijama u kojima država ima vlasničke udjele.

Potrebno je također jačati kapacitete i normativni okvir za regulaciju sukoba interesa, uključujući cjeloviti registar dužnosnika, ažurne podatke o obnašanju dužnosti te uspostaviti nadzorne mehanizme nad točnošću tih podataka i detaljno reguliranje „cooling off” perioda. Potrebno je dopuniti institut sukoba interesa sofisticiranijim, „mekšim” etičkim mehanizmima u obnašanju javne dužnosti te jačati kulturu proaktivne provjere postupanja od strane samih dužnosnika. Bilo bi također važno povezati bazu imovinskih kartica dužnosnika sa zemljišnim knjigama, odnosno omogućiti sljedivost stjecanja vlasništva nekretnina te kontinuirani javni nadzor nad njihovom namjenom i tržišnom vrijednošću.

MEDIJI I CIVILNO DRUŠTVO

Snažni mediji i kvalitetno istraživačko novinarstvo, kao i otporne organizacije civilnog društva, jedino su vanjsko jamstvo istinskog informiranja javnosti i nepristranog nadzora rada samih institucija. Novinari, baš kao i watchdog organizacije civilnog društva, igraju ključnu ulogu u razotkrivanju i osvjetljavanju koruptivnih praksi. Nužno je u obje države osigurati i podupirati uvjete za slobodan i nesmetan rad novinara te omogućiti njihovo cjeloživotno obrazovanje, odnosno ulagati u kvalitetno istraživačko novinarstvo koje nije pod pritiskom vlasti niti oglašivača.

Jasno je da kritično civilno društvo predstavlja važan korektiv vlasti i daje značajan doprinos oblikovanju boljeg i pravednijeg društva, ali da bi se to postiglo potrebno u Hrvatskoj i Srbiji, treba poduzeti akcije vezane za jačanje građanskog odgoja i obrazovanja. To bi osvijestilo i osnažilo ulogu samih građana u borbi protiv korupcije. Apatični građani koji nevoljko propituju političke elite zapravo pridonose tome da korupcija traje i prolazi nekažnjeno, što dodatno produbljuje apatiju i odustajanje građana od participacije.

I u školskim kurikulumima treba poticati propitivanje odluka vladajućih, procedura donošenja odluka, traženje inkluzivnosti te jasnog povezivanja odgoja i obrazovanja s potrebama zajednica. Promjene kreću već od demokratičnosti samih škola koje bi trebale jačati učeničku participaciju i spone između škola i lokalnih zajednica.

STRATEŠKE KOMPANIJE

Jednako kao što su polje korupcije različite institucije, tako su to i kompanije u kojima zbog udjela u vlasništvu glavnu riječ vodi država, a posebno su

osjetljive one koje su proglašene kompanijama od posebnog ili strateškog nacionalnog interesa. Bolje upravljanje njima, što ujedno znači i više transparentnosti te omogućavanje participacije samih građana, nužnost je u obje zemlje.

Umjesto da takve kompanije predstavljaju plijen vladajućih stranaka, koje uprave pune iz vlastitih redova i često kadrovima upitne stručnosti, vodstvo javnih, strateških tvrtki treba zaista profesionalizirati te birati kroz transparentne postupke na javnim natječajima.

U nadzorne odbore treba pak imenovati što više nezavisnih članova. U tome uzor može biti Kodeks korporativnog upravljanja koji postoji u Hrvatskoj i vrijedi za sve burzovne kompanije, kojima ujedno postavlja dodatne kriterije izvještavanja dioničara i javnosti, šireći tako zakonski postavljene minimume.

Neovisnost članova nadzornog odbora pridonosi donošenju objektivnih odluka i u pogledu članova uprave, samog društva i njegovih dionika, kao što su pitanja primitaka, nova imenovanja, zaštita od preuzimanja i funkcija revizije.

Također, bilo bi poželjno da u nadzornim odborima postoje predstavnici građana, odnosno organizacija civilnog društva, sukladno izraženom interesu, kvalifikacijama i dokazanom izostanku interesne povezanosti.

U interesu javnosti bi moglo također biti da se što više kompanija u kojima država ima vlasničke udjele izlista na lokalnim burzama budući da je poslovanje burzovno izlistanih kompanija daleko transparentnije.

ENERGETSKI SEKTOR

Cilj liberalizacije tržišta plina u EU je ukidanje državnih monopola i uvođenje tržišnog formiranja cijena te osiguranje višeg standarda usluge i sigurnosti opskrbe. Pritom, uz liberalizaciju, u tom je sektoru nužna i diverzifikacija dobavnih pravaca, kako bi se postigla i konkurencija i veća energetska sigurnost, što je posebno urgentno u slučaju Srbije, dočim je Hrvatska zahvaljujući LNG terminalu na Krku u boljoj poziciji.

Kako se, međutim, pokazalo da mehanički provedena liberalizacija tržišta plinom u skladu s regulativom koju predviđa Europska unija nije u praksi u Hrvatskoj, kao i još nekim srednjoeuropskim državama, rezultirala idealnim tržišnim scenarijem, tim postupcima valja posvetiti veću pažnju u fazi kreiranja nacionalne energetske politike te potom nadzirati postoje li i kakvi vanjski interesi i mogući utjecaji koji nisu u skladu s javnim interesima zemalja.

Naime, na promjene koje su se dogodile na tržištu plina nije utjecalo samo pristupanje EU-u i postupna liberalizacija, nego i neki vanjski

čimbenici i geopolitičke okolnosti o kojima treba voditi računa. Tako je već studija koju je prije nekoliko godina objavio hrvatski Institut za javne financije pokazala da se, doduše, promijenila struktura tržišta, naročito u dijelu opskrbe i distribucije plina gdje se postupno pretvorila u oligopol, no umjesto otvaranja znatno većem broju ravnopravnijih tržišnih sudionika, zapravo je došlo do zamjene vrste vlasništva dominantnog tržišnog sudionika i većeg otvaranja stranom, u pravilu ruskom utjecaju, odakle i dolazi najveća količina plina.

Jedna od preporuka u ovom sektoru je također i inzistiranje na što snažnijem vraćanju domaćem istraživanju i proizvodnji u obje zemlje budući da nafta i plin još barem dva desetljeća neće izaći iz energetskog miksa u određenom neophodnom dijelu, a u obje zemlje je zadnjih godina prevladao uvoz nad vlastitom proizvodnjom. Postavlja se također i pitanje kako pritom bolje urediti sustav plaćanja koncesijskih naknada za eksploataciju naftnih i plinskih polja kako bi i od toga javni sektor u obje države imao više koristi. I u Hrvatskoj i u Srbiji te su naknade niske.

Preporuka je svakako, u sklopu zelene tranzicije i poticanja razvoja niskougljičnog gospodarstva u EU, da se kompanije iz plinskog i naftnog sektora na vrijeme počnu okretati i prema obnovljivim izvorima energije te korištenju tehnologije zelenog vodika kako bi se i same transformirale paralelno s proklamiranim transformiranjem EU i svih njenih sadašnjih i budućih članica. Vodik je već sastavni dio planova članica EU-a (u Hrvatskoj je upravo u javnoj raspravi ambiciozni prijedlog Strategije za vodik od 2021. do 2050.), a postojeći plinovodi i naftovodi uslijed toga mogu postati vodikovodi. Pohrana (skladištenje) i transport vodika, naime, temelji su za pokretanje veće proizvodnje vodika, a razvijena plinska mreža, kao i cjevovodi izvan funkcije u dugoročnom razdoblju, mogu biti korišteni za transport vodika.

